HRVATSKI TJEDNIK
novine za kulturna i društvena pitanja
NAKLADA MATICE HRVATSKE
zagreb, 5. studenog 1971. godina I. broj 29. cijena 2 dinara

U POVODU OBLJETNICE LISTOPADSKE REVOLUCIJE

Miroslav Krleža

PLAMENI VJETAR

Jednoga će dana krvavo jutro svanuti
jednoga će dana crljeni vihor planuti
o – jednoga dana –
nad piramidom mrtvih domobrana.
Buknut će plamen iz bezbrojnih rana.
U potresu će onda strahotnom
rasplinut se simboli kletve i tamjana,
komedijā i crkvi, bolnicā i kavana,
ludnicā, bordelā i samostana,
jednoga dana, o jednoga dana!
A pjevat će zvona,
stjegovi i glazbe i gnjev kazniona.
Pjevat će plamen vjetar, svetu pjesmu vatre, kaosa i eona.
Ulico!
krvavi talas,
nek te kovitla danas!
Proklet je pean zlata
i dok mirišu žene, svila i šokolata,
vješaju gologa boga na trgu ko tata.
O, ulico,
danas –
budi crveni talas!
Tako će urlati plameni vjetar jednog dana,
nad piramidom mrtvih domobrana,
i crni će stjegovi crveno liznut ko goruči jezici.
Okna će samrtno blijedih kuća planut ko luđačke oči,
a vatrena nebeska kiša u mlazu,
na grad će da se toči.
Sverazorni će ritam po ulici da ori:
gori! gori!
Kugla nebeska gori!
I u tom kolu roblja, kraljeva, žena i smeća,
tramvaja, volova, konja, topova, vjetra, karteča,
u ludom ciklonu vatre i krvi, gdje bukti Slobode Sreća,
gdje se božanstvo Laži ko sveto sunce vrti,
hihot će jecati glasan
Njezinog Veličanstva
Pobjednice Smrti.

VITINA

Poštovano uredništvo,

Povodom objavljivanja pisma koje je uputio šef poslovnice Novinsko-izdavačkog preduzeća »Oslobođenje«, Sarajevo u Mostaru za »prodavnicu« u Vitini, nedaleko mog rodnog mjesta, moram vam priznati da me je izbacilo iz takta. Pa to je ipak previše da taj hrvatski, i to 99,99 % hrvatski, živalj koji mukotrpno zarađuje devize u tuđini i šalje ih u Domovinu, da drug Škondo ne bi morao njihovim stazama u pečalbare i da bi on i njegovi istomišljenici mogli udobnije živjeti i školovati svoju djecu uz pomoć onih kojima brane primati hranu koju im pruža njihova pradjedovska majka MATICA HRVATSKA. EJ, SVEMOĆNI ETATE, GDJE SI DA NAŠEM ZEMLJAKU ŠKONDI IBRAHIMU OLAKŠAŠ POSAO i zabraniš »Hrvatski tjednik« zauvijek, kako ne bi morao pisati pisma i mučiti se s izmišljanjem propisa koje ne sadrži ni jedan Ustav i ni jedan zakon u SFRJ, već taj propis sadrži čudnovata fenomenologija duha našega zemljaka i možda još nekog starijeg od njega? E, dragi zemljače, žao mi je, ali se takav svemoćni Etat u našoj SFRJ neće više roditi.

Stanko Vasilj, Osijek

PRITISAK NA ŽELJEZNIČARE

U vašem listu čitali smo o stanju na željeznici, o kojem smo mi radnici već od prije detaljno upoznati. Na žalost, moramo obavijestiti javnost, da se mi radnici u Karlovcu nalazimo u izvanredno teškoj situaciji.

Naši predstavnici pozvani su u Općinski komitet Karlovac, gdje su im date direktive kakve stavove moramo mi radnici zauzeti. Čuli smo, da je ista sitacija s Općinskim komitetima u Rijeci, Koprivnici i Kninu.

Posebno nas je začudilo da su u raspravi o željeznici na IK CK SKH bili prisutni sekretari Općinskih komiteta. Mi radnici na željeznici smatramo da su oni bili na IK CK SKH da brane optuženog Jožu Tomca, generalnog direktora željeznice, jer je on prije svog dolaska na željeznicu bio predsjednik Općinske Skupštine, te su to smatrali svojom kolegijalnom dužnošću.

Nas bi posebno veselilo kad bi naš Općinski komitet umjesto tolike brige za fotelju Josipa Tomca, koji ima iste stručne kvalifikacije kao i mi, a plaću preko 750.000 din i riješeno stambeno pitanje, vodio više brige o nama radnicima koji imamo plaće ispod 100.000 din i stanujemo po podrumima.

Ovo miješanje nekih Općinskih komiteta nama radnicima miriše na Baranjski slučaj o kojem smo svi detaljno upoznati i zato vjerujemo da će naš CK na čelu s Dr. Savkom Dabčević-Kučar dozvoliti da se zaključci X. sjednice CKH provedu i kod nas na željeznici.

Na kraju, dragi drugovi, molimo Vas, da naše pismo svakako objavite jer je stanje u ovakvim uvjetima neodrživo te, ako se ništa ne popravi, bit ćemo prisiljeni tražiti svoj kruh u Njemačkoj.

Željeznički radnici iz Karlovca

PISMO IZ BEOGRADA

Dragi prijatelji,

Postao sam redovan čitalac Vašeg cenjenog lista i veoma sam zadovoljan sa njim. Smatram da je »Hrvatski tjednik« veoma radikalan list i potpuno istinit, jer piše o pitanjima koja su se do sada uvek prećutavala i izbegavala. I mi, Srbi, isto toliko kao i Hrvati, želimo da čitamo »Hrvatski tjednik«, jer će on mnogim Srbima, smatram, otvoriti oči — i zbog toga sam zadovoljan što se »Hrvatski tjednik« prodaje u Beogradu.

Hteo bih da iznesem svoje poglede na pitanja odnosa između Srba i Hrvata. Odavno je poznato da je to »najveći problem« u odnosima među jugoslovenskim narodima. Istovremeno, dok je na vuka povika, lisice meso jedu. A ima ih mnogo u Jugoslaviji, i previše, i nitko na njih ne obraća pažnju, jer su »bezopasni«. Nemojte misliti da ne znam za ustaške pokolje nedužnog srpskog stanovništva u Hrvatskoj za vreme NDH. Hoću da naglasim da to nikako ne bi smelo da ostavi traga na odnose dva bratska slovenska naroda. Što se tiče jezika i pisma hrvatskog naroda, kada bi taj narod proglasio engleski jezik svojim nacionalnim jezikom i kada bi Hrvati u svom rimo-katoličanstvu bili jednaki sa Vatikancima, i tada bi mi Hrvati bili bliži i bliskiji nego bilo koji neslovenski narodi koji mirnim putem zauzimaju našu zemlju. Srce me boli kad vidim da moj sunarodnik, Srbin — koji je, što se tiče nacionalne obrazovanosti, »NACIONALNI GLUPAN« (iz članka književnika Mate Beretina) — diže glas protiv Hrvata. Taj Srbin je kukavica, taj skoro da ne zna ni šta je po nacionalnosti, a od ostalih naših naroda koji žive u Jugoslaviji, znade da Vam nabroji samo Hrvate, jer, eto, »oni su bili ustaše u NDH i hteli su da uniste Srbe, pa i danas to hoće«. Eto, tako rezonuje danas srpski ili hrvatski glupan u nacionalnom pogledu. Molim Vas da ovo pismo objavite.

S poštovanjem, Vaš čitalac

Marko Marković, Beograd

NADOPUNE IZ PRIMOŠTENA

Marko Marković, Beograd

Pročitali smo vaš napis o slučaju Primošten. Kako u njemu ima dosta manjkavosti, voljni smo nadopuniti ga. Naveli ste sedam financijskih stručnjaka koji su honorarno zaposleni u Genexu. Jedan od tih je Vladimir Žaja, sa stanom u Ulici Hanibala Lucića 22, a ne Antun Žaja. Njemu je plaćen i prijenos telefona, a tako i sve uređenje stana (lakiranje parketa, bojenje vrata i prozora). Nadalje, omogućena je gradnja vikendice i sestri Žajine supruge, a tako i boravak u hotelu direktoru financijskog sektora gdje radi Žajina supruga, i to za četiri člana obitelji uz cijenu za dnevni pansion od samo 5.000 starih dinara. Isto tako je Vladimir Žaja zaposlio dr. Emila Lučeva s cijelom obitelji, dao mu stan i brojne povlastice, dok su istodobno radnici dobivali plaću svaka 3 mjeseca. Isto tako navedite da je Vladimir Žaja stalno zaposlen u Knjižarskom poduzeću »Mladost« — Zagreb.

Grupa građana

ZABORAVLJENA MOGILA U MAKSIMIRU

Često puta šećem sinom Maksimirom. On me je više puta pitao: »Mama, kakva je ono hrpa zemlje okružena lipama, blizu ulaza u Maksimir, s lijeve strane staroga hrasta?« Na vrhu tog humka ili mogile, nalazi se spomenik s hrvatskim grbom u kamenu, sav obrastao u grm divlje ruže.

Znala sam nešto o tome humku, ali sam ipak za potankosti pitala oca.

On mi je razjasnio, da je moglla nastala na proslavu TISUĆGODIŠNJICE HRVATSKOG KRALJEVSTVA, god. 1925.

Proslavu je organizirao HRVATSKI SOKOL, kojemu je to bila jedna od posljednjih manifestacija jer je iste godine zabranjen.

Svaki pripadnik Hrvatskog sokola trebao je za ovaj skup nabaviti oko 5 kg. hrvatske zemlje, i donijeti sobom. Nosili su ih u vrećicama od nepromočivog platna. Zemlju je trebalo uzeti iz sviju starih, hrvatskih gradova. Moj otac se sjeća, da je na pr. iz ZRINJSKOG GRADA u Bos. Kostajnici vrećicu sa zemljom donio neki ANGEL ŽLIČARIĆ. On je iskopao određenu količinu zemlje u dvorištu staroga Zrinjskoga grada.

Tako su isto učinili Hrv. Sokoli iz ostalih krajeva, i donijeli zemlju iz Ozlja, Trakošćana, Severina na Kupi, Dubovca, Kalnika, Oštrca, Velikog Tabora, Turopoljkoga starog grada, Sisačkoga starog grada, iz Ilona na obali Dunava, Vukovara, Orahovice (Ispod Papuka), i ostalih.

Padala je kiša, kao da se nebo otvorilo. Bio je to lipanj 1925. god. Hrvatski Sokoli su stajali u svojim paradnim uniformama, Smeđe dolame, crvene košulje, i kapa lička, sa sokolovim perom . . .

Nakon što su bili završeni govori i predviđeni program proslave, svi su Sokoli istresli svoje vrećice sa zemljom na jedno mjesto. To je MOGILA, koja stoji i danas!

Na vrh mogile je, na uspomenu na taj događaj podignut spomenik od kamena, sa hrvatskim grbom, i raskriljenim, brončanim sokolom na vrhu!

Nekome je spomenik smetao, i figura sokola od bronce je ubrzo nestala!

Kameni spomenik je ostao, jer je solidno napravljen. Odolijeva zubu vremena i danas, još stoji, makar se nitko ne brine o njemu!

Mogila također stoji, i podsjeća nas na taj događaj! Ta, toliku zemlju bi teško bilo i odnijeti!

Ne pamtim, da sam ikad vidjela koju učiteljicu, iz bilo koje zagrebačke škole, da bi dovela djecu na to mjesto, i pripovijedala im o tome događaju!

A tako se ipak nalazi zemlja iz sviju krajeva Hrvatske!

Ali sam za to na izletu u Budimpeštu vidjela, kako odgojiteljice dovoze djecu iz budimpeštanskih obdaništa autobusima, vode ih od spomenika do spomenika, (kojih u Budimpešti ima sva sila!), i tumače im mađarsku povijest!

Prof. BRANKA BARTOLOVIĆ-PAPKOVIĆ
Zagreb

PROPADANJE POVIJESNIH SPOMENIKA

Na padinama splitskog brežuljka Turske Kule, u predjelu Poljud, nalazi se starohrvatska crkvica Svete Trojice. Arheolozi ovo malo ali veoma lijepo i skladno hrvatsko svetište stavljaju u X. stoljeće, u doba Tomislava i Stjepana Držislava. No, u kakvom je ono danas stanju? Nedavno sam razgledao taj spomenik i njegov okoliš. Prilaz crkvi je potpuno neuređen i onaj tko ne zna put do nje, veoma će je teško pronaći između novih stambenih zgrada i nebodera koji je okružuju. Neposredno do crkvice su neke barake, školsko igralište i ledina na kojoj se igra na »balote«. Oko crkve sve je zaraslo u kupine i bršljan, koji pomalo, ali sigurno rastače njezine tisućugodišnje zidine. Od dvoja vrata sa željeznim rešetkama, koliko ih crkva imade, jedna su otvorena (zašto su uopće stavljena?!), tako da je unutra omogućen pristup svemu i svačemu. Crkvica je iznutra puna trave, izmeta, tragova vatre, krpa, otpadaka, smeća i drugih »suvenira« koje su ostavili njezini kulturni posjetioci. Do crkve nema nikakve ploče ili oznake kojom bi se turistima ili namjernicima objasnilo o kakvu se zdanju radi. Ne bi trebala velika sredstva da se barem najuže oružje crkvice i njezina nutrina dovedu u red! Očistiti krov, izvana i smeće iznutra i na vrata staviti lokot, nije teško učiniti, a odgovorni ni to nisu kadri napraviti. Općinska skupštine trebale bi povesti računa da se lijepi brežuljak Turska kula pretvoriti u park, jer ima sve uvjete za to, a i tako Split naprosto vapi za zelenim površinama.

Na mjesnoj crkvi u Zmovnici, selu udaljenom dvadesetak kilometara od Splita, s vanjske i prednje strane je uzidana starohrvatska ploča obrubljena pletarom podrijetlom vjerojatno iz XI. stoljeća. Po mojem skromnom mišljenju, ova je ploča koja prikazuje nekog plemića u lovu na jelena, djelo visoke umjetničke vrijednosti. Prizor iz lova prikazan je s velikim umijećem i nosi pečat one poznate starohrvatske naivne neposrednosti, jednostavnosti i sirovosti. Ploča tako stoji na kiši i vjetru, potpuno nezaštićena i nadohvat ruke strancima-pljačkašima. Iako je tisak upozoravao na nju (»Slobodna Dalmacija«), još nije ništa poduzeto da se ploča izvadi i postavi na dostojno mjesto u muzeju, gdje bi bila izložena za općinstvo.

Krešimir Barišić, Split

OPĆINA BEZ NATPISA

Poštovano uredništvo,

Danas je, na žalost, moderno čitati i pisati »između redaka« i pisati nepotpisane članke ili pak potpisivati se izmišljenim imenima. Ja se u ovom pismu ne želim time služiti. Nadam se da me neće nitko krivo shvatiti i pripisati mi u grijeh ovo što ću dolje reći zbog toga što sada živim i radim u SR Hrvatskoj, što sam gimnaziju i fakultet završio u Hrvatskoj itd., a posebice zbog toga što sam Hrvat iz Hercegovine iz općine Posušje, o kojoj upravo želim reći nekoliko riječi.

Ove kao i prošle godine, prilikom posjete svojim roditeljima i svom rodnom kraju, primijetio sam da na zgradi Skupštine općine Posušje nema natpisa koji bi označavao da je to zgrada Skupštine općine Posušje i da se u toj zgradi nalazi općinska uprava. Smatram da nikome ne treba objašnjavati kako natpis mora postojati na zgradi u kojoj zasjeda najviši organ vlasti i organ društvenog samoupravljanja te općine.

Meni je dobro poznato da su se na stupovima te zgrade kod ulaznih vrata nalazile dvije table na kojima je, između ostalog, pisalo: Skupština OPŠTINE Posušje i identičan natpis ćirilicom. Prije toga na tim mjestima bile su table s Narodnim odborom OPŠTINE Posušje, SREZOM itd., zavisno od toga kako se mijenjao naš komunalni sustav. Kako sam već rekao, danas na toj zgradi i tim stupovima nema nikakve table i nikakvog natpisa, i to već dvije, a možda i tri godine. Čuo sam da je netko razbio table s OPŠTINOM, ali da »razbijač« nikada nije otkriven.

Onima koji ne znaju pobliže komunu Posušje moram reći da u ovoj komuni žive samo Hrvati. Eto, taj hrvatski živalj nije još u SFR Jugoslaviji doživio da na svojoj općini, odnosno njenoj zgradi, pročita — OPĆINU.

Što u ove »dvije godine bez table« misli političko rukovodstvo Posušja? Izgleda da su izabrali put ne manjeg, nego najmanjeg otpora. Možda čekaju »razvoj situacije« ili smatraju to sitnicom!

Možda će zaista netko reći da je to sitnica. Da, i ja se slažem da je to sitnica, s obzirom na to da u Posušju postoje samo p r e d u z e ć a, radnički u n i v e r z i t e t i itd., a da i ne govorimo o jeziku kojim se služi službena administracija, o školskim udžbenicima itd. Što će nam OPĆINA, kad je sve drugo u stilu OPŠTINE!?

Da ne duljim, predlažem političkom rukovodstvu općine Posušje o čemu su oni inače već odavno upoznati, da stave natpis na zgradu SO Posušje. Ako ne znaju kakav natpis, onda neka pitaju npr. Kineza, on će sigurno znati kako se treba zvati općina u kojoj žive Hrvati.

Dokle god na zgradi SO Posušje, dakle na zgradi u kojoj se nalazi najviši organ vlasti, ne bude natpis OPĆINA Posušje, to će biti praktično odgovor da nema ravnopravnosti između jezičnih varijanti, odnosno između jezika, to više što općina Posušje nije nikakav izoliran ili pak usamljen slučaj. Drugog zaključka nema i ne može ga biti.

Hvala na uvrštenju.

Ferdinand Crnogorac, Županja

ODLAZAK NA PROSLAVU

Slučajno mi je došao u ruke »Hrvatski tjednik« br. 22. Pročitao sam ga od prvog do zadnjeg retka. Crvenio sam se. Vidim da sam, živeći ovdje, postao automat, potrošač-robot. Kad je bio popis stanovništva, mi Hrvati koji živimo u Slovenskom primorju, svi smo se upisali kao Istrani, jer nismo ni Slovenci, ni Talijani. Vidite kakva je naša svijest — niska, nikakva. Naš govor nije nikakav, trodimenzionalan je. Za hrvatski pravopis, a pogotovu za pravila o izgovoru, nikad nisam čuo. Miješamo u riječi i u pismu talijanski, slovenski i čakavski dijalekt hrvatskog jezika.

Žao mi je što u Vašem listu nisam ništa našao o Istri. Ako nas neki već 25 ljeta gledaju kao pastorcad, molimo Vas, nemojte to i Vi činiti. Pomozite nam da ne budemo »tijelo brez kostiju«, kako je rekao Strossmayer.

Oprostite. Ovo je od srca.

Ivan Dob, Koper

REDAKTORSKA ZABUNA

U Hrvatskom tjedniku 10., 30. srpnja 1971. (iz poznatih se razloga prodaje u Rijeci tek od početka rujna), »dr. Petar Jurišic, Novi Vinodolski« reagirao je na moj članak u br. 12 HT. Odgovaram:

1. Tekst koji sam poslao tadašnjem gl. ured. HT I. Zidiću nosio je naslov: **PRVA ČITAONICA HRVATA NA KVARNERSKIM OTOCIMA. U POVODU 100-TE OBLJETNICE OSNIVANJA »HRVATSKE ČITAONICE« u VRBNIKU NA O. KRKU.** Neki je od redaktora HT na moj članak stavio svoj naslov: **PRVA NA KVARNERU. O STOTOJ OBLJETNICI OSNIVANJA »HRVATSKE ČITAONICE« u VRBNIKU.**

2. I sâm sam urednik, pa znam da su takvi postupci česti, a obično i potrebni. No, **NIGDJE O ČLANKU** niti jednom riječju ne dadoh čak ni naslutiti da je vrbnička čitaonica »prva na Kvarneru«. Riječju Kvarner ne poslužih se ni u drugim napisima o vrbničoj čitaonici, niti ću je koristiti u knjizi zapisnika te čitaonice (koju pripremam za tisak s M. Bolonićem), jer pišem o instituciji koju su osnovali ljudi, doduše Boduli, ali ipak ne i — ribe. Naime, **KVARNER** je naziv za dio **JADRANSKOG MORA,** a ne i kopna.

3. Ne čudi me što redaktor HT — možda je kontinentalac — ne razlikuje Kvarner od Kvarnerskih otoka. Čudno mi je da dru P. J. — ako je Primorac — nije već na prvi pogled bilo naprosto smiješno da ja, Bodul, pišem takve besmislice. Druga je stvar, što i danas neki upotrebljavaju Kvarner kao ime šireg područja, naziv koji u najtragičnijim razdobljima povijesti Hrvata ovoga kraja naročito forsirahu iredentisti, fašisti i (v. riječi Z. Črnje, Dometi MH, 7. 1971). unitaristi.

4. Redaktor HT duguje, dakle, izvinjenje meni, ali još više dr. P. J. (ako nije Primorac) i ostalim čitateljima koji su neskladom između sadržaja redaktorovog naslova i sadržaja moga članka mogli biti dovedeni u zabludu da upravo HT ili ja za dio sjevernog primorja Hrvatske zagovaramo upotrebu jednog naziva koji nije sasvim bliz duhu Hrvata.

5. Dr. P. J. tvrdi kako u članku navodim **»podatak da je čitaonica u Vrbniku najstarija na Kvarneru, odnosno u Istri i na Kvarnerskim otocima«.** Ovakvu kombinaciju pojmova ne može nitko pročitati u mome članku (osim ako ne spoji naslov s člankom, a tu vezu odričem, kako sam i gore obrazložio), jer su besmisleni.

6. Dr. P. J. piše da **»i prvi i drugi podatak nije točan«,** budući da je prva čitaonica osnovana 1845. god. u Novom Vinodolskom.

U uvodnom sam odlomku članka napisao da govorim o Hrvatima Istre i Kvarnerskih otoka u 60-im godinama 19. st. Oba su područja činila administrativnu i upravnu cjelinu koja je pripadala cislajtanijskom području monarhije Habsburgovaca. Nisam namjeravao pisati, niti sam to nagovijestio, a nisam ni pisao u tom članku o Hrvatima i njihovim čitaonicama u Banskoj Hrvatskoj, u koju je spadao i Novi.

7. Novljanska čitaonica spada među prve koje su u Hrvata osnovane u 19. st. (kao takvu i ja sam je spominjao u članku »Pismo osnivačkog odbora čitaonice u Vrbniku Dinku Vitezicu«, posebni otisak iz Riječke revije MH, 1-2, 1964). te je daleko starija od vrbničke. No, da li je zaista i prva na sjevernom dijelu primorja Hrvatske — ne znam. U Enciklopediji Jugoslavije 2, str. 606, stoji da je 1839. — šest godina prije novljanske — osnovana čitaonica u Bakru.

8. Ne odgovaram na pokušaj dr. P. J. da me uvrijedi na nimalo akademski i doktorski način.

Ne mogu ni pomisliti da bih bio u stanju svijesno krivo osvjetljavati bilo kakve povijesne činjenice, pa ni iz razloga koji navodi dr. P. J. — jer nisam rodom Vrbničanin. Prirodno je da su neki od preko tisuću većih ili manjih napisa sa sadržajem iz povijesti zapadne Hrvatske, koje sam objavio tijekom višegodišnjeg rada u Sjeverojadranskom institutu JAZU u Rijeci, izazivali različite reakcije čitatelja. No, ovakav banalan razlog zaista još nitko nije potegnuo!

Petar Strčić

HRVATSKI TJEDNIK

Novine za kulturna i društvena pitanja

Naklada: Matica hrvatska Zagreb Matice hrvatske 2, tel 39-393.

Uređuju: Zvonimir Berković, Vlado Gotovac, Jozo Ivičević, Zvonimir Lisinski, Ivo Škrabalo, Hrvoje Šošić, Vladimir Vuković.

Stalni suradnici: Bruno Bušić, Ivan Cerovac, Dubravko Horvatić, Srećko Lipovčan, Franjo Marinković, Zlatko Markus, Zlatko Posavac, Petar Selem, Tvrtko Šercar.

Glavni urednik: Vlado Gotovac

Odgovorni urednik: Jozo Ivičević

Tajnik uredništva: Marija Funes

Tehnički urednik: Drago Cvrljak

Fotografija: Ranko Karabeli

Lektor: Roman Turčinović

Služba organizacije: Bariša Grgić i Zlatko Šešerin

Uredničko vijeće: Zdravko Ašperger, Stjepan Babić, Zvonimir Bartolić (Čakovec), Nikola Barušić, Vlaho Benković (Dubrovnik), Tihomir Banić, Stjepan Čuić, Žarko Domljan Branimir Donat, Šime Đodan, Nedjeljko Fabrić (Rijeka), Vlado Fijan (Varaždin) Ljubiša Filipović-Ivezić (Pula), Vladimir Filipović, Cvito Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik) Ivo Frangeš, Ivica Goži, Drago Ivanišević, Hrvoje Ivaković, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Vjekoslav Kaleb, Radoslav Katičić, Igor Kuljerić, Ivan Kušan, Tomislav Ladan Trpimir Macan, Ante Marin, Ranko Marinković, Daniel Marušić, Dragan Mucić (Osijek), Zdenko Munk, Ivan Mužić (Split), Stjepo Obad (Zadar), Vlatko Pavletić, Danilo Pejović, Strahimir Primorac, Stjepan Radić, Vladimir Ruždak, Željko Sabol, (Bjelovar) Ante Sekulić (Delnice) Aleksandar Stipčević, Ivan Supek, Ante Sviličić (Split), Petar Segedin, Šerif Sehović, Krešimir Sipuš, Fabijan Šovagović, Miroslav Šutej (Kutina), Dionizije Švagelj (Vinkovci), Dragutin Tadijanović, Bruno Tandara (Imotski), Mirko Tomasović (Split), Franjo Tuđman, Jelena Uskoković, Miroslav Vaupotić, Marko Veselica, Vice Vukov, Franjo Ženko, Igor Zidić, Bože V. Žigo.

Rukopisi se ne vraćaju.

Stranke se primaju utorkom i četvrtkom od 12 do 14 sati.

Novine izlaze svakog petka

Tisak: »Vjesnik«, novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće, Zagreb, Ljubice Gerovac 1.

Pretplata: godišnja 104,00 d; polugodišnja 52,00 d. Za inozemstvo dvostruko

Cijene inozemnih pretplata: SR Njemačka: godišnja 52 DM, polugodišnja 26 DM. USA: godišnja 14$; polugodišnja 7$.

Dinarske doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-8-2185, Zagreb. Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK).

Devizne doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-32000-523, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK)

Cijena oglasa: cijela stranica 8000 d, polovica stranice 5000 d, četvrtina 3000 d, 1 cm² 40 d.

Poštarina plaćena u gotovu

ESKALACIJA RASPRAVE O JEZIKU SRBA U HRVATSKOJ

Jezično pitanje Srba u Hrvatskoj pokrenula je zagrebačka **Prosvjeta** uvodnikom »Jezik naš današnji« u svom posljednjem broju prošle godine. Pišući općenito o jezičnoj situaciji, upozorio sam u 2. ovogodišnjem broju sarajevskog **Odjeka** da će to pitanje uskoro postati veoma aktualno (članak je poslije uklopljen u moju raspravu objavljenu u 17. broju **Kritike**). I zaista, kao reakcija na prijedloge nastavnih planova za škole u SRH, održano je u srpnju savjetovanje u Srpskom kulturnom društvu »Prosvjeta«, a materijali s toga savjetovanja zauzeli su gotovo sav 608-609. broj **Prosvjete** (juli-avgust 1971), pri čemu su, uz književne i povijesne, bez sumnje dominirale jezične teme. Problem je bio otvoren, a teze su bile iznošene prilično subjektivno, s emocionalnom nabijenosti, u pojedinaca agresivno. Nakon nastavnih planova ubrzo je došao na red hrvatski pravopis, pa iako taj moment još nije bio u prvome planu na spomenutome savjetovanju, u kasnijim je raspravama povezan s problemom nastavnih planova hrvatskoga jezika i književnosti, a dobro poznati tisak pobrinuo se da uzbudi duhove i pomuti pojmove (onaj tisak koji je igrom slučaja baš isti dan, 29. listopada, tako dobro ocrtan u **Vjesniku** u redakcijskom članku »Smisao jedne zamke« i u **HT** u prilogu Ive Škrabala »Hladni rat protiv hrvatskog socijalizma«).

Razvila se kampanja koja je uz neke sporedne (iako ne bezazlene) teze imala za cilj da Srbe u Hrvatskoj uvjeri u dvije velike laži:

— da Hrvati u jeziku i pravopisu umjetno i neorganski izmišljaju n o v e tobože isključivo hrvatske crte kako bi se jezično i pravopisno »odvojili od Srba«, i

— da takav umjetni, ekskluzivni, antisrpski jezik i pravopis žele Hrvati nametnuti Srbima u Hrvatskoj.

Već postaje bljutavo dokazivati neke stvari, i kad bi se radilo samo o onima koji odlično znadu kako stvari stoje, ali svjesno iskrivljuju činjenice, ne bi takvo dokazivanje imalo ni smisla, ali ima, na žalost, uvijek i ljudi što su spremni povjerovati u razne zastrašujuće bajke. Naravno, ne samo među hrvatskim Srbima nego i među hrvatskim (danas već srećom malobrojnima) vječno mobiliziranim samozvanim stražarima što su već po tradiciji beznadno i kronično slijepi na jedno oko i gluhi na jedno uho, no zato na drugo, oduvijek, i vide i čuju ono čega nema.

Neopravdane sumnje u hrvatsku iskrenost

Zato neće biti suvišno da još jednom utvrdimo činjenice. Sadašnji jezični procesi u Hrvatskoj ne znače »odvajanje« od Srba (to bi pretpostavljalo onu staru tezu da su Hrvati »ukrali« jezik Srbima), nego uklanjanje onoga što je nasilno i pod pritiscima bilo nametnuto hrvatskom jeziku. Hrvatski jezični razvoj nije uperen p r o t i v bilo koga, on se samo ravna p r e m a v l a s t i t i m tradicijama i navikama. Kriterij je hrvatski, nije i ne smije biti antisrpski, a nijedan narod ne bi činio dobro kad bi s v o j jezični razvoj umjetno usmjeravao ravnajući se prema d r u g o m u, bilo da mu se mehanički približuje ili da se od njega udaljuje. Najgore je pak kada se na hrvatsku adresu upućuje optužba da hrvatski narod, koji je odlično sam iskusio što znači jezična neravnopravnost, prisila, nametanje, pritisak, želi sada, kad se tih zala sam uglavnom oslobodio, primijeniti iste postupke prema svojim srpskim sudržavljanima. Ta je optužba čudovišna, no ipak je imala stanovitog odjeka. Žrtva je bio hrvatski pravopisni priručnik, inače vrlo skroman, bezazlen i umjeren, koji je u prvoj fazi torpediran vrlo neozbiljno i neodgovorno. Ta epizoda, naravno, neće zaustaviti razvojnoga tijeka, ali ostat će u evropskoj jezičnoj povijesti zabilježena kao mučan kuriozum.

Do pojave nacrta za amandmane ustava SRH mogao je još tko i sumnjati u hrvatsku iskrenost. Mogao je još misliti da hrvatski lingvisti, književnici i razni profesori — čeljad ionako na zlu glasu — ima ipak neke zadnje namjere, želi ipak provesti svojevrsno jezično i paravopisno unijaćenje u Hrvatskoj. Tu ima i stanovite logike: kad se u Hrvatskoj provodila politika jezičnoga nametanja i u jugoslavenskoj zajednici politika jezične ravnopravnosti, nitko nije pokazao zanimanja ni razumijevanja za hrvatsku situaciju dok se sami Hrvati nisu othrvali, pa zašto bi oni sada bili bolji od drugih?! Moglo se, dakle, misliti i na taj način, ali samo do Nacrta. On naime pruža precizne, nedvosmislene i izvanredno liberalne garancije za jezičnu slobodu i jezičnu ravnopravnost Srba u Hrvatskoj. Bez presedana u dosadašnjem tretiranju jezičnih pitanja u ustavnoj materiji, jugoslavenskoj i općoj.

Dokazivanje i ponovno uvjeravanje

O tom sam već dva puta pisao u **HT**, u 22. i osobito u 24. broju. Pisalo se mnogo i na drugim stranama,

Za vrijeme diktature generala Pere Živkovića 1929/30. uveden je jedinstven pravopis za »srpskohrvatskoslovenački«. No 1939. bio je Hrvatskoj vraćen Broz–Boranićev pravopis. Zar se tko može još nadati da bi bio bolje sreće od toga šestojanuarskog đenerala?

a **NIN** je tomu pitanju posvetio upravo iznimnu pažnju. U br. 1082 od 3. X. Stanko Pekeč i Stevo Ostojić posvetili su mu polovicu prostora u prilogu pod naslovom »Govori kako pišeš«, a taj prilog, napisan inače u povodu predviđanoga izlaska **Hrvatskoga pravopisa** u nakladi Školske knjige, iznosi punih 6 stranica **NIN-a** (35-40). Kad se oljušte pristojne fraze i blagonaklon ton (**NIN** nije nikada vulgaran poput jednog **Ježa** ili **Večernjih novosti**!), ostaje ovakva poruka hrvatskim Srbima: »Vi treba da se d a n a s odreknete prava na vlastiti normalan duhovni život, — iako to pravo imaju načelno sve nacionalne i etničke zajednice u jugoslavenskim republikama — kako ga ne bi mogli ostvariti ni Hrvati, jer će to onda omogućiti s u t r a, u jedno sretnije doba, jezičnu pa zatim opću nacionalnu homogenizaciju ako već ne cijele Jugoslavije, a ono bar četiriju središnjih republika, pri čem je jasno tko će biti hegemon i komu će biti osiguran kontinuitet, pa makar to bilo i pod novim imenom«.

Taj se članak pozivlje na moj prilog u 22. br. **HT**, iako mu je po duhu posve suprotan, i iako je već bio izašao i moj drugi prilog (**HT** br. 24. od 1. X), gdje kažem: »Hrvatski je narod dužan da svojim sugrađanima srpske nacionalnosti pruži svaku moguću pomoć kako bi ostvarili svoja jezična prava koja će im garantirati hrvatski ustav, ali nijedan slobodan narod ne bi mogao prihvatiti, n i p o d k o j u c i j e n u (razmak u **HT**), da bude blokiran u ostvarivanju svojih vlastitih jezičnih prava. To je izvan diskusije.«

Od nekoliko mogućih rješenja za jezično pitanje Srba u Hrvatskoj što sam ih opisao u **HT**, izabire **NIN** upravo ono koje sam, jedino, označio kao neprihvatljivo. No ni sa srpske strane, ni u Hrvatskoj ni u samoj Srbiji, nije dobro dočekan prijedlog za taktičku žrtvu koju **NIN** (prema gornjoj mojoj interpretaciji) nameće hrvatskim Srbima (bez obzira na to da li se tko ujedno odriče i zavjetnoga cilja radi kojega bi se ta žrtva imala podnesti).

Zato u idućem broju **NIN**-a (10. X) piše o istoj problematici Savo Dautović u članku »Ko je u pravu o pravopisu«, taj put na samo (!) tri stranice (15-17). Autor se prvo malo nazluradio nad prvom rundom meča s hrvatskim pravopisom, pozivajući se na tako »autoritativne« izvore za tu problematiku kao što su **Politika** i **Ekonomska politika** i na neke navodne izjave dra Vladimira Bakarića prema **Borbi** od 1. X, kojih nema u Bakarićevu autoriziranome tekstu (**Vjesnik**, 2. X), a onda veći dio članka posvećuje opet jezičnom problemu Srba u Hrvatskoj, u vezi s amandmanima. **NIN** je kao reakciju na prethodni članak Pekeča i Ostojića dobio tri pisma: prof. dra Pavla Ivića iz Novog Sada, članova Komisije za jezik i književnost zagrebačke »Prosvjete« i članova jezičnih katedara u Beogradu i Novom Sadu. To je posljednje pismo prilično poznato (objavljeno je u **Politici** 7. i u **Vjesniku** 8. X) i Dautović se na njem ne zadržava, nego uz opsežne citate odgovara na prva dva. Pri tome sam i od Dautovića dobio komplimente, ali P. Ivić postavio je tu stvar na svoje mjesto: na Brozovićev se članak nije moguće pozivati u onom smislu u kojem to čine Pekeč i Ostojić. Ivić smatra da opstoje samo dva pravedna i demokratska rješenja za jezični problem Srba u Hrvatskoj: ili jedinstvo na cijelom području četiriju središnjih republika, ili osiguranje jezičnih prava hrvatskih Srba kako to predviđa Nacrt. Za drugo je rješenje prof. Ivić izrazio sumnje da li će se stvarno provesti i bojazan da ne dođe do jezične i druge asimilacije Srba u Hrvatskoj, koja je skepsa, po mom uvjerenju, neosnovana, a za prvo rješenje, uvjeren sam ne manje, nema nade da bi ga hrvatska javnost ikada prihvatila — dovoljna nam je bila, za svu vječnost, jedna novosadska inicijativa u tom smislu. U pismu »Prosvjetine« komisije, koje su potpisali dr Stanko Korać, Branko Gaćeša, Zdravko Krstanović (jedno njegovo pismo objavljeno je u 24. br. **HT**), Milan Bešir i Vladimir Ivković, polemiziraju potpisnici s Pekečem i Ostojićem, dokazujući da su srpska jezična tradicija i praksa u Hrvatskoj različite od tradicije i prakse Hrvata, što je, uz iznimke pojedinaca, bez sumnje točno, i da se ta jezična tradicija i praksa hrvatskih Srba poklapaju s tradicijom i praksom Srbijanaca i Vojvođana, dakle s jezikom u SR Srbiji, izuzimljući ekavštinu, i to samo donekle. Ta druga tvrdnja, čisto s činjenične strane, nije točna, ali može to postati ako Srbi u Hrvatskoj budu smatrali da takvo rješenje najbolje odgovara njihovim jezičnim i kulturnim nacionalnim interesima. S. Dautović donosi to pismo u opširnim izvadcima.

Na što podsjeća zahtjev Koste Timotijevića?

I na koncu, u slijedećem broju **NIN**-a (1084, 17. X) odgovaraju S. Ostojić i S. Pekeč svojim kritičarima, ovaj put na samo jednoj stranici (2). Valja priznati da su Ostojić i Pekeč uspjeli donekle rasklimati argumente svojih kritičara, u prvom redu onih iz »Prosvjetine« komisije, koji su zaista pokazali stanovitu uskogrudnost, neobjektivnost i egzaltiranost, (slično kao na sjednici »Prosvjete« od 17. K, prema **Vjesniku** od 18. X), ali Ostojić i Pekeč nisu uspjeli dokazati svojih teza, tako da je polemika ipak ostala na neriješenu rezultatu. Čini se da takvo stanje izaziva nervoze u određenim krugovima. Poznati beogradski novinar Kosta Timotijević piše zato u **Našoj štampi** pod naslovom »Nega ili negacija« i podnaslovom »povodom jednog amandmana koji više pitanja otvara nego što rešava« (citiram po prikazu Veselka Tenžere »Muka po Kosti Timotijeviću« u 185. prilogu »Kultura utorkom«, **Vjesnik** od 19. X). Radi se, naravno, o hrvatskom IV. amandmanu. Neću se zadržavati na Timotijevićevim autoritativnim razmatranjima kako »sva ozbiljna svetska lingvistika« gleda na našu problematiku, o tom ponešto znam iako sam hrvatski (prema tomu neozbiljan) lingvist; ostavljam dakle Timotijevića, jer bih u cjelini mogao potpisati Tenžerin osvrt, nego bih samo želio upozoriti na jedan prividno nov moment. Timotijević naime piše da »rešenje moraju doneti odgovorni politički faktori«. Htio bih samo podsjetiti da se i to već jednom dogodilo: za diktature generala Pere Živkovića, kada je 1929/30. uveden jedinstven pravopis za »srpskohrvatskoslovenački jezik« (kako se to tada službeno zvalo). No 1939. bio je u Hrvatskoj vraćen Broz-Boranićev pravopis. Zar se tko može još nadati da bi bio bolje sreće od toga šestojanuarskog đenerala?

Dalibor Brozović

U nakani da se osvrnemo i na najnovije priloge o ustavnoj diskusiji, u ovom broju izostavili smo uobičajeni urednički komentar o ustavnim promjenama. Pregled dosadašnje diskusije i zaključak o ustavnim amandmanima objavit ćemo u dva nastavka, počevši od slijedećeg broja.

Uredništvo

LISTOPAD 1971	PONEDJELJAK	UTORAK	SRIJEDA	ČETVRTAK	PETAK	SUBOTA	NEDJELJA
	25	26	27	28	29	30	31

Piše: glosator

NE KAO AUTSAJDER

U tjednu kada se zbilo nekoliko iznimno važnih događaja koje, unatoč averziji prema krupnim riječima, moramo nazvati povijesnima — Tito je, u ulozi nepriječporno velike povijesne ličnosti poratnoga svijeta, boravio u Americi i susreo se s predsjednikom Nixonom, čovjekom koji svojim smjelim inicijativama znatno utječe na sudbinu suvremenoga svijeta. Značenje takvoga susreta u takvome trenutku mora biti veliko za obje zemlje, posebno za našu koja ravnopravno i dostojanstveno komunicira sa supersilama, ali isto tako i za međunarodnu situaciju. Dva dana prije svečanog ceremonijala na travnjaku Bijele kuće NR Kini su priznata sva prava u Ujedinjenim narodima; iste te večeri britanski je Donji dom izglasao historijsku odluku o priključenju Europi; sutradan je američki Senat neugodno iznenadio svoga Predsjednika odbacivanjem u cijelosti pomoći namijenjene inozemstvu, čime je naglo prekinuta praksa koja je neprekinuto trajala od 1947. godine. Već bi samo ove teme bile dovoljne za sadržajne razgovore među državnicima koji se međusobno cijene — što je kod Nixona i Tita bilo vidljivo u svakoj gesti — i bile bi dostatne za razmatranje o reperkusijama tog državničkog susreta. Valja, međutim, imati na umu da Tito »nije došao praznih ruku«, kako je sam rekao, jer je neposredno prije leta preko Oceana boravio u Aziji i Africi gdje je susreo Jahiju Kana, Indiru Gandhi i Anvara el Sadata, tri državnika iz »vrućih« zona današnjice, a tek prije mjesec dana ispratio je svoga gosta Leonida Brežnjeva, najjaču ličnost druge supersile. Nisu bez razloga novinari dijelili komplimente našemu Predsjedniku — ne samo s obzirom na njegovu frapantnu vitalnost, prisjećajući se njegove izjave iz Jajca: »toliko radim da nemam vremena za starenje«, opisujući s divljenjem kako izgleda bar deset godina mlađi i uživa u cigarama i viskiju — i nazivali ga »jednim od najpažljivije slušanih predstavnika malih zemalja u Washingtonu«, »čovjekom izvan blokova, ali ne i autsajderom« i za Nixona »dragocjenim sugovornikom«.

Već prošle jeseni u Beogradu i Zagrebu — a posebno onoga kišnog dana u Kumrovcu — Nixon nije zatomljivao svoju iskrenu impresioniranost Titovom osobom i osobnošću, a minulog je tjedna u ulozi domaćina izražavao autentičnu srdačnost prema svojemu gostu (koga je nazvao »svjetskim državnikom prvoga reda«) i učinio je nekoliko gesta posebnog prijateljstva i poštovanja. Spomenimo samo da je smješaj u intimnu rezidenciju u Camp Davidu iznimni izraz bliskosti (Pompidou je tamo bio jedini Nixonov gost do sada), a da posebna vojna vježba baratanja oružjem nije do sada priređena ni jednom državniku. Vremena su se očito promijenila i u Americi: dok je pokojni Dulles svaku vrstu neutralizma smatrao »nemoralnim«, dok je 1963. Tito morao skratiti svoj neslužbeni boravak u SAD zbog toga što emigrantski ispadi nisu bili spriječeni, dotle je sada Nixon (koji je nekada slovio kao izraziti antikomunist) s uvažavanjem govorio o nesvrstanoj socijalističkoj Jugoslaviji kao ravnopravnoj suverenoj državi s kojom Amerika gaji prijateljske odnose na trajnoj osnovi, a općoj klimi dobrodošlice koju je Amerika pokazala prema Titu osobno je pridonio neuobičajenim pozivom naciji uoči dolaska gosta do koga mu je očito bilo stalo.

Titov susret s Nixonom afirmirao je još jednom osobnu ulogu našega Predsjednika na međunarodnoj sceni i učvrstio je nesvrstani položaj nezavisne Jugoslavije u obitelji naroda. Što se prvoga tiče, Tito nije, doduše, nastupao kao bilo čiji posrednik, ali su njegovi dojmovi iz nedavnih osobnih dodira u vezi s Bliskim istokom i Istočnim Bengalom pažljivo slušani i procjenjivani. Javno je otkrio dvije novosti: da je Brežnjev rekao kako je Sovjetski Savez spreman povući se iz Egipta ako problem bude riješen i kako je Sadat spreman ponovno otvoriti Sueski kanal ako se izraelska vojska povuče 60 kilometara (ranije je tražio povlačenje do El Ariša, tj. kojih 130 kilometara, a američki prijedlog predviđa 35 kilometara). Iz Moskve je, doduše, upravo tih dana došla vijest da Egipat odbija novi Rogersov plan u 6 točaka o privremenom rješenju situacije, ali u dugogodišnjem bliskoistočnom natezanju nijedno odbijanje ni prihvaćanje i tako nije definitivno, pa je to bio samo potez jednog trenutka koji nije mogao oduzeti vaznost Titovim razgovorima s Nixonom nakon onih sa Sadatom, to prije što se Sadatu neumitno približava novogodišnji rok koji je sam sebi zadao za rješenje situacije, a Amerika pokazuje upornost da se pronađe neko, makar i djelomično rješenje tog problema koji može kočiti šire inicijative globalnih razmjera. U pogledu Istočnog Bengala Tito je rezimirao svoje dojmove iz susreta s Jahija Kanom u Persepolisu i Indirom Gandhi u New Delhiju, te je opetovano isticao kako je to unutarnji problem Pakistana (sugerirajući unutarnju autonomiju Istočnog Bengala po uzoru na naše ustavne amandmane), a kako mu tragedija 9 milijuna izbjeglica u Indiji daje međunarodni aspekt. Ipak, nije krio svoju zabrinutost zbog mogućih opasnosti izbijanja otvorenog indijsko-pakistanskog sukoba.

Nesvrstani položaj nezavisne Jugoslavije dostojno je potvrđen u zajedničkoj izjavi dvojice državnika, koja prelazi karakter saopćenja o posjetu i dobiva značaj suglasnih programskih načela. Nije, dakako, Tito putovao u Ameriku da bi brže-bolje tamo potražio neku »protutežu« za naše poboljšane odnose sa SSSR (kako su to neki zapadni novinari pisali), ali je svakako potvrda nezavisnosti i od strane druge supersile velik i važan poen današnjoj poziciji SFRJ u svijetu. Nesvrstanost je potvrđena elokventno i bez rezervi, a u pasusu o »principima nezavisnosti, uzajamnog poštovanja i pune ravnopravnosti suverenih država« dodan je značajni umetak »bez obzira na razlike **ILI SLIČNOSTI** u njihovim društvenim, političkim privrednim sistemima«, što nije uobičajena, ali je logična formula u svijetu gdje sve države, istih ili suprotnih društvenih sustava, imaju primarnu obvezu poštivati Povelju Ujedinjenih naroda koja je temeljni zakon međunarodne zajednice. Što se europske sigurnosti tiče, valja zabilježiti da se u izjavi naglašava gledište da se mir i sigurnost »mogu postići samo ako obuhvate Europu u cjelini, a ne samo jedan ili drugi njen dio«, što je vrlo logičan stav koji SFRJ posebno naglašava u posljednje vrijeme kad se znaci europske konsolidacije za sada ograničavaju na njen središnji dio.

Nakon ovog Titovog izrazito uspješnog posjeta Americi socijalistička Jugoslavija može biti još zadovoljnija svojim međunarodnim položajem. Nesvrstanost nije stvar prošlosti, kako neki površno zaključuju zbog slabljenja zajedničkih akcija šarenog društva zemalja opredijeljenih za tu politiku, nego ona dobiva nov sadržaj i značenje u svijetu koji se mijenja i gdje se i najveće sile drugačije svrstavaju u međusobnim odnosima. Nesvrstanost postaje cijenjena kvaliteta u svijetu sve labavijih ideološko-političkih veza čak i među zemljama dosadašnjih blokova, ona je kvaliteta koja i jednoj maloj zemlji osigurava dostojno mjesto i pažljivog sugovornika u susretu s najvećima. Stabilni dobri odnosi SFRJ i SAD izraženi u zajedničkoj izjavi Tito—Nixon dokaz su tome, dokaz koji jugoslavenskoj federaciji daje sigurniji položaj u svijetu i više stabilnosti za unutarnju konsolidaciju.

EUROPA ČISTIH RAČUNA

Praktički nema više nikakve zapreke da 1. siječnja 1973. Velika Britanija postane punopravna članica Europske gospodarske zajednice, poznatije pod imenom Zajedničko tržište. Tada će, prema prvim bilancama, Europa »sedmorice« postati druga gospodarska sila svijeta. Evo nekoliko podataka:

Brutto nacionalni proizvod: 1) SAD: 932 milijarde dolara, 2) Europa: 531 milijarde, 3) SSSR: 466 milijardi dolara.

Proizvodnja čelika: 1) Europa: 135 milijuna tona, 2) SAD: 130, 3) SSSR: 110.

Proizvodnja elektrike: 1) SAD: 1.314.298 kw sati, 2) Europa: 710,027, 3) SSSR: 587.686.

Proizvodnja vozila: 1) Europa: 9 milijuna, 2) SAD: 8,8 milijuna, 3) SSSR: 1 milijun.

Vojni proračun: 1) SAD: 71.791 milijuna dolara, 2) SSSR: 40.000 milijuna dolara, 3) Europa: 23.322 milijuna dolara.

Pučanstvo: 1) SSSR: 245 milijuna, 2) Europa: 243 milijuna, 3) SAD: 205 milijuna.

Ovi su podaci, dakako, samo indikativni i stari su dvije-tri godine, pa se ne mogu smatrati egzaktnim, ali su navedeni kao ilustracija velike kvantitativne i kvalitativne promjene koju je izazvala odluka o pristupu Velike Britanije Europi.

Kad je 23. lipnja ove godine britanski pregovarač Geoffrey Rippon napokon postigao u Luxembourgu sporazum sa »šestoricom« o uvjetima britanskoga pristupa, zloguki su prognozeri najavljivali da će Heathovoj vladi biti teže u Donjem domu nego u malom Velikom vojvodstvu. Laburisti su bili žestoko protiv, premda su sve do gubitka izbora u ljeto 1970. i sami vodili pregovore sa Zajedničkim tržištem. Nakon osmodnevne debate u najstarijem parlamentu na svijetu vladajući konzervativci dopustili su svojim zastupnicima slobodno opredjeljivanje, dok su laburisti zatražili strogu stranačku disciplinu. Rezultat je glasanja bio pozitivniji nego što se Heath mogao nadati: 356 za, 244 protiv, razlika punih 112 glasova. Ironija je da je svega 39 konzervativaca glasalo protiv pristupa, dakle i protiv politike svoje stranke, dok je čak 69 laburista otkazalo poslušnost Wilsonu, među njima i njegov zamjenik Roy Jenkins. Wilson je odmah najavio da je to tek »početak« njegove borbe protiv ugovora, te da će, čim laburisti dođu na vlast, zatražiti reviziju. No, slijedeći će izbori biti tek 1974. ili 1975; Britanija će se dotle potpuno uklopiti u Zajednicu, a pitanje je hoće li Wilson sa svojim otporom uspjeti zadržati vodstvo u stranci...

Britanske su radio-stanice i televizijske stanice uvečer 28. listopada 1971. prekinule program da bi obavijestile o historijskom glasanju u Donjem domu. Bio je to svršetak dugog puta do Europe, na kojemu Britanci nisu imali protiv sebe samo pokojnog de Gaullea, nego ponajviše — vlastiti otpor. Doduše, ideju o ujedinjenoj Europi lansirao je 19. rujna 1946. u Zürichu Winston Churchill, ali kada je početkom pedesetih godina šest europskih zemalja (Francuska, Italija, Njemačka i Benelux) pristupilo prvim integracionim pothvatima (Zajednica za ugljen i čelik), Britanci su se držali po strani, još uvijek vezani inercijom uz Commonwealth koji je odumirao. U Messini je u lipnju 1955. zasnovana ideja Zajedničkog tržišta, Britanci su neko vrijeme promatrali, ali se povlače još prije 25. ožujka 1957. kad su potpisani Rimski ugovori koji predviđaju potpunu carinsku uniju u roku od 12 do 17 godina. Život je bio brži i ona je postignuta već 1. srpnja 1968. unatoč velikim teškoćama prigodom minucioznog usklađivanja svake pojedine financijske stavke. Britanski je premijer MacMillan već 1961. nastojao ispraviti pogrešku i poveo je pregovore za naknadni pristup (a glavni mu je pregovarač bio današnji premijer Heath!), no de Gaulle je u dva navrata (1963. i 1967.) stavio svoj neopozivi veto, tvrdeći da Britanci nisu psihološki spremni, jer im je kontinent na drugoj obali Kanala udaljeniji od velike zemlje s onu stranu Atlantika. Nakon de Gaulleova povlačenja s vlasti, a u svjetlu sve impozantnije jačanja njemačke i nejmačke uloge u svijetu, Francuska u Britaniji traži saveznika za održavanje ratnoteže u Europi, pa je glavna zapreka otklonjena. Ostalo je bila samo stvar tehnike.

No, ta »tehnička provedba« nimalo nije bila laka. Europa je od samoga početka zasnovana na striktnom načelu »čistih računa«. Prvo između šestorice osnivača, a kasnije između njih i Britanije, za svaku stavku svake carinske tarife vođeni su iscrpni i, često, iscrpljujući pregovori s preračunavanjem svih mogućih posljedica jednog djelića postotka više ili manje. Tako je, na primjer, dogovoreno da će britanska »kotizacija« u zajedničkom proračunu prve godine iznositi 8,64%, s time da postupno raste do 18,92% u petoj godini. U poljoprivredi predviđeno je petogodišnje razdoblje za prelazak Britanije na cijene po mehanizmu Zajednice, a određene su i posebne kvantitativne garancije za mlijeko, maslac i sir. Manjak prostora i stručnosti ne dopuštaju nam iscrpno navođenje i objašnjavanje svih pomno predviđenih detalja sporazuma koji treba omogućiti prilagođavanje britanskog gospodarstva Zajedničkom tržištu, ali kao dokaz europskog razumijevanja za otočke čudi neka bude navedeno još samo to da se Zajednica suglasila ukinuti na neodređeno vrijeme zajedničke vanjske carine za — čaj!

U nas se pobornici integralizma (da ne kažemo unitarizma) u svojoj žestokoj, koji put i prozirnoj oporbi novim načelima ustrojstva federacije često pozivaju na to da se cijeli svijet sve više spaja i integrira, a eto, samo mi, »sitne dušice«, težimo nekakvom raščišćavanju računa koje, po njima, nužno vodi razdvajanju. Iskustvo Europske gospodarske zajednice svjedoči upravo o suprotnom: tek kad se do posljednjeg promila sve izračuna, onda se može pristupiti zajedničkoj politici koja će svima biti korisna!

99 SOVJETSKIH ODLIKOVANJA

U Pragu je prošlog ponedjeljka održana jedna ceremonija koja je podsjetila na događaje uoči intervencije pet zemalja u Čehoslovačkoj. Sovjetski je ambasador Červonjenko na svečan način uručio »Medalju 100. obljetnice Lenjinova rođenja« skupini čeških građana koji su odlikovani odlukom Vrhovnog sovjeta SSSR i tom im je prigodom prenio »osobne pozdrave« glavnoga tajnika KPSS Leonida Brežnjeva. Riječ je o 99 potpisnika čuvenog pisma radnika tvornice »Autopraha« koje je »Pravda« objavila 30. srpnja 1968. — u vrijeme pregovora u Čierni nad Tisou i tri tjedna prije vojne intervencije — u kojemu se ističe nepokolebljivo prijateljstvo »iskovano u krvi« i odanost prema SSSR. U svibnju ove godine, u vrijeme XIV. kongresa KP ČSSR (koji nosi isti redni broj kao i izvanredni kongres legalno izabranih delegata održan u tvornici ČKD dva dana nakon intervencije, a kasnije službeno proglašen ništetnim), Leonid Brežnjev posjetio je tvornicu »Autopraha«. Sovjetski Savez očito ne zaboravlja (svoje) prijatelje u (češkoj) nevolji.

NEOIZOLACIONIZAM

Upućeniji promatrači američkih prilika i raspoloženja već duže vremena upozoravaju na jačanje tendencije za povlačenjem Amerike iz mnogih svjetskih poslova i napuštanjem mnogih ranije preuzetih obveza. Naziva se to neoizolacionizmom, novim oblikom stoljetne Monroeve doktrine iz 1823, koja je Ameriku sve do prvog svjetskog rata držala izvan središta europske i svjetske politike. Dakako, današnji je svijet različit nego onaj kad su mlade Sjedinjene Države nastojale postaviti branu europskom kolonijalizmu, pa ni potpuna izolacija nije moguća. Psihološki izvori modernog izolacionizma nalaze se u »razočaranju« zbog »nezahvalnosti« svijeta, pa se povlačenje ne traži u prvom redu iz Vijetnama, nego iz onih poslova gdje je Amerika kao najbogatija zemlja pružala pomoć nerazvijenima i pomagala prijateljima. Čak je i poznati nestor američkog novinstva Walter Lipmann u nedavnom intervjuu pozitivno govorio o neoizolacionizmu.

Prošloga je petka ta tendencija doživjela neočekivanu pobjedu u Senatu, gdje je sa 41:27 glasova u cijelosti odbijen ovogodišnji program pomoći inozemstvu. Bio je to šok za Nixonovu administraciju, koja nije očekivala da će se protiv nje udružiti tako oprečne snage kao što su pristaše mira u Vijetnamu i konzervativci iz (tzv. »China lobbyja«, duboko povrijeđeni zbog odluke o isključivanju Taiwana iz Ujedinjenih naroda. Nixon je to nazvao »krajnje neodgovornom akcijom« i najavio je da će pokušati pribaviti odbijenu svotu od 3 milijarde dolara kroz posebne zakonske prijedloge. Neće mu to biti lako postići, jer je psihološka brana probijena: od 1947, kad je proglašen Marshallov plan, Amerika je na ime pomoći dala ukupno 150 milijardi dolara, a otpor protiv toga »darivanja nezahvalnih« bio je iz godine u godinu veći, no nitko nije bio siguran da se s time dosta može prekinuti. Nagla odluka Senata pokazala je da je sve moguće, a svijet će svojim negodovanjem (koje se već čulo u Limi na »grupi 77«) teško moći zaustaviti rastuće snage neoizolacionizma.

LISTOPAD 1971

PONEDJELJAK	UTORAK	SRIJEDA	ČETVRTAK	PETAK	SUBOTA	NEDJELJA
25	26	27	28	29	30	31

BOJKOT U SAVEZNOJ SKUPŠTINI

Dvadeset i sedmoga listopada saznali smo iz novina da poslanici dvaju odbora Privrednoga vijeća Savezne skupštine bojkotiraju debatu o privrednim kretanjima — šutnjom.

No iz Tanjugova izvještaja sa sjednice Odbora za društveni plan i Odbora za društveno-ekonomske odnose Privrednoga vijeća (što ga prenosi »Vjesnik«), kao i iz izvještaja »Borbinog« novinara, mogli smo saznati da poslanici Privrednoga vijeća nisu bojkotirali samo debatu o privrednim kretanjima, već su pokušali bojkotirati i društveno-političko ustrojstvo utemeljeno usvajanjem amandmanâ na savezni ustav.

Međutim, taj bojkot nije bio izražen šutnjom, već bujicom riječi koje su trebale biti sarkastične. Poslanik Milosav Drulović, na primjer, prema Tanjugovu izvješću, rekao je: »Skupština se sada uglavnom bavi proglašavanjem raznih stvari.« Na prvi pogled moglo bi izgledati da je Drulovićeva namjera bila kritizirati zastarjeli skupštinski sustav i time posredno pledirati za što hitnije provođenje tzv. »druge faze« ustavnih promjena. Međutim, prava se namjera otkriva odmah u slijedećoj njegovoj rečenici: »Dajte zato neka neko **'prinudi'** (ist. ur.) republike da se usaglase oko nekih otvorenih pitanja, pa da i to proglasimo.« Na to je još kao komentar, prema izvješću »Borbe«, nadodao: »Mi ih vjenčavamo od slučaja do slučaja, i to formalno«, a Tanjug navodi i dalje: »Da obavimo i to vjenčanje!« Dakle, očito je da taj poslanik pati od nostalgije za »starim dobrim predamandmanskim vremenima« kad su republike malo ili ništa pitali, a budući da su ta vremena prošla, onda apelira na to da netko bar **prisili** republike da se dogovore. (Divan li bi to »dogovor« bio!)

Naši će se čitatelji možda sjetiti da smo nedavno pisali o kratkotrajnom nesporazumu u vezi sa zakonskim nacrtom o proračunu, kad su neki pokušali iz toga zaključivati čak i o »ustavnoj krizi« ne bi li dezavuirali praksu što slijedi iz amandmanâ ('što se babi tilo, to joj se i snilo!). Tada je umjesto »ustavnom krizom« — koju su neki priželjkivali — sve završilo tek poskupljenjem cigareta. Mi smo, komentirajući slučaj, upozorili na to da sadašnji skupštinski sustav, koji ima mnoge značajke korporativističkoga skupštinskog sustava, nije u skladu s ustavnim amandmanima, te da ga valja što prije uskladiti s novim ustrojstvom federacije i s načelom međurepubličkoga i međupokrajinskoga dogovaranja i usklađivanja. Također smo tom prilikom prognozirali da to vjerojatno neće biti posljednji takav ili sličan slučaj. I ta se prognoza, na žalost, pokazala točnom, što je potvrdilo upravo odbijanje poslanika dvaju odbora Privrednoga vijeća da raspravljaju o privrednim kretanjima i o vladinom »paketu«.

No, valja priznati da nije ni bilo teško biti dobar prognozer, jer su za to postojala dva osnovna uvjeta: najprije već istaknuta činjenica o zastarjelosti skupštinskog sustava (na osnovi čega je lako zaključiti da će praksa sve češće upućivati na to da se neophodno pristupi »drugoj fazi« ustavnih promjena), a zatim dobro znana činjenica, koja se iz dana u dan potvrđuje na različite načine i na različitim mjestima, da oni koji su pružali otpor usvajanju ustavnih amandmana samim usvajanjem nisu i odustali od nastojanja da barem sada, »post festum«, na svaki način kompromitiraju »amandmansku praksu« i tako u praksi »dokažu« svoju osnovnu tezu da amandmansko načelo međurepubličkoga dogovaranja tobože paralizira svaki rad u federaciji. Najnoviji slučaj pokazao je da poslanici dvaju odbora Privrednoga vijeća — a taj dom najvećim dijelom popunjavaju vremenom direktori, a ne radnici iz proizvodnje — pokušavaju svojim bojkotom upravo to.

Oni vjeruju da smo zaboravili kako su sve do usvajanja ustavnih amandmanâ ti »mali privredni bogovi« vrlo spremno usvojili bezbroj sličnih »paketa«, te se ne stide u svojoj, u biti protuamandmanskoj diskusiji, onako usput optužujući (no koga?), dobaciti poput direktora Željezare Sisak Norberta Vebera: »Pa da, radnička klasa plaća, a drugi troše.« Kao da tako nije bilo i dosad, i kao da tome i oni nisu pridonijeli svojom predamandmanskom spremnošću da budu »poštari« koji dijele i raznose ekspresne »pakete«. No, toj se bezočnosti ne treba čuditi. Ne sjede u Privrednome vijeću radnici, već mnogi »mali bogovi« koji su usvajanjem amandmanâ izgubili svoje pozicije. Oni čine sve da dezavuiraju praksu koja je ostala bez njihove »svete federalne arbitraže« i da kompromitiraju tobože neefikasno načelo međurepubličkoga dogovaranja, koje žele prikazati kao da ide na štetu radničke klase i njezina džepa.

Kao što je ovo potvrdilo naše ranije prognoze, bojimo se da će i slijedeći skupštinski »slučajevi« to isto učiniti, sve dok se ne reformira kompletno ustrojstvo Savezne skupštine tako da bude u skladu s već usvojenim amandmanima, sve dok u skladu s novim karakterom federacije — što zahtijeva bogatiji i sadržajniji parlamentarni život u republikama, u kojima narodi i narodnosti Jugoslavije prvenstveno ostvaruju svoju suverenost — Savezna skupština ne prestane biti »ultimum refugium« nekadašnje centralističke prakse, odnosno pokušaja da se ta praksa raznim »bojkotiranjima« i »slučajevima« pokuša indirektno reafirmirati.

ETIKETE U METKOVIĆU

Svaka etiketa na boci s vinom ili bilo kakvom drugom značajnom tekućinom ima i svoju »drugu stranu« — uredno potvrđenu i dokazanu deklaraciju o pravom sadržaju. Jer, nije dovoljno tek nalijepiti etiketu s nekakvim imenom ili nazivom. Odgovornosti radi, pravo na ime ili naziv što na njoj stoje, valja pravovaljano dokazati i potvrditi. Takav je običaj u svemu civiliziranom svijetu, pa i u nas — barem što se vinâ, raznih vinjaka i inih pića tiče. Ali, u nas kao da svatko može imati nekažnjenu slobodu da neodgovorno (politički) etiketira ljude. A tom se »slobodom« naročito služe neki, obično uvijek isti, ili slični, ljudi, i to na štetu naročito nekih ili sličnih, osoba. Tako je jugoslavenskoj javnosti poznato da neke ljude, na primjer hrvatskog pjevača Vicu Vukova, rukovodioce hrvatskog studentskog pokreta i »njima slične« (a to su ponekad i neki istaknuti hrvatski rukovodioci), određeni krugovi uporno »urešavaju« političkim etiketama tiskanim na novinskom papiru i umnoženim u novinskim rotacijama. (To je, naravno, ta što bi drugo i bilo, etiketa s nazivom »nacionalist« ili »šovinist«.) A ta etiketa, **bez pravovaljano dokazane i potvrđene deklaracije o sadržaju kojega izvikuje, sa slobodom arogancije i bez odgovornosti nalijepljena,** slična je etiketi kojom se u ljekarnama oglašuje opasan otrov. I kao što boce s naljepnicom »otrov« valja ukloniti iz opticaja u svakoj normalnoj i zdravoj prilici, te joj dopustiti da o svojoj izoliranoj prisutnosti svjedoči tek svojom drečećom i mrskom naljepnicom, tako — nedemokratska praksa nam je to pokazala — i osobe s etiketom nacionalista valja ušutkati i dopustiti da za njih govori tek proizvoljna naljepnica.

Međutim, nedavni događaj u Metkoviću, prilikom proslave obljetnice revolucije i oslobođenja toga grada, svjedoči da oni što običavaju lijepiti etikete ne smatraju dovoljnom kaznom to što nepravedno i lažno etiketirani nose neopravdanu i nedokazanu »deklaraciju« na svojim leđima, već im i kretanje valja onemogućiti, ili — ako se to već ne može — onda ih valja kao političke gubavce izbjegavati. Tako se desilo da su zbog nazočnosti predsjednika SS Hrvatske Ante Paradžika s primanja u povodu obljetnice u Metkoviću »pobjegli« Miroslav Šulentić, predsjednik međuopćinske konferencije SSRN za Hercegovinu i predsjednik mostarske općine Andrić. (Dio se tiska, kojega rotacija najčešće i služi tiskanju i umnožavanju tih etiketa, potrudio da — kao usput — pripomene da je primanju prisustvovao i Miko Tripalo; vjerojatno s nadom da će se Paradžikova etiketa nekako usput zalijepiti i na tog istaknutog hrvatskog političara). Svrha te rabote odavno je poznata: što više istaknutih Hrvata bude nosilo etiketu koje se nije lako riješiti, to će lakše biti »dokazati« tobožnji nacionalizam hrvatske politike i »separatističke« motive njezinih političkih i gospodarskih zahtjeva.

No, nije li već vrijeme zapitati se: dokad će to tako? Dokad će se nekažnjeno baratati insinuacijama, objedama i lažima? Kad će već jednom biti pozvani na političku odgovornost sitni političari i krupni novinski koncerni što politikantski prljavo zlorabe moć svoje riječi? Zar nam ne preostaje nego da čekamo tko će među nama biti slijedeći Vice Vukov ili Ante Paradžik, i tko će među nama biti nasilno i bespravno prometnut u »političkog pariju«, sličnog pripadniku »nedodirljivih«, te najniže indijske kaste u čiju se blizinu zbog njene »niskosti« ne smije ni pristupiti?

— db —

PONOVNO ZAMAGLJEN »SLUČAJ KARIN«

Na sastanku predstavnika društveno-političkih organizacija Zadra, Benkovca i Obrovca, koji je održan u Zadru 23. listopada o. g. u nazočnosti članova IK CK SKH Milke Planinc i Jure Bilića, člana CK SKH Ivana Paše te predsjednika Međuopćinske konferencije SKH za Dalmaciju Pere Kriste, naglašeno je da u »karinskom slučaju« **nije bilo sukoba na nacionalnoj osnovi.**

Već mjesecima oteže se istraga o »karinskom slučaju«. Zbog toga su okupljeni političari u Zadru pokušali dati »karinskom slučaju« političku ocjenu. Međutim, na žalost, to saopćenje unijelo je još veću zabunu. Naime, u njemu su oštro osuđeni **»izgredi i izgredničko ponašanje pojedinih građana«**, za koje se kaže da su svojim držanjem pridonijeli stvaranju ekscesne situacije u ovom slučaju. Ovakva formulacija navodi na pomisao da je u Karinu ipak bilo ekscesa. Budući da se **nigdje u saopćenju ne spominje pjevanje nacionalističkih pjesama,** pretpostavljamo da za takvu tvrdnju nije ni bilo dokaza. Ako dakle nije bilo šovinističkih pjesama, kakvo je to bilo »izgredničko« ponašanje građana, koje se spominje u saopćenju? Ne upućuje li ovaj dio saopćenja na pokušaj da se pod svaku cijenu dokaže da je ipak bilo ekscesa, te da policija ipak i nije toliko kriva?

Dalje se navodi da je na osnovi raspoloživih dokumenata utvrđeno da su u sukobu, do kojeg je došlo između pripadnika Službe javne sigurnosti i grupe građana, **pripadnici Javne sigurnosti prekoračili službena ovlaštenja,** te da je bilo i zlostavljanja građana. Prilično blaga terminologija kad se govori o miliciji — koja je brutalno batinala građane — uspoređena s oštrom osudom neobjašnjenih »izgreda« navodi na pomisao da je ovo saopćenje nastojalo postići nekakav »kompromis« u kojemu su — opet! — deblji kraj izvukli nedužni ljudi iz Pridrage što su, držeći se višestoljetnog običaja, pjevali svoje nacionalne pjesme, za koje nije utvrđeno (niti se može utvrditi) da su bile nacionalističke. U tom saopćenju govori se i o tome kako netko pokušava špekulirati unošenjem nemira i nepovjerenja, kvariti političku situaciju na području gdje zajedno žive Hrvati i Srbi. Zašto u tom saopćenju nije rečeno tko to unosi nemir na to područje? Zašto nije rečeno da su to, u ovom slučaju, bili pripadnici Javne sigurnosti?

Svojedobno je »VUS«, pišući o »karinskom slučaju«, navodio razne izjave odgovornih benkovačkih političara, koji su tvrdili kako su u Karinu pjevane nacionalističke pjesme i kako se u Benkovcu već unaprijed znalo »da će se u Karinu nešto dogoditi«. Osim toga, kako saznajemo, komandir stanice Javne sigurnosti u Benkovcu rodom je iz Karina. Sve ove činjenice političari okupljeni u Zadru nisu uzeli u obzir. Umjesto da brane građane koji su stradali, političari nastoje obraniti pripadnike Javne sigurnosti. Za uspostavljanje narušenog povjerenja među stanovništvom na ovom nacionalno izmiješanom području ovakve kompromisne formulacije, u kojima se bitne stvari prešućuju, a sporedne naglašavaju, teško mogu biti korisne.

— ic —

SKOPJE: O NACIONALNOM SUVERENITETU

U Skoplju je 26. i 27. listopada održano savjetovanje političkih i javnih radnika, predstavnika radnih organizacija i učenjaka Makedonije o ustavnim promjenama i razvitku političkog sustava u Makedoniji, savjetovanje kojemu su prisustvovali i gosti iz drugih republika. Posebno je bilo zapaženo izlaganje sekretara Sekretarijata CK SKM **dr. Slavka Miloslavleskog.** Istakavši da je nacionalni problem u središtu sadašnjih ustavnih i političkih promjena, on se je **posebice osvrnuo na neke stavove koji prenošenje suvereniteta na nacije i republike tumače kao izmišljotinu nekih političara kojima je tobože cilj potkopati jedinstvo naroda Jugoslavije.** Kritizirajući takve teze, on je rekao: »Prema tome, neka nacija u Zapadnoj Evropi ima mogućnost i pravo na samostalnu državnu egzistenciju, dok je u Jugoslaviji nešto drugo. Međutim, konzekvencije logike ovakve interpretacije su slijedeće: ili je jugoslavenskim narodima netko oduzeo pravo da se konstituiraju i u države, ili su se oni sami odrekli toga prava. Prva teza pretpostavlja pritisak i hegemoniju, jer ne može postojati nekakav apstraktum koji bi realizirao oduzimanje prava nacijama da se konstituiraju i kao države, pa to može biti samo neka nacija među njima, koja se svakako može skrivati iza nekog apstraktnog pojma koji bi tobože pokrivao interese svih udruženih naroda. Druga teza je nelogična zbog svojih konzekvencija. Ne mogu se jedna ili dvije generacije odreći suvereniteta i u ime tko zna koliko drugih generacija. S gledišta historijskih perspektiva zajednica naroda, obadvije teze impliciraju izvanredno oštre konzekvencije: ako u strukturi zajednice egzistiraju elementi hegemonije, rađanje otpora je neminovno, ako ne danas, onda sutra. Ili, ako se jedna generacija možda i sa sasvim lijepim namjerama 'odrekla' državnosti i suvereniteta radi jedne šire društvene integracije, čak ako je i spremna da podnosi elemente neravnopravnosti, pitanje je hoće li se tako odnositi i slijedeća generacija. Otpor će se neminovno roditi, a to će biti dezintegracija.«

Mišljenje druga Miloslavleskog još je jedna potvrda svijesti o istini da vraćanje suvereniteta nacijama i priznavanje njihova prava da ustanove svoju državu ne može značiti dezintegraciju jugoslavenske zajednice kojoj je temelj društveno-politička osnovica samoupravljanja i socijalizma, te da bi dezintegraciji vodilo upravo nasilno negiranje nacionalnoga suvereniteta, koje bi poništilo i sâm temelj zajedništva — samoupravni i demokratski socijalizam.

HRVATSKA I CARINE

Jedan od temeljnih zahtjeva Socijalističke Republike Hrvatske, vezan za odnose između federacije i republika, polazio je od ideje da federacija nema nikakvih neposrednih prihoda i da se sve obveze prema federaciji podmiruju preko dogovorenih kvota republikâ.

Zahtjev je bio duboko principijelan, konzistentan i pravedan, s ciljem da se trajno osiguraju čisti računi između republika.

SR Hrvatska, kao što je poznato, sa svojim zahtjevom do sada nije uspjela. Naime, pored toga što će federacija dobivati od republika određene iznose prema unaprijed utvrđenim kriterijima, federacija je sebi zadržala kao originarne prihode carine, porez na promet i neke takse.

Zadržavanjem tih prihoda na razini federacije opet će dolaziti do neravnomjernog opterećivanja republika i pokrajina, a osim toga federacija će opet biti u mogućnosti da vođenjem politike carina i poreza sebi osigura veće prihode od dogovorenih.

Do sada je federacija uvijek dolazila do većih prihoda od predviđenih, a samoupravljačima je uvijek ostajalo manje od obećanoga.

Ovo je osobito karakteristično za postreformsko razdoblje.

Federacija je zadržavanjem carina zadržala prihod koji najlakše naplaćuje, a koji je za razvojnu politiku svake republike od najvećeg značenja. Povećavanjem carine uvijek se jedan dio privrednih aktivnosti stavlja u privilegirani položaj, štiteći određenu proizvodnju od inozemne konkurencije, pa se određena proizvodnja »štiti« i od domaće konkurencije, do koje dolazi racionalizacijama, inovacijama i supstitucijama (zamjenom jednih proizvoda drugima).

Zbog neriješenih odnosa i neadekvatnog deviznog i vanjskotrgovačkog sustava, carine su kod nas postale pretežno izvor prihoda federacije, a njihova zaštitna uloga sve je problematičnija, s obzirom na to da je nedosljedna.

Federacija, onemogućena u postreformskom razdoblju da dođe do povećanih prihoda povećanjem doprinosa, pretežno iz principijelnih razloga: zbog načela usvojenih prilikom donošenja mjera reforme — tako je podešavala carinski sustav da su njeni prihodi po osnovi carina vrtoglavo rasli (svakako i uz pomoć inflacije i devalvacije). *Federacija se na taj način javlja kao neposredni stvaralac inflacije, utoliko više što za sve veću masu carine privreda mora dati gotov novac prije nego što je s proizvodnjom i započela.*

Carine su posljednjih godina rasle tako da je gospodarstvo Jugoslavije na ime carina u posljednjih 5 godina platilo:

Godina	Iznos (milijardi st. din)
1966.	185
1967.	241
1968.	332
1969.	432
1970.	569

Rast carina nastavlja se i u 1971. godini, a u 1971. godini carine će se povećati za preko 40 posto ako se nastavi njihov rast kakav je bio u prvih sedam mjeseci ove godine. Federacija bi tada naplatila preko 800 milijardi carina, što je više nego četverostruko u odnosu na 1966. godinu.

U razdoblju od siječnja do konca srpnja 1971. godine carine naplaćene u Jugoslaviji iznose 475 milijardi st. din.

Pored Slovenije, Hrvatska je carinama najteže opterećena. Tako su od Hrvatske u prvih sedam mjeseci ove godine naplaćene 143 milijarde carina, a to predstavlja više od 50 posto od njene sveukupne šestomjesečne čiste akumulacije u 1970. godini, tj. više nego što samoupravljačima ostaje u Hrvatskoj iz njihovog viška rada za proširenu reprodukciju.

U odnosu na ukupno naplaćene carine u Jugoslaviji u razdoblju siječanj-srpanj, od SR Hrvatske naplaćeno je 30,8 posto, što je preko jedne desetine više od njenog udjela u društvenom proizvodu Jugoslavije.

No, Hrvatsku osobito pogađa struktura obveza koje se tretiraju kao carine, i to zbog toga što je ona neravnomjerno opterećena tzv. »posebnim« daćama i »posebnim« taksama koje kao da su posebno prema njoj i krojene.

Tako je unutar posebnih dažbina od Hrvatske naplaćeno 33,7 posto ukupnih posebnih daća, a od posebnih taksa 49,8 posto.

Udio Hrvatske u uvozu za prvih 7 mjeseci ove godine iznosio je 22,2 posto, pa i to govori o neprihvatljivom carinskom sustavu koji za 22,2 posto ukupnog uvoza Hrvatskoj nameće 30,8 posto carina, a unutar njih 33,7 posto posebnih daća i 49,8 posto posebnih taksa.

Izvršno Vijeće Hrvatske trebalo bi hitno zatražiti da se povede postupak kojim bi se, s pozivom na ustavne amandmane na Ustav SFRJ, onemogućilo daljnje neravnomjerno zahvatanje u dohodak samoupravljača na području SR Hrvatske po osnovi postojećih carinskih propisa.

Neravnomjerno opterećenje carinama nov je razlog da se ponovno pokrene zahtjev da se za financiranje federacije prijeđe na sistem doprinosa republika i da joj se ukinu svi neposredni prihodi, a posebno carine i porez na promet.

Oeconomicus

TREBA SMANJITI POREZE – A NE POVISIVATI CIJENE!

Rasprave novog, ambicioznog rukovodstva ZET-a (Zagrebačkog električnog tramvaja) o nacrtu razvitka gradskog prometa u Zagrebu tek će otpočeti. Zahtjevi novog rukovodstva još su dosta skromni, iako je sadašnje stanje gradskog prometa za stotine tisuća Zagrepčana već neizdrživo i svakodnevno im zagorčava život.

Sadašnja vozna karta u zagrebačkom gradskom prometu stoji 0,80 din. I to za usluge koje su u svakom pogledu užasne. U Düsseldorfu (701 tisuća stanovnika 1963. godine) prijelazna vozna karta (za tramvaje i autobuse) stoji 1 DM. Ili oko 4,50 din!

Ne mislimo da je izlaz u povećanju cijene u gradskom prometu za 5 puta. Usporedba je zgodna tek u toliko da vidimo kakve još zahtjeve imamo pravo postavljati zetovcima i da se upitamo mogu li oni plaćati sve poreze i doprinose kojima ih opterećuju, pa da uz postojeće cijene usluga tražimo od njih da još i razvijaju, šire i moderniziraju gradski promet?

ŠTO ĆE BITI S NAŠIM RADNICIMA U SR NJEMAČKOJ?

Nakon što je već ranije obustavljen prekovremeni rad i rad subotom (važan izvor prihoda naših radnika na privremenom radu u Zapadnoj Njemačkoj), prošlog tjedna, skraćeno je radno vrijeme i u tvornicama, u kojima radi veći broj naših zemljaka. Naši radnici sa zabrinutošću su dočekali ove odluke, za koje se vjeruje da su ipak samo privremene. No nagomilane zalihe i otežani plasman proizvoda daju osnove za zabrinutost. Utoliko više što poslovni partneri zapadno njemačkih firmi iskorištavaju očigledne znake recesije da bi iskoristili takve uvjete kreditiranja na koje njemački privrednici mogu teško pristati bez težih posljedica za svoj daljnji razvitak i poslovanje.

PRIČA SE – JE LI ISTINA?

da se s Vojnim servisom Narodne banke Jugoslavije u Beogradu mogu praviti takve financijsko-kreditne konstrukcije i kombinacije preko kojih se mogu platiti osobna vozila proizvodnje »Zastava« Kragujevac, koje nabavlja neko poduzeće bez veze s vojnom industrijom za prijevoze svojih radnika?

ČETVRTI GOSPODARSTVENIK – NOBELOVAC

Švedska akademija znanosti dodijelila je treću Nobelovu nagradu za postignuća iz područja gospodarskih znanosti. Četvrti nobelovac-gospodarstvenik poznati je američki profesor Simon Kuznets (prva Nobelova nagrada gospodarstvenicima dodijeljena je 1969. godine prof. Janu Tinbergenu i Frischu Ragneru, a druga 1970. godine profesoru Paulu Samuelsonu)

Među 220 radova Kuznets je objavio preko trideset knjiga i velikih eseja, od kojih se posebno ističu »Capital in American conomy« (1961.) i posljednje veliko djelo »Economic growth of nations« (1971.)

Kuznets je rođen 1901. godine u Rusiji, a kao znanstvenik-istraživač na području gospodarskih znanosti djelovao je u SAD i sve do polovine ove godine, kada je umirovljen, predavao je na raznim američkim sveučilištima. No time nije završen znanstveni i istraživalački rad novog nobelovca, kojemu će se on sada u mirovini potpuno posvetiti.

TAJNE »ZELENE KNJIGE« (6)

NE SAMO TIJELO – NEGO I DUŠU!

Osim izravnog novčanog učinka, »Genexova« ulaganja idu prije svega za tim da preuzmu odlučujući utjecaj i kontrolu poslovne politike u pojedinim radnim organizacijama!

Posebno treba istaći ugovore o ujedinjavanju sredstava za ulaganje u pojedine objekte koje je poduzeće »Generalexport« iz Beograda sklopilo s poduzećima »Jelsa« iz Jelse, »Cavtat« iz Cavtata i »Primošten« iz Primoštena. Ugovori su sklopljeni na 10 godina a s »Cavtatom« na 20 godina. Osim zajedničkog ulaganja »Genex« je vršio izravno ili preko banaka i kreditiranje tih poduzeća uz već opisane obveze prodaje deviznih sredstava. Udio »Genexa« u zajedničkim ulaganjima iznosio je 10% s kojim iznosom je sudjelovao i u dohotku dok je u pravu kupovine deviza samo u »Primoštenu« sudjelovao s 10% dok je u ostalim slučajevima dobio pravo kupovine najmanje 50% deviza koji ostvari samostalna radna jedinica u koju je uložio sredstva. Ako se tome dodaju i devize koje je od istih poduzeća dobivao na temelju datih kredita onda je nesrazmjer još očitiji.

Spomenuta poduzeća su tim ugovorima osim 10% sredstava dobila obvezu od »Genexa« da će im osigurati školovanje kadrova i reklamiranje hotela. »Genex« je osim spomenutih prava na devizna sredstva dobio prvenstvo u prodaji kapaciteta preko svoje agencije »Yugotours« i snabdjevanje inozemnim cigaretama i žestokim pićima a po potrebi i drugom inozemnom robom.

Ugovorima je regulirana obveza formiranja poslovnog odbora od 3 člana od kojih je jedan direktor radne jedinice koja je osnovana zajedničkim sredstvima, pri čemu »Genex« ima pravo suglasnosti na njegov izbor, drugi je predstavnik »Genexa« a treći je predstavnik poduzeća. Poslovni odbor ima široka ovlaštenja kao na primjer i organizaciju izgradnje, donošenje uvjeta za ugovore s turističkim agencijama i određivanje broja radnika, njihove kvalifikacione strukture i sredstava za osobne dohotke, određivanje stručne spreme za radnike na rukovodećim radnim mjestima, predlaže nove investicije, daje suglasnost za nabavku osnovnih sredstava, zaključuje ugovore za vršenje inspekcije, revizije i ekspertize poslovanja i dr. Potrebno je istaći da se, unatoč tako širokim ovlaštenjima, nigdje ne utvrđuju odnosi s organima upravljanja i odgovornosti poslovnog odbora. Naročito je značajno da poslovni odbor ima velika ovlaštenja na području kadrovske politike i osobnih dohodaka. Određivanjem kvalifikacione strukture radnika, stručne spreme rukovodioca kao i na temelju odredbi u ugovorima o kreditima koje je istovremeno »Genex« davao istim poduzećima gdje se zahtijevalo da radnici i rukovodioci koji neposredno rade sa strancima znaju strani jezik, moglo bi se dogoditi da se na pojedina radna mjesta, naročito rukovodeća, postavljaju osobe koje predloži »Genex« s obzirom na to da u pojedinim manjim mjestima poduzeća uvijek ne raspolažu osobama koje zadovoljavaju takve uvjete.

Kupovanje utjecaja i kontrole

Posebice treba ukazati na sistem obračuna udjela »Genexa« u dohotku tih samostalnih radnih jedinica. Osnovica za obračun je veličina koja se dobije kad se od ukupnog prihoda odbiju materijalni troškovi, amortizacija po minimalnim stopama, osobni dohoci koje određuje poslovni odbor, zakonske obveze i ugovorne obveze u kojima nisu obuhvaćene kamate po kreditima za osnovna sredstva. Kako upravo visoki kamati na kredite smanjuju dohodak koji ostaje radnoj jedinici, to »Genex« sudjeluje u dohotku čak i u ovom slučaju ako nema nikakvog ostatka dohotka ili dobitka. Najbolji je za to primjer hotel »Genex« koji posluje u sklopu poduzeća »Jelsa« iz Jelse, a koji je 1969. godinu završio s gubitkom ako se, u skladu s postojećim propisima, u ugovorne obveze uključe i kamate na kredite za osnovna sredstva. Unatoč toga, »Genex« je osim kamata na kredite koji je dao za taj objekat sudjelovao i u dohotku iako je hotel poslovao s gubitkom.

U ocjeni krajnjih ciljeva i motiva tih ulaganja »Genexa« treba uzeti u obzir da su financijski efekti udjela u dohotku relativno mali zbog malog iznosa samog udjela (10%) a i zbog relativno niske akumulativnosti tih poduzeća pri čemu postoji stalni rizik njenog daljnjeg smanjivanja uslijed nepovoljnih kretanja cijena. Dotičnim poduzećima »Genex« je izravno ili posredno davao kredite koji po svom iznosu nadmašuju iznos za zajedničko ulaganje. S obzirom na kamatu plasmani u obliku kredita su bili rentabilni i bez rizika za razliku od zajedničkih ulaganja što potvrđuje primjer »Jelsa« kojem je »Genex« dao kredit uz 8% kamate dok dio dohotka koji mu je za 1969. godinu pripao na temelju zajedničkog ulaganja ne prelazi 6% od uloženih sredstava. Dobivanje deviza, prodaju kapaciteta preko svoje agencije »Yugotoursa« kao i snabdjevanje nekim proizvodima osigurao je »Genex« već u ugovorima o kreditu. S obzirom na 10% udio u ukupnoj vrijednosti objekta, korist za kreditora zbog toga što ta sredstva ne mora otplaćivati kao kredit nije od veće važnosti. Prema tome, zajedničkim ulaganjem »Genex« nije imao za cilj ostvarivanje izravnih financijskih efekata što upućuje na zaključak da su ulaganja vršena prvenstveno s namjerom da se kroz poslovni odbor, koji ima široka ovlaštenja u uvjetima nedovoljnog utjecaja organa upravljanja, omogući »Genexu« odlučujući utjecaj i kontrolu nad radom i poslovnom politikom pojedinih organizacionih dijelova u radnim organizacijama.

c) Poslovna suradnja s bankama

Intenzivna investiciona izgradnja i problemi financiranja imali su za posljedicu veliku povezanost investitora s bankama prvenstveno na području kreditiranja i otkupa deviznih sredstava. Unatoč toj povezanosti, koja je s obzirom na uvjete pod kojima se dobivao kredit, predstavljala veliku zavisnost investitora, neke banke nastoje da još više i kompleksnije stave investitore pod svoj utjecaj i nadzor.

Jugoslavenska poljoprivredna banka iz Beograda, je s poduzećima »Veruda« iz Pule i »Plava laguna« iz Poreča zaključila ugovore o trajnoj poslovnoj suradnji i kompleksnom kreditiranju. Poduzeća time preuzimaju vrlo konkretne obveze kao na primjer:
— deponiranje svih sredstava po viđenju i oročenih depozita kod te banke
— prodaju deviznih sredstava
— vršenje deviznih plaćanja.

Poduzeće može jedino uz pismenu suglasnost Jugoslavenske poljoprivredne banke navedene poslove povjeriti drugoj banci.

Osim toga, poduzeće se može samo u sporazumu s bankom učlaniti u skupštinu drugih banaka, vršiti veća investiciona ulaganja kod sebe ili kod drugih radnih organizacija u zemlji i inozemstvu, ulaziti u aranžmane koji bi u većem iznosu i za duže vrijeme angažirali njegova sredstva, integrirati ili dezintegrirati. Poduzeća se nadalje obvezuju da će za sve poslove u zemlji ili inozemstvu za koje je potrebna suradnja banke u ma kom obliku, obratiti Jugoslavenskoj poljoprivrednoj banci i da neće bez suglasnosti ulaziti u ugovorne odnose i aranžmane s drugim bankama.

Za razliku od navedenih vrlo konkretnih obveza poduzeća, banka prihvaća preuzimanje poduzeća na kompleksno kreditiranje, davanje garancija i obavljanje platnog prometa s inozemstvom ali sve to u skladu sa svojim mogućnostima i općim aktima banke odredbe kojih nisu iz ugovora vidljive. Prema tome, obveze koje je ugovorom preuzela banka, su uvjetovane mogućnostima što znači da banka za razliku od poduzeća, ne preuzima rizik niti konkretne obveze.

Jugoslavenska poljoprivredna banka iz Beograda, je bila glavni inicijator osnivanja Poslovne jedinice turističkih organizacija Jugoslavije koja je formirana 21. svibnja 1970. godine u Plitvicama sa sjedištem u Beogradu. Prilikom formiranja u Zajednicu su pristupila 23 poduzeća od kojih je 16 iz SR Hrvatske. Cilj osnivanja Zajednice je razvijanje svih oblika poslovne suradnje u oblasti turizma koji će se konkretizirati posebnim sporazumima. U sporazumu o osnivanju Zajednice određeno je da će Zajednica izgrađivati trajne bankarske veze s Jugoslavenskom poljoprivrednom bankom koja je od banaka jedini osnivač Zajednice.

6. Provizije turističkim agencijama

Hotelska ugostiteljska poduzeća prodaju svoje kapacitete preko specijaliziranih turističkih agencija koje naplaćuju svoje usluge kroz proviziju ugovorenu u postotku od cijene po kojima se prodaju kapaciteti.

Podaci ukazuju na dvije tendencije:
— nejednakost provizija,
— znatno smanjivanje akumulativnosti poduzeća kroz plaćanje provizije.

Hotelska poduzeća nemaju status izvoznika tako da moraju plasirati i naplaćivati svoje usluge preko domaćih turističkih agencija koje se pojavljuju u ulozi posrednika. Već je spomenuto kako se ugovorima o kreditu unaprijed uvjetuje poduzećima da prodaju kapaciteta preko određenih agencija što je naročito bio slučaj s kreditima »Generalexporta« iz Beograda i nekih banaka. Pri tome se pojavljuju slučajevi nejednakih provizija a u pravilu turističke agencije koje su dobile monopol dobivaju i višu proviziju.

Najbolji je primjer poduzeće »Primošten« gdje su znatna sredstva uložili »Generalexport« i splitska banka koja je plasirala »Genexova« sredstva a djelomično i svoja. U ugovorima o kreditu povlašteni položaj dobile su agencije »Yugotours« (»Genexova« agencija) i »Dalmacija-turist« iz Splita.
U 1967. godini poduzeće »Primošten« je ugovorilo s »Dalmacija-turistom« prodaju određenog dijela kapaciteta za »Yugotours« iz Londona za fiksnu proviziju od 23% dok je s poduzećem »Kompas« iz Ljubljane ugovorena provizija u granicama od 11,5 — 21,5% zavisno od popunjavanja ugovorenih kapaciteta.

Primjer monopolizma: »Yugotours«

U 1968. godini ugovorene su provizije s »Dalmacija-turistom« iz Splita i »Atlasom« iz Dubrovnika za »Yugotours« u visini od 22—23%. U 1969. godini »Dalmacija-turist« je prodalo jednoj švicarskoj agenciji dio kapacita u »Primoštenu« uz proviziju od 18% dok su za prodaju »Yugotoursu« ugovorene provizije od 22%. Posebno je »Yugotoursu« iz Londona odobrena posebna bonifikacija od 10% zbog devalvacije funte. Iste godine je preko »Atlasa« iz Dubrovnika prodano »Yugotoursu« iz Stockholma jedan dio kapaciteta po cijeni od 4,05 dolara za predsezonu, sezonu i posezonu iako su se uobičajene cijene u hotelima »Primoštena« u to vrijeme kretala za VI i IX mjesec 5 dolara a za VII i VIII mjesec 6 dolara. Osim toga, »Yugotours« je dobio pravo na stalan besplatan boravak i predstavnika agencije.

Ovakove besplatne boravke dobivao je i »Yugotours« iz Londona.

U 1970. godini »Dalmacija-turist« ugovorio je za »Yugotours« iz Frankfurta prodaju kapaciteta uz proviziju 19% od čega je 3 posto ostalo »Dalmacija-turistu«. Isti postotak provizije ugovorila je i agencija »Atlas« za »Yugotours« iz Londona. Treba istaći da su se u toj sezoni kapaciteti u turizmu prodavali najčešće uz proviziju od 13 posto od čega je agencija iz inozemstva dobivala 10 posto a domaća 3 posto. Iz toga se očito vidi privilegirani položaj »Genexove« agencije »Yugotours«.

Posebice je zanimljiv položaj »Yugotoursa« iz Beograda koji je s »Primoštenom« ugovorio prodaju kapaciteta za zimu 1969/1970. godinu uz proviziju od 18 posto ako gosta upućuje »Yugotours«, 10 posto ako gost dolazi bez posredstva agencije a 8 posto ako je gost upućen od drugih agencija. Ovo je očit primjer monopolizma gdje se provizija uzima i u onim slučajevima gdje »Yugotours« uopće ne sudjeluje.

Nejednak tretman u ugovorima vidljiv je i u primjeru ugovora između poduzeća »Putnik« iz Beograda« koji je za 1969. i 1970. godinu s poduzećem »Mlini« iz Dubrovnika ugovorilo proviziju od 15 posto bez specifikacije koliko pripada »Putniku« a koliko stranim agencijama. Istovremeno je u ugovoru s agencijom »Atlas« iz Dubrovnika tačno specificirano da još pripada provizija od 3 posto.

Provizija koju poduzeća plaćaju turističkim agencijama povećava njihove troškove i na taj način smanjuje dohodak. Ponekad iznosi provizije imaju vrlo negativan utjecaj na akumulativnost hotelskih poduzeća što se najbolje vidi iz primjera dvaju poduzeća:

(u 000 dinara)

1) »Podgora« iz Podgore

Godina	Ukupna provizija	Provizija domaćih agencija	Izdvajanja u poslovni fond poduzeća
1965.	207	48	340
1966.	430	100	372
1967.	415	96	288
1968.	594	138	516
1969.	818	246	296

2) »Biokovo« iz Makarske

Godina	Ukupna provizija	Provizija domaćih agencija	Izdvajanja u poslovni fond poduzeća
1965.	262	60	997
1966.	411	95	1.013
1967.	636	146	658
1968.	669	154	833
1969.	765	176	845

(Nastavlja se)

»NAZADNO« RODOLJUBLJE ILI KAKO SE NEGIRA HRVATSKA?

Je li tisućugodišnja hrvatska državnost samo san ili i zbilja?

»Građaninu je zajamčena sloboda izražavanja svoje narodnosti i kulture, kao i sloboda upotrebe svog jezika.«
(Clanak 41, stav 1. Ustava SFRJ)

U našoj se zajednici događa da se u javnom komuniciranju izbjegava načelo logičnosti, jasnoće, sadržajnosti, isitinitosti, da se govori »dijalektički«, »apstraktno«, frazerski, »poluistinito« (genijalna kovanica!), nepojmovno, nedefinirano, neargumentirano, »općenito konkretno«, dakle da se sve dovede do nejasnoće, maglovitosti, konfuzije — »pa neka odlučuje onaj tko je za to pozvan«.

Evo, na primjer, kako se jasno, u uvodu citirano ustavno načelo pretvara u nejasno (da bi se onda, po želji, legalne stvari mogle proglasiti ilegalnima). Izražavanje svoje narodnosti i kulture i upotreba svog jezika može biti prirodno očitovanje nacionalnog osjećaja, ali i »nacionalizam« i »šovinizam« (»o tome odlučju oni koji su pozvani«!). A što je zapravo i uopće taj nacionalizam? To je »neprijatelj socijalizma« (kao vrapci u Kini), uopće »neprijatelj progresa«, »reakcionaran«, »mračan«, iza njega uvijek stoje »mračne« »neprijateljske«, »reakcionarne«, »kontrarevolucionarne« snage. Objasnite, molim vas (pitanje »onima koji su pozvani« da prosuđuju): je li alžirki, vijetnamski, palestinski, baskijski nacionalizam bio »mračan«, »reakcionaran«, »antisocijalistički« i dalje u tom smislu? Ali postojao je i hitlerovski nacionalizam? Točno. I tko je sad tu kriv: Hitler i hitlerovci ili nacionalizam? Čovjek nosi, na primjer, socijalistučku zastavu i udari njom nekoga po glavi, i tko je sad tu kriv: socijalistička zastava ili onaj tko je njom nekoga udario? Ima dobrih i loših ljudi, humanista i zločinaca; hoćemo li sad proglasiti **čovjeka** zločincem i progoniti ljude? Kao da se ne razlikuju legalna djela od kriminalnih, kao da ne postoje zakoni, sudovi, kazne, policija. Kao da se ne razlikuje ljubav prema svom narodu, njegovoj tradiciji i njegovu boljitku od vrijeđanja drugog i posezanja za tuđim. Ako bi nekakvi genocidni monstrumi uzeli ime nacionalista (kao što mogu uzeti ime humanista, komunista, demokrata, socijalista, milosne braće itd.), je li zato kriv nacionalizam, humanizam, komunizam, demokratizam itd; Uostalom, ako ta riječ (nacionalizam) ima toliko negativnog prizvuka, zašto se za imenovanje stvari ne upotrebljava riječ patriotizam ili rodoljublje?

»Paradoksi«

Na primjer, hrvatski je narod dugo bio u ilegalnosti, tj. njegovo izražavanje narodnosti i kulture, a tako i njegova upotreba vlastitog jezika, sve se to smatralo »mračnim«, »neprijateljskim«, »antisocijalističkim«, »reakcionarnim«, »nacionalističkim«, »šovinističkim«: to je bio izvor za punjenje policijskih dosjea. Paradoksalno: ako se i jedan narod za takvo što može osuditi, onda to najmanje može biti hrvatski narod; narod s najdubljim kršćanskim univerzalizmom, s najstarijim slavjanstvom, tvorac ilirstva i nosilac jugoslavenstva; narod koji je, nakon iskustva u tamnici naroda stare Jugoslavije, kad je makar i od zločinačkih kvislinga dobio formalno nekakvu državu, stao u obranu svojih sugrađana protiv takve lažne, neslobodne i nedemokratske, genocidne tvorevine, a **najbolji njegovi sinovi** borili se i ginuli za ideju nove Jugoslavije, socijalističke, ravnopravne, slobodne, demokratske. Ali ponekad se jave paradoksi u ovoj našoj zajednici. A onda je došla renesansa (jer što drugo u takvom stanju i može biti renesansa?) s X. sjednicom CK SKH, kad se, između ostaloga, stalo na stajalište da izražavanje vlastite narodnosti može biti i prirodno izražavanje nacionalnog osjećaja. Noramlno! Ali to je i javno priznanje da se najstarija ljudska istina mora ponovno otkrivati — istina koja je i dotad stajala u Ustavu (ali »kao da je važno što piše u zakonima«!). I ljudi su osjetili da se legalno mogu normalno osjećati, normalno ponašati, normalno živjeti, normalno izražavati svoj osjećaj, svoju pripadnost — sebe. Jer, što mi drugo možemo očekivati i željeti u Francuskoj nego da čujemo, da vidimo i osjetimo Francuza i Francusku, u Sloveniji Slovenca i Sloveniju, u Srbiji Srbina i Srbiju, u češkom selu Čeha i Češki ambijent, u Kini Kineza i Kinu — kroz nacionalni duh, život, simbole?

»Nekompletnost«

Tako je počelo, da bi odmah izražavanje svoje narodnosti i kulture (nošenje nacionalnih simbola pjevanje pučkih nacionalnih pjesama itd. bilo proglašeno ponovno »nacionalizmom«, »šovinizmom«, »neprijateljskim djelovanjem reakcionarnih, kontrarevolucionarnih, mračnih snaga, »antisocijalističkih«, »antisamoupravnih«, »snaga povezanih s neprijateljem izvana«, »klasnog neprijatelja«, »mračnih snaga prošlosti« itd.

I, zahtijeva se da nacionalni simboli moraju nositi socijalističke oznake. Neko vrijeme ova rečenica nije bila prisutna u sredstvima javnih komunikacija (kao da se predosjećala njena nelogičnost). Ali u subotu, 2. listopada 1971., u »Vjesniku« na stranici 3. piše »... želimo istaknuti da ... nećemo prihvatiti i **nećemo** dozvoliti isticanje nekompletnih simbola SRH na javnim obavijestima ...« Izvještavaju tako »društveno-politička rukovodastva« općine Zadar povodom priprema osnivačke skupštine ogranka Matice hrvatske u drevnoj hrvatskoj prijestolnici Ninu. Ovo »nekompletnih simbola« misli se: bez socijalističkih oznaka. S time u vezi valja se upitati: je li hrvatski jezik socijalistički ili antisocijalistički? Je li hrvatsko pjesništvo od pučkog do Mihanovića, Gorana i Nazora bilo socijalističko ili antisocijalističko? Je li hrvatski patriotizam od Grgura Ninskog, Frankopana, Jelačića do Radića, do sudionikâ NOR-a bio socijalistički ili antisocijalistički? Ako svi nacionalni simboli moraju imati socijalističke oznake, znači li to da svi spomenici hrvatskih velikana od Grgura Ninskog do onih poginulih u NOR—u moraju imati crvenu zvijezdu ili ih valja srušiti? Treba li u sva likovna djela hrvatskih umjetnika ucrtati crvenu zvijezdu ili ih spaliti? Treba li u domorodne i pučke pjesme unijeti socijslističke refrene (na primjer: Lijepa naša domovino, o socijslistička zemljo mila) ili ih treba zabraniti?

Je li hrvatski narod ostvario socijalističku revoluciju ili je socijalistička revolucija stvorila hrvatski narod?

Prije nije ništa postojalo?!

Bilo bi to sve komično kad ne bi bilo tragično. Jer. zar to nije logika: ništa prije nas, nitko osim nas, ništa osim onoga što mi imenujemo i odredimo nije socijalističko, nije pozitivno, nije progresivno, nije hrvatsko? Hrvatska i hrvatsko započinje s nama, sve počinje s nama, mi smo ti izaslanici božji od kojih počinje svijet; sve prije nas bilo je nestvarno, bile su to utvare, postojao je mrak; mi donosimo svjetlo i s nama počinje svjetlo; s nama počinje život — prije nije postojao život; prije nas nije bilo ljudi, bili su to pripadnici prvobitnog, feudalnog i buržujskog društva; nije postojala kultura — bila je to klasna (feudalna, buržujska itd.) kultura; nije postojala domovina — bila je to feudalna, buržujska kategorija; nije postojao narod — bile su to različite klase!

To je logika onoga koji misli da počinje od ničega i da sve s njim i otpočinje i završava!

Priznati osobnost i prava hrvatskom narodu!

Duh takve logike osjeća se, na žalost, i u Nacrtu ustavnih amandmana na Ustav SR Hrvatske već na samom početku: amandman I., točka 1.: »Hrvatski narod ... ostvario je u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji svoju nacionalnu državu ...« Svi smo u osnovnoj školi učili iz povijesti o tisućugodišnjoj hrvatskoj državi. Ali, to nije istina, to su utvare, fantazija, to nije stvarno postojalo — »hrvatski narod ostvario je svoju nacionalnu državu« tek »u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji«. (Pitanje usput: gdje su bar povjesničari da profesionalno prosvjednju protiv te neistine! I da se takva neistina unosi u **Ustav** jednog naroda! — da bi se svijet, koji i tako malo zna o malim narodima i njihovoj povijesti, lijepo i istinito informirao o nama!)

U točki 2. istog amandmana stoji: »Socijalistička Republika Hrvatska suverena je nacionalna država Hrvatskog naroda, država srpskog naroda u Hrvatskoj i država narodnosti koji u njoj žive ...«

Iz točke 1. slijedi da je ona nacionala država i nije federalistički konstituirana; po drugoj pak točki ona nije nacionalna država, već federalna. Gdje je tu logika? Da, je li to možda neka nova varijanta ograničenog suverenitete? Ili je to opet neka trojedinka, samo ovaj put ne teritorijalna? (Primjedba usput: bar bi pravnici trebali profesionalno prosvjedovati protiv toga!)

Je li možda opet na djelu ona ista logika (»dijalektika«, »logika«, »poluistina«, »suprotnosti«) — da se sve učini nejasnim, konfuznim, nelogičnim (pa neka odlučuju »oni koji su za to pozvani,« određeni — predodređeni)?

Svaki narod ima svoj nacionalni identitet; hrvatski ga narod ne može imati. Svaki narod ima i treba imati svoju nacionalnu državu; hrvatski je narod ne može imati. Jer, kako se može govoriti o narodu ako se ne priznaju: njegova tradicija, njegova osobnost, njegovo pravo na nacionalnu državu?

Eduard Kale

MILICIONAR br. 22792

Nakon zlostavljanja, vrijeđanja i ponižavanja, I. Š. se jedva dovukao do uredništva »Hrvatskog gospodarskog glasnika« u Ulici bana Berislavića. Bilo mu je potrebno nekoliko sati dok se oporavio od pretrpljenog straha i doživljenog šoka. Odmah potom on je napisao izjavu, koje završetak glasi: »To se desilo u mojoj 25. godini života u gradu Zagrebu, dana 28. 9. 71. oko 14,15 na stanici i željezničkom kolodvoru.«

Novinski kolporteri, obično mladi ljudi, ponajčešće sveučilištarci, kojima je to jedini izvor zarade, sve češće na svom poslu doživljavaju razne neugodnosti. Oni šutke moraju prečuti vulgarna dobacivanja, »ne razumjeti« provokativna pitanja i nedvosmislene optužbe. Ponavljajući stihove narodne pjesme, ulični prodavači novina kažu da moraju »stići i uteći i na strašnom mjestu postajati«. Da to nije tek slučajna asocijacija, pokazuje podobro i slučaj I. Š., zagrebačkog sveučilištarca i državljanina Crne Gore. On je 28. rujna 1971. prodavao na Glavnom kolodvoru u Zagrebu Hrvatski gospodarski glasnik izvikujući naslove članaka objavljenih u tom broju: Hrvatska država, Diskusije o Ustavu, Rasprave o amandmanima. Za tu priliku od uredništva Hrvatskog gospodarskog glasnika dobio je i uniformu po kojoj su bili upisani inicijali lista —HGG. Kako sam kaže, on je taj dan »bio sretan i razdragan«, jer su se prolaznici često zaustavljali i kupovali HGG. Međutim. njegova razdraganost i sreća nije dugo potrajala. Nešto poslije 14 sati, točnije u 14,15, prišao mu je milicionar broj 22792 i rekao mu: »Što se ti to dereš?! Imaš li dozvolu da prodaješ te novine?!« I. Š. mu je mirno odgovorio da ima dozvolu i da pošteno zarađuje svoj kruh; uostalom, ako ga podrobnije zanimaju novine koje prodaje, može ih i sam kupiti i pročitati u njima što želi. Za milicionara br. 22792 taj razumni odgovor bio je, čini se, vrhunac drskosti. On je dograbio I. Š. i počeo ga vući prema kolodvorskoj stanici javne sigurnosti govoreći mu usput: »Bit ćeš bijen, prekini s tom filozofijom!« Ne shvaćajući sve to I. Š. je i dalje mirno uvjeravao milicionara da on pošteno zarađuje svoj kruh, da ne izaziva nikoga i da nema razloga da se prema njemu tako postupa, a još manje da ga netko tuče. Opet su slijedile psovke i još nedvosmislenija prijetnja: »Čuti, kad ti kažem! Vidjet ćeš svoga sveca u stanici!« Sluteći da ga milicionar želi isprovocirati, I. Š. nije pružao nikakav otpor, a to je milicionara još više razbjesnilo pa ga je na putu prema stanici javne sigurnosti počešće gurao amo-tamo, trgao mu rukav i slično.

U stanici je dežurni vodnik zatražio od I. Š. osobnu kartu, adresu stanovanja i ostale podatke, istinitost kojih je odmah telefonski provjerio. I. Š. priča: »To je sve bilo točno i u tom momentu dežurni milicionar je rekao da sam bezobrazan. Odgovorio sam: 'Kako nosim uniformu koja ima inicijale. Vi niste imali pravo da me gurate i trgate za rukav. To me je naljutilo jer mnogo cijenim svoj kruh, a vi mi ga uzimate iz usta'. Milicionar je tada nasrnuo na mene, govoreći da će on mene ušutkati i počeo me udarati pesnicama u želudac, a kad sam se sagnuo, udarao me je nogama. Ni to mu nije bilo dovoljno, pa je uzeo vješalicu za kapute i njezina četiri oštra kraka uperio meni u lice. U posljednjem momentu izmakao sam glavu. Mogao me je oslijepiti.« Za čitavo to vrijeme kolporteru HGG-a milicionar je psovao ustašku majku, što je I. Š. posebno iznenađivalo jer je odrastao u Crnoj Gori gdje se ustaško ime rijetko spominje, i to u potpuno određenom povijesnom značenju. U posljednje vrijeme to ime stanoviti pojedinci nastoje prilijepiti svim zagrebačkim sveučilištarcima, pa tako ni studenti iz Afrike na Hrvatskom sveučilištu nisu više iznenađeni kad ih dušobrižnici iz drugih sredina nazivaju ustašama i kad im psuju ustašku majku.

Izmičući udarcima i ne odgovarajući na mnogobrojne psovke i uvrede I. Š. je govorio milicionaru: »Milicionari kao što ste Vi nisu potrebni našoj narodnoj vlasti.« Opisujući daljnja zbivanja u stanici javne sigurnosti I. Š. kaže: »Nakon tih riječi milicionar je još jače nastavio svoj posao, ponekad bi na trenutak zastao da predahne, a onda bi opet nastavio na prethodni način. Tukao me je rukama i nogama, psujući i govoreći mi da ja nemam pravo da kritiziram njegov rad, jer on već dvadeset godina obavlja tu službu.«

U stanici javne sigurnosti pored milicionara s brojem 22792 bio je još jedan civil, crne kose i brkova, te još dva milicionara u uniformi, od kojih je jedan vodnik. Nitko od nazočnih nije zaštitio I. Š., iako ih je on to molio. Istina, s vremena na vrijeme oni su milicionaru br. 22792 govorili da je dosta, da ga prestane tući, ali niti jedan od njih nije pokušao obuzdati bijes i nasilničko ponašanje svoga kolege, štoviše, oni su povremeno ulazili u drugu prostoriju i na taj način mu omogućavali da se još više iživljava. Za vrijeme njihova boravka u toj drugoj prostoriji I. Š. je čuvao oči, bojeći se da ga koji udarac ne oslijepi.

Napokon je, sam umoran od napora, milicionar br. 22792 izbacio I. Š. iz stanice javne sigurnosti govoreći mu: »Ne pojavljuj se više. ako želiš ostati živ. Ja sam dežuran čitavu noć i dan na željezničkom kolodvoru.«

Nakon zlostavljanja, vrijeđanja i ponižavanja I. Š. se jedva dovukao do uredništva Hrvatskog gospodarskog glasnika u Ulici bana Berislavića. Bilo mu je potrebno nekoliko sati dok se oporavi od pretrpljenog straha i doživljenog šoka. Odmah potom on je napisao izjavu, koje završetak glasi: »To se desilo u mojoj 25. godini života u gradu Zagrebu, dana 28. 9. 1971. oko 14,15 na stanici i željezničkom kolodvoru.«

KREDITNE VEZE S INOZEMSTVOM

Informacije o razgovorima saveznog sekretara za financije Janka Smolea s američkim bankarima nisu kontradiktorne, ali se ocjene o rezultatima tih razgovora temeljito razlikuju. Janko Smole je, naime, kao šef naše delegacije na nedavno održanoj skupštini Međunarodnog monetarnog fonda, iskoristio svoj boravak u SAD i razgovarao s predstavnicima Svjetske banke (Međunarodne banke za obnovu i razvoj) u Washingtonu i s nekim drugim američkim bankarima. »Privredni pregled«, informativni privredni dnevnik iz Beograda, donosi tim povodom razgovor sa Smoleom, ali u njemu se ne spominju nikakve novosti; »Politika« piše o otvaranju tzv. kreditne linije »samo uz uslov da u tu liniju budu uključene jedna ili dvije banke, koje su u stanju da sprovode kriterije Svetske banke«; »Borba« od istog dana, tj. 27. X. 1971., piše da je »Međunarodna banka zainteresirana za otvaranje nekoliko kreditnih kanala, kroz koje bi se kreditirale manje investicije, ali samo preko uskog kruga, svega nekoliko banaka«.

Prema obavještenjima iz gospodarskih krugova u Hrvatskoj, temeljna novost u tim razgovorima o otvaranju kreditnih linija ili kreditnih kanala s Washingtonom sastoji se u tome, što se u Svjetskoj banci, a i nekim najvećim američkim bankama, shvatilo kakve su se promjene u Jugoslaviji dogodile, pa konačno hoće prekinuti s dosadašnjom praksom odobravanja kredita isključivo preko Jugoslavenske investicione banke u Beogradu.

Vijesti o Smoleovim razgovorima govore da su američki i svjetski bankari spremni otvoriti kreditne linije prema Zagrebu i Ljubljani. Oni su, navodno, već pristali da buduće kreditiranje Jugoslavije obavljaju preko tri banke.

Savezna administracija svoj stil rada, unatoč donesenim amandmanima, nije izmijenila, pa tako ni savezni sekretar za financije Janko Smole nije smatrao potrebnim da o rezultatima svojih razgovora pismeno obavijesti posebno Centralu Narodne banke za Hrvatsku, niti da dođe u Zagreb i pomogne u realizaciji ideje neposrednog povezivanja Zagreba i Hrvatske s Međunarodnom bankom za obnovu i razvoj i drugim američkim bankama. Ovaj slučaj svakako ukazuje na potrebu hitnog mijenjanja odnosa saveznih ministarstava prema republikama. Očito je da se na dosadašnji način rješavanja takvih pitanja ništa ne može učiniti, jer se vrlo uspješno odugovlači s donošenjem saveznih propisa vezanih za sav kreditno-monetarni, vanjskotrgovački i devizni sustav, bez mnogo izgleda da se uskoro donesu neophodni propisi.

Spremnost Svjetske banke i američkih banaka da surađuju s bankom u Hrvatskoj ili Zagrebu blokirana je u iščekivanju da se donesu savezni propisi.

Kako hrvatsko gospodarstvo više ne može čekati, očito je da treba potražiti ona rješenja koja su zajamčena amandmanima na savezni Ustav, a čija primjena u Hrvatskoj iz nerazumljivih razloga još nije započela. Kako se na pravi način primjenjuju prava iz Ustava, pokazali su samoupravljači Belja čiji je rad pokušala blokirati općinska birokracija. Beljski samoupravljači samoupravno su se organizirali i oslobodili prinudne uprave tijekom jednog jedinog dana, izabrali pravog čovjeka — ing. Debrecina — za v. d. direktora i još tog istog dana svoju samoupravnu organizaciju sudski registrirali, prepustivši općinskoj birokraciji da dan iza toga odlučuje što hoće.

Samoupravljači Hrvatske na osnovi ustavnog amandmana XXVII trebaju samoupravno organizirati Narodnu banku Hrvatske i imenovati guvernera Narodne banke Hrvatske, a Sabor SRH treba hitno donijeti odluku o tome da Hrvatska kao država jamči za sve garancije Narodne banke Hrvatske. Socijalistička Republika Hrvatska na donošenje takvog zakona ima pravo prema amandmanu XX na Ustav SFRJ, točka 3. Bitno je da Socijalistička Republika Hrvatska kao država ima svoje autonomne prihode i da kao država može donijeti zakon na osnovi kojega će se na odgovarajući način podmiriti obveze za koje ona jamči. Za samoupravno organiziranje Narodne banke Hrvatske i imenovanje v. d. guvernera sigurno nije potrebno više vremena — niti bi se smjelo dopustiti da prođe više vremena! — nego što je trebalo beljskim radnicima (ima ih više tisuća) da se samoupravno konstituiraju. Odmah nakon što se Narodna banka Hrvatske konstituira, njen guverner treba s odgovarajućim brojem predstavnika poslovnih banaka iz Hrvatske, vlade i privrednika krenuti na neposredne pregovore u Washington i uspostaviti neposrednu kreditnu liniju Zagreb — Washington. Uspostavljanje ove kreditne linije od životne je važnosti za razvitak SR Hrvatske, jer se njenom uspostavom kida jedan od najjačih željeznih zagrljaja jugoslavenskih financijskih monopola. Prekida se monopol Jugoslavenske investicione banke u međunarodnom kreditiranju, a prekid tog monopola osobito je važan zbog neposredne veze Jugoslavenske investicione banke i »Genexa« u obliku zajedničkih poduzeća u inozemstvu i mogućnosti da se preko njih višestruko eksploatiraju poslovni partneri. Odugovlačenje samoupravnog konstituiranja Narodne banke ne treba dopustiti ni za jedan dan. Ne smije se oklijevati zbog važnih formalno-pravnih zahtjeva, koje treba odmah odbaciti kao floskule usmjerene na blokiranje kreditne veze Hrvatske s inozemstvom. Ta metoda blokiranja vrlo dobro je poznata i uspješno primijenjivana u rješenjima deviznog režima. U novim kreditnim odnosima s inozemstvom treba ugovoriti i dogovoriti što je koja banka spremna kreditirati i na koji način, pa se onda neće dogoditi kao što se to sada dogodilo da je od 130 projekata za investicije u industriji Međunarodna banka za obnovu i razvoj prihvatila samo 19, pa savezni sekretar za financije Smole mora zaključiti: »Ne možemo se ovako ponašati«. Mi sada ne znamo tko su to »mi«, ali očito je da saveznog sekretara za financije treba osloboditi brige o kreditnim projektima, jer je to briga republika. Njemu treba omogućiti da se temeljitije pozabavi onim problemima koje već više godina pokušava riješiti, a to su u prvom redu u svjetskoj povijesti nepoznati stupanj nelikvidnosti, neadekvatni kreditno-monetarni sustav, protusamoupravni devizni sustav i sve brži rast inflacije.

Hrvoje Šošić

NEMIRNA DOLINA

U povodu pisanja Bruna Bušića o sukobu u neretvanskoj dolini

Naš tisak već pun decenij, s vremena na vrijeme, puni svoje stranice sukobima u Donjoj Neretvi. Čim se u javnosti i neslužbeno sazna za neke »obračune« u Neretvi, odmah se pomišlja da je to sukob na relaciji Stanko Parmać — općinska rukovodstva, Stanko Parmać — seljaci i sl. Tada redakcije brzo šalju svoje dopisnike, jer čitalačka publika takve stvari rado čita.

Ovi sukobi su senzacija za naš tisak; za ljude u Donjoj Neretvi oni su već normalna pojava, a za općinska rukovodstva i društveno-političke organizacije veliki problem, jer najveći dio sjednica i sastanaka proteče u rješavanju ovih sukoba, a rješenja nema, i tako sve teče unedogled ...

Jedan stari putopisac u davna vremena proputovavši Neretvom zapisa: »Neretva od Boga prokleta«. Praznovjerni bi, znavši za sadašnje odnose, rekli da je to zaista tako. Međutim, putopisac je mislio na malariju koja je nekada davno kosila stanovnike ovoga kraja.

Današnji putopisac bi sigurno konstatirao da je Donja Neretva pitoma dolina, što potvrđuje dio melioriranih površina, u koje je, istina, uloženo mnogo rada i novca. Prolazniku u toj pitomoj dolini izgleda sve pitomo. No, ako se sjeti pisanja tiska o sukobima i ako, eventualno, započne razgovor sa slučajnim prolaznikom, otkriva da u toj pitomoj dolini u odnosima među ljudima, ipak, nije sve pitomo.

Prije nekoliko dana u Metkoviću je boravio dopisnik HT. I njegovu redakciju su zainteresirali posljednji događaji u Donjoj Neretvi, u kojima je Stanko Parmać odlukom OK SKH Metković 28. IX. isključen iz članstva SK. Ovu redakciju ovaj događaj nije interesirao kao senzacija koju bi koristila za povećanju tjedne tiraže ili da stvori još veće političke spletke, već, sigurno, zbog toga da pomogne razriješiti sporove, koji su prešli okvire lokalnih sukoba.

I pored toga što sam uvjeravao dopisnika HT-a da je u ovoj situaciji nezgodno bilo što pisati o posljednjim događajima, jer će se oni krivo protumačiti, ipak moja sugestija nije pomogla. Ona je imala za cilj da zaštiti HT, osobito ako se to promatra u kontekstu optužbi sa strane Stanka Parmaća na općinska rukovodstva o kojima će kasnije biti govora. Smatrao sam da nije potrebno da se HT navijački postavlja. Očito je da se nije navijački postavio u onom smislu u kojem je to trebalo očekivati. Nemam namjere nikoga braniti, a najmanje je to potrebno činiti općinskom rukovodstvu koje je svojim radom izvuklo ovaj kraj iz dugogodišnje začahurenosti i provincijske učmalosti.

Napis HT »Nemirna dolina« u broju od 26. listopada o. g., po mom mišljenju, a na žalost, i po mišljenju šire javnosti, nanio je velike štete ugledu i nastojanjima sadašnjeg općinskog rukovodstva, koje poduzima sve da u Dolini bude sve pitomo, da konačno riješi probleme, koji ovdje dominiraju gotovo jedan decenij. Vjerujem da to autor napisa nije htio učiniti namjerno. Međutim, ispalo je tako. Slušajući samo jednu stranu, razgovarajući s pristranim ljudima i ljudima kojima baš nisu dobro poznate prilike u ovom kraju, ne može se dati realna slika zbivanja.

Autor »Nemirne doline« u prvom dijelu svog napisa govori o stvarima koje su već dobro poznate javnosti, jer se o njima mnogo pisalo. U drugom dijelu i u zaključku, koji je dosta proizvoljan, koristi se materijalima dobivenim od nekolicine ljudi, koje citira bez obzira na to koliko su navodi intervjuiranih osoba netočni i štetni.

Tvrdnje Tomislava Filipovića, direktora Komunalne zajednice iz Opuzena, da su stanoviti ljudi u Metkoviću zasjeli na položaje i da ih ne puštaju, već vrše izmjenu funkcija, tendenciozne su, provokativne i sračunate na rušenje njihovog autoriteta u javnosti. Zašto? Sadašnji predsjednik SO Metković, Luka Bebić, na ovoj funkciji nalazi se nešto više od godinu dana, a prethodno je bio sekretar OK SKH Metković 18 mjeseci. Dakle, niti tri godine na obje funkcije.

Ivo Gabrić, predsjednik međuopćinske Konferencije SKH Metković, na ovoj je funkciji oko 6 mjeseci, a prethodno je bio vršilac dužnosti predsjednika SO Metković i sekretar OK SKH Metković, i to kao volonter na obje funkcije. I on je na sve tri funkcije do sada bio manje od tri godine.

Sadašnji sekretar OK SKH Metković, Nedo Čović, na ovoj funkciji nalazi se šest mjeseci, a prethodno je bio službenik OS.

Nije mi jasno o kakvim se izmjenama funkcija radi, druže Filipoviću?

Drugu Filipoviću je također dobro poznato da u općini ima ljudi koji već uzastopno nekoliko mandata čvrsto drže svoju stolicu bilo u društveno-političkim organizacijama, bilo u privredi, ali o njima on neće da govori, jer im, možda, i on pomaže držati stolicu koju su davno trebali prepustiti nekome drugome.

Žao mi je što drug Jure Dodig, koji već 7—8 godina živi u Zagrebu, ne poznaje dobro prilike u Metkoviću. Za godinu dana se mnogo toga promijeni, a kamoli neće za osam godina. Ipak autor napisa njega citira. To je, po mom mišljenju, pomalo neodgovorno s autorove strane.

Autor i ne hoteći dovodi u pitanje ispravnost rada društveno-političkih faktora općine, upravo onih ljudi koji uživaju najviše podršku masa, ljudi koji su već nekoliko dana najgrublje napadnuti od snaga s kojima se razračunalo na Brijunskom plenumu i na Desetoj sjednici, a s kojima sada razračunava OK SKH Metković.

Upravo su Bebić, Gabrić i Čović na sastanku političkog aktiva u Opuzenu 26. ožujka o. g. od Stanka Parmaća napadnuti kao zločinci, koji su po njegovim riječima SK srozali na Maticu hrvatsku, na »Hrvatsku stražu«. »Vaša partija nije moja partija« — rekao je Parmać. Poslije tog istog sastanka, u vrijeme kada hrvatsko rukovodstvo ulaže napore da u praksi realizira Desetu sjednicu, Parmać ironično dobacuje sekretaru Čoviću: »Sekretare, čuvaj nam Hrvatsku!«

Upravo ovi rukovodioci dali su punu podršku Inicijativnom odboru za osnivanje ogranka MH u Metkoviću, koji je, usput rečeno, osnovan 21. lipnja 1970. godine u vrijeme kada to baš nije bilo tako »popularno« kao danas. Zahvaljujući njihovom stavu Matica hrvatska u Metkoviću postala je »legalna« društvena organizacija koja se tretira kao ostale društvene organizacije stvarno, a ne samo formalno. Tako npr. Ogranak MH dobio je iz budžeta općine 15 tisuća dinara. Osim toga predsjednik SO Metković pokrovitelj je odbora za podizanje poprsja Stjepanu Radiću, koje će biti otkriveno u studenom ove godine.

Na drugoj strani, teško mogu shvatiti namjeru autora kada govori da se Stanko Parmać borio protiv reeksportera kada su mnogima dobro poznate njegove prijašnje i sadašnje veze s nekim beogradskim reeksporterima (vidi posljednju »Kritiku«!). Koliko je u svemu ovome autor imao dobre namjere, meni je nejasno.

Zbog svega ovoga meni kao predsjedniku Ogranka MH teško padaju optužbe i insinuacije na sadašnja općinska rukovodstva u Metkoviću i zbog toga na njih reagiram na ovaj način.

Ivo Jurić

NEKOLIKO DODATNIH PRIPOMENA

Siguran sam da nitko neće nijekati da se u mnogobrojnim kritikama upućenima na račun direktora PIK »Neretva« Stanka Parmaća počesto spominjalo općinsko rukovodstvo. Govorilo se da je samovoljni i diktatorski raspoloženi Parmać izigrao to rukovodstvo i iskoristio ga za svoje protudruštvene ciljeve (posebno u slučaju kad je to rukovodstvo Stanku Parmaću dalo na raspolaganje i miliciju u njegovim akcijama).

U svakom slučaju, predsjednik Skupštine općine Metković i predsjednik Međuopćinske konferencije SKH Metković mnogo su pozvaniji da porade na uklanjaju sa stolica ljudi koji neprekidno drže mandate u svojim rukama nego što je to direktor komunalne zajednice u Opuzenu. Činjenica je također da je Stanko Parmać kritizirao rad reeksportera i banaka; to je učinio i na nedavnom narodnom zboru u Opuzenu. Njegova suradnja s reeksporterima svakako je uvjetovana i sadašnjim financijskim i gospodarskim sustavom, a ne tek njegovom dobrom voljom ili simpatijom. I zato treba još jednom ponoviti da kritika osuda Parmaćeva rada ne može zaobići kritiku i osudu sadašnjeg financijskog i gospodarskog sustava.

Bruno Bušić

SUKOBI U ZADARSKOM »AUTOTRANSPORTU«

JOKIĆ I GNJIDIĆ KOLO VODE...

Svi dobronamjerni, a to je velika većina radnika, osuđuju rad grupe oko direktora koja pokušava izazvati nacionalnu nesnošljivost

U zadarskom »Autotransportu« u posljednje je vrijeme došlo do jakog sukoba između radnika i grupe oko direktora. Korjeni tih sukoba sežu daleko unatrag. Sve je zapravo počelo još u vrijeme direktorovanja Slavka Ivankovića. Taj je čovjek, velikom upornošću i zalaganjem, stvorio od zadarskog »Autotransporta« najbolje poduzeće te vrste u zemlji. Još su nam u sjećanju ugodna iznenađenja, mnoge novosti što ih je Ivanković uvodio na svojim linijama. To su jednom bile šarmantne domaćice autobusa, moderni autobusi sa sanitarnim uređajima, drugi put besplatni bomboni ili voćni sokovi, brze linije, i tristo drugih čuda. Zadarski »Autotransport«, iako je počeo, kako se kaže, ni od čega, postao je renomirano i poslovno uspješno poduzeće. No, Ivanković je imao i svojih mana i pogrešaka. Poznavaoci prilika kažu da je najveću pogrešku u životu učinio onoga časa kad je u poduzeće doveo Marka Gnjidića. Poznavajući ga i znajući da je u teškom položaju, on ga je, jer je bio bez ikakvih kvalifikacija, namjestio na jednom lakšem poslu u »Autotransportu«. Ivanković je u to vrijeme uživao veliki ugled u kolektivu i na njegov su prijedlog radnici-komunisti primili Marka Gnjidića u Savez komunista. Uskoro, opet zahvaljujući utjecaju Ivankovića, Marko Gnjidić izabran je za sekretara tvorničke organizacije SK. Jedan od prvih poteza novopečenoga sekretara bila je kampanja protiv direktora Slavka Ivankovića. Ivanković je optužen zbog gušenja radničkog samoupravljanja, zbog centralizma i drugih grijeha.

»Ivanković je zaista želio imati sve u svojim rukama«, kažu danas radnici »Autotransporta« koji su poznavali Ivankovića, »no on je bio zaista najzaslužniji za uspjehe našeg poduzeća.« Ukratko, Marko Gnjidić je uspio žigosati Ivankovića i isključiti ga iz poduzeća. Ubrzo nakon toga Ivanković je umro.

Nova era

Gnjidić je izborio dolazak novog direktora po svojoj volji — Janka Jokića, diplomiranog ekonomista. U rukama te dvojice našla se odjednom golema moć. Marko Gnjidić, uz to što je bio sekretar SK, postao je članom radničkog savjeta, članom upravnog odbora, predsjednikom komisije za primanje i otpuštanje radnika, članom disciplinske komisije, šefom interne kontrole u poduzeću, itd. Da bi potpunije vladali poduzećem, — pričaju radnici — smijenili su tehničkog direktora, inače inženjera strojarstva, i na njegovo mjesto doveli Antu Mikelića, šofera. Za predsjednika Sindikalne podružnice također su postavili svog čovjeka, Antu Kovačevića, tapetara.

Optužbe

Prije nekoliko mjeseci pedeset radnika »Autotransporta« uputilo je društveno-političkim organizacijama Zadra pismo u kojem govore o lošem radu direktora Jokića, sekretara Gnjidića i njihovih pristaša. Radnici su se na taj korak odlučili nakon višestrukih pokušaja da riješe nastale probleme u poduzeću vlastitim snagama. Kad im to nije uspjelo, pedesetorica radnika zatražili su intervenciju društveno-političkih organizacija Zadra.

Prvo sjeme današnjih nesporazuma posijano je otpuštanjem 113 najboljih radnika, redom Hrvata. Ovih je 113 radnika otjerano — kažu danas radnici »Autotransporta« — da bi novo rukovodstvo poduzeća moglo dovesti nove ljude, sebi odane. Bili su to redom radnici nehrvatske nacionalnosti, pa čak i iz drugih republika, dok su domaći ljudi, vrsni šoferi, morali tražiti posao drugdje. Na koji su način ljudi tjerani, govori i postupak prema dvojici šofera koji su već bili pred penzijom. Tu su dvojicu starijih ljudi rukovodioci poduzeća odredili na liniju za Rijeku. Morali su svako jutro kretati u 6 sati iz Zadra, a ponovno bi se vraćali iza 23 sata. Takav svakodnevni napor nisu mogli izdržati, i zato su bili prisiljeni otići. Istodobno su Janko Jokić i Marko Gnjidić dovodili za šofere — traktoriste.

Tko je dobivao stanove?

»Budući da nismo imali pravilnika o dodjeli stanova, stanove su dijelili Janko Jokić, direktor, i Marko Gnjidić«, kažu radnici. »Pri tome su pazili da stanove daju svojim pristašama. Dovodili su ljude sa strane, svoje rođake i prijatelje i davali im stanove. Slično je bilo i s kreditima za izgradnju stanova. Te su kredite dobivali samo prijatelji i rođaci rukovodilaca poduzeća.«

U »pismu pedesetorice« navodi se da je pri prvoj dodjeli stanova Janko Jokić uzeo trosobni stan, a Marko Gnjidić jednosobni. Već kod druge dodjele stanova, navodi se dalje, Jokić je uzeo dva dvosobna i spojio ih u četverosobni. Trosobni je za svoj račun preprodao. Marko Gnjidić kod druge je dodjele stanova uzeo dvosobni stan, a onaj jednosobni poklonio svome zetu.

Marko Gnjidić je u poduzeće doveo svog prijatelja Antu Kovačevića, koji je po zanimanju postolar. U »Autotransportu« je, međutim, radio u odjelu za tapeciranje. Nakon nekog vremena Gnjidić je Kovačevića unaprijedio za kontrolora u putničkom saobraćaju. Kad Kovačević na tom položaju nije zadovoljio, vraćen je u odjel za tapeciranje, no ostao je predsjednikom Sindikalne podružnice. Kovačević je u poduzeće doveo svoju sestru i dva brata. Njegov brat Krsto Kovačević dobio je ubrzo stan.

Direktor Jokić doveo je svojega rođaka Stevu Pokrajca, kojemu je također preko reda dodijeljen stan. Iako su bili tek kratko vrijeme u poduzeću, stan su dobili i Moma Graovac, Dušan Ašaba, Milan Jakovljević, dok je jedan rođak Jokićev, neki Momčilo, uz stan dobio i stipendiju za daljnje školovanje; Mile Čotra i Boro Adam (optužen za sudjelovanje u batinanju u Karinu, op. I. C.) stan, a neki Borisavljević također stipendiju.

Dok su tako glavni direktor Janko Jokić i sekretar partije Marko Gnjidić dijelili svojim prijateljima i rođacima stanove, kredite i stipendije čim bi se zaposlili, mnogi dugogodišnji radnici »Autotransporta« nisu mogli dobiti stan iako su imali velike obitelji i živjeli u teškim uvjetima — navodi se u spomenutom pismu.

Različiti aršini

Janko Jokić i Marko Gnjidić godinama su u svojim rukama držali sudbine svojih radnika. Oni su odlučivali tko će biti otpušten, tko kažnjen, a tko ne. Pri tome su, tvrde radnici, postupali po čudnim mjerilima. Pismo pedesetorice spominje npr. slučaj konduktera, Jokićeva sinovca, koji da je uhvaćen u krađi. Umjesto da disciplinski odgovara, tvrdi pismo, premješten je na bolje plaćeno mjesto. Navodi se i suprotan primjer: Nino Bajlo, radnik koji je u poduzeću bio već 23 godine, jednom prilikom nije naplatio autobusnu kartu jednoj putnici. Bajlo je izveden pred disciplinsku komisiju. Iako je imao dokaze da toj putnici nije stigao naplatiti kartu, otpušten je s posla. U isto vrijeme isti je kontrolor, Miloš Kereš, utvrdio da kondukter Stojan Milaković trojici putnika nije naplatio kartu, no kontrolor u ovome slučaju nije ni podnio prijavu. Šofer, koji je bio svjedok u oba slučaja, ispričao nam je da je događaj prijavio partijskoj organizaciji. Na sastanku organizacije SK poduzeća Miloš Kereš priznao je sve navedeno, no Marko Gnjidić, sekretar organizacije, uzeo ga je u zaštitu, a šofera nazvao — hrvatskim šovinistom. Kerešu se nije ništa dogodilo. Šofer je pošao tražiti zaštitu u Sindikat u Zagrebu. Primio ga je drug Jure Bilić. Ispričavši Biliću sve o tome kako Jokić i Gnjidić djeluju na nacionalističkim osnovama, šofer se vratio u Zadar. No ništa se nije dogodilo. Kereš je nakon nekog vremena postavljen na bolje plaćeno mjesto prometnika u putničkom prometu.

Jednog radnika, koji je u poduzeću radio 12 godina, Gnjidić je otpustio s posla kao višak radne snage, a nakon 10 dana doveo je na to mjesto svojeg rođaka. U svojem pismu pedesetorice radnika tvrde da su radniku Antonu Talaju, koji je vrijeđao hrvatsko partijsko i državno rukovodstvo, Jokić i Gnjidić dodijelili dvosobni stan, iako je već imao jednosobni u kojemu je živio sam sa ženom. Na razne načine udaljeno je mnogo radnika Hrvata iz poduzeća. Branko Gulan otpušten je zbog pogrešnog obračuna 80 starih dinara. Slično su, navodi se u pismu, zbog izmišljenih optužaba, otpušteni radnici Radoš, Krnić, Lukić (otac desetoro djece), Ante i Bože Kvatruč i drugi. No, iako su uhvaćeni u krađi, nisu otpušteni Mihajlo Rade, Čedo Ilijašević i drugi. Radnik Jovo Opsenica otpušten je s posla zbog krađe. Nakon nekog vremena podnio je RS-u molbu za ponovno zaposlenje, što je odbijeno. No ipak, nakon nekog vremena, Jokić i Gnjidić primiše ga na posao mimo RS-a. Kako su mnogi radnici nakon otkaza potražili pravdu na sudu, izišlo je na vidjelo kako je Jokić izmišljao optužbe. Da bi se nekako zaštitio, Jokić je na partijskom sastanku tražio da se bojkotiraju radnici koje sud vraća na posao.

Jokić i Gnjidić izmišljali su optužbe protiv nepoćudnih radnika (gotovo redovito nepoćudni su bili Hrvati), a Jokić je kao direktor pokretao postupak pred disciplinskom komisijom. Najviše je radnika otpušteno dok su predsjednici disciplinske komisije bili Stevo Manović, Miloš Kereš i Mirko Jokić, redom direktorovi ljudi.

»Direktorov pristaša, Andrija Delfin, sada pravni savjetnik, a prije šef pravne službe, glavni je krivac što nismo imali normativnih akata u poduzeću«, kažu radnici »Autotransporta«. »Tako je na primjer pravilnik o dodjeli stanova donesen tek kad su Jokić i Gnjidić podijelili sebi i svojima stanove.«

Statut poduzeća također nije bio u skladu s propisima i općina je na račun tog statuta iznijela više zamjerki no što je imao članaka. Direktor i njegovi ljudi nisu s tim primjedbama upoznali članove Radničkog savjeta i o njima je, pukim slučajem, predsjednik radničkog savjeta saznao tek godinu dana kasnije.

Kad je ove godine izabran novi RS, glavni je direktor odjednom izgubio uporište koje je imao u dotadašnjim radničkim savjetima. Novi je RS ponovno postavio pitanje statuta poduzeća. Tako su Jokić i Gnjidić novi radnički savjet proglasili grupom hrvatskih šovinista.

Na sjednici RS-a održanoj 17. studenoga 1970. godine nekoliko vozača »Autotransporta« zatražilo je da se raspravlja o raspodjeli osobnih dohodaka. Naime, vozači su bili plaćeni po kilometraži, tako da nikad nisu znali koliko će kojega mjeseca zaraditi. Ovakav sustav raspodjele osobnih dohodaka bio je oružje u rukama uprave poduzeća: budući da su vozači radili prema dnevnom rasporedu, koji je sastavio prometnik, oni su ovisili o prometniku, a to je uvijek bio direktorov čovjek. Događalo se i to da kojega vozača prometnik jednostavno ne rasporedi na posao, i toga bi dana radnik ostao bez zarade. Ako je htio, prometnik je mogao vozača natjerati da vozi i više od deset sati dnevno, ili nedjeljom i blagdanom, a to se događalo, tvrde radnici, onima koji su bili nepoćudni direktoru Jokiću ili sekretaru Gnjidiću.

Direktor je odbio raspravu o osobnim dohocima, a radnike koji su htjeli započeti tu raspravu: — Peru Lolića, Antu Rogoznicu, Zvonka Ivasa, Ratka Bajla, Ivana Đaju, Ivu Šušića, Jozu Šunjića i druge — proglasio je neprijateljima društva i ustašama. Na jedan sastanak radnika teretnog prometa Jokić je ponio radničke knjižice i rekao: tko nije zadovoljan, neka uzme svoju knjižicu i neka ide raditi u Njemačku.

Radnici »Autotransporta« predlagali su također da se prijeđe na raspodjelu dohotka po radnim jedinicama. Andrija Delfin, pravni savjetnik glavnog direktora, izjavio je: »Samo preko moga leša uvest ćemo nazive 'organizacija udruženog rada'.«

Poduzeće u rasulu

Rekli smo: »Autotransport« je nekad bio uzorno poduzeće. No, posljednjih nekoliko godina naočigled propada. Tehnički nivo ispravnosti vozila veoma je nizak. RS je predlagao da se umjesto dosadašnjeg direktora tehničkog sektora, koji je šofer, postavi novi direktor, strojarski inženjer. No taj je zahtjev direktor odbacio. Tehnička ispravnost vozila pala je od 80% u 1969. god. na 73% u 1971. god. Dok je u prvih devet mjeseci 1970. god. prevezen 6,762.851 putnik, u istom je razdoblju 1971. god. prevezeno 6,471.348 putnika, — dakle 291.503 putnika manje — iako se broj autobusa kojim poduzeće raspolaže povećao. Broj prevezenih putnika po vozilu smanjio se od 56.830 u prvih devet mjeseci 1970. god. na 49.025 u istom razdoblju ove godine. Prema podacima autobusnog kolodvora u Zadru, u prvih šest mjeseci ove godine imali su autobusi »Autotransporta« 346 zakašnjenja samo iz polazne stanice u Zadru (otprilike 250 sati zakašnjenja ukupno) ne računajući linije koje uopće nisu funkcionirale ili linije koje su se »spojile«. Autobusi su uglavnom kasnili iz garaže, jer nisu bili na vrijeme pripremljeni za vožnju. Marko Gnjidić, naime, doveo je u radionice poduzeća veći broj nekvalificiranih radnika, koji nisu u stanju održavati tehničku ispravnost vozila.

»Mogao bih vam ispričati kako se radi u radionicama našeg poduzeća«, rekao nam je jedan radnik. »Neki

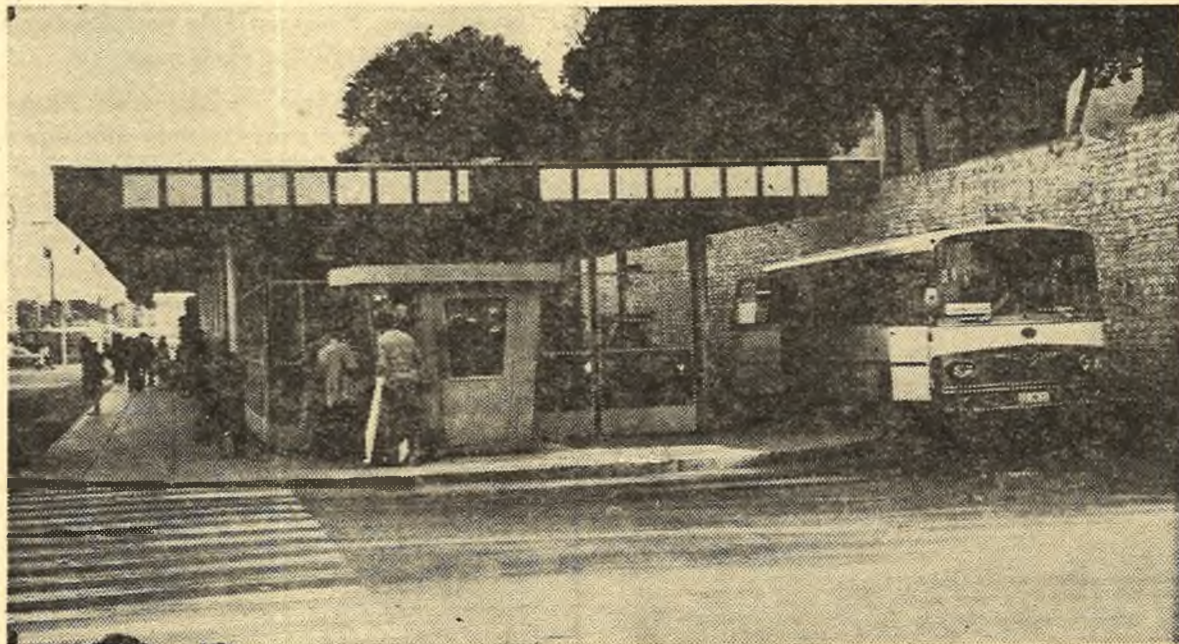

Autobusni kolodvor u Zadru

Zapušteni autobusi na ulicama Zadra

dan kad sam došao u radionicu po kola, ona mi po običaju nisu bila gotova. Morao sam čekati, pa sam iz dosade bilježio ulaske i izlaske radnika, i to samo na jednim ulaznim vratima. Već na posao zakasnilo je 9 radnika i 5 službenika, od 30 do 60 minuta. Četiri službenika zakasnila su oko 90 minuta, a dva radnika oko 120 minuta. Zanimljivo je bilo promatrati u doba marende, koja bi smjela trajati 30 minuta: 25 radnika i 10 službenika marendalo je cijeli sat. Šestoro ljudi otišlo je na marendu službenim kolima, a vratili su se nakon 90 minuta. Trinaest radnika izišlo je na marendu izvan kruga poduzeća i zadržalo se preko 60 minuta. Tri službenika otišla su na marendu i nisu se više vratili. Dva su radnika otišla na marendu i vratila se nešto prije svršetka radnog vremena.«

Sabotaže?

Radnici su pričali i o pojavama koje smatraju sabotažom.

Prije otprilike godinu i pol dana na jednom je autobusu primijećen požar. Kad je vozač aparatom za gašanje ugasio vatru, koja je izbila u motoru, zapazio je neki zapaljivi materijal, natopljen naftom, na mjestu gdje bi se mogla razviti toplina dovoljna da izazove požar. Prije nekoliko dana netko je na jednom autobusu popustio vijke što drže prednje kotače. Vozač je to u posljednji čas primijetio. Netko je, također pred kratko vrijeme, ispustio ulje iz uređaja za upravljanje autobusom. Da vozač nije na vrijeme primijetio kako se volan teško okreće, moglo je doći do katastrofe. Ovih dana na jednom autobusu netko je pokušao prepiliti vijke koji drže prednje kotače.

Svi ovi događaji, tvrde radnici, prijavljeni su upravi poduzeća, no nije im poznato da je išta bilo poduzeto u tom slučaju.

Kulminacija

Nakon izbora novog radničkog savjeta neredi su i nesporazumi u »Autotransportu« kulminirali. Pristaše direktora nastojali su spriječiti normalan rad RS-a. Među ostalim, tko se u svemu nije s njima slagao proglašavan je ustašom, crnokošuljašem i slično. Tako je stvarana psihoza straha i nepovjerenja u poduzeću. Jokićevi i Gnjidićevi pristaše počeli su se čak pojavljivati naoružani. Tako se na jednom sastanku u poduzeću pojavilo četrdesetak ljudi naoružanih pištoljima, o čemu je svojedobno pisao »Večernji list«. Dogodilo se i to da je jedna komisija RS-a puškom istjerana iz prostorija u kojima je zasjedala. Konačno su se u događaje u »Autotransportu« umiješali predstavnici društveno-političkih organizacija Zadra. Posebna komisija Općinskog komiteta SK dva je mjeseca istraživala i utvrđivala krivnju komunista »Autotransporta«. Skupljeno je materijala na više od 300 stranica, nakon čega je Marko Gnjidić isključen iz SK. Općinski su organi pokušali razriješiti probleme nastale u »Autotransportu« uvođenjem prisilne uprave. Janko Jokić složio se u prvi mah s prijedlogom Općine, no iznenada je promijenio mišljenje i zatražio zaštitu suda.

Stajalište Milutina Baltića

Oko »Autotransporta« počele su svoje mreže plesti stare, pobijeđene unitarističke snage, koje su u mutnom pokušale uloviti politički poen. Takvima se oštro usprotivio sekretar Općinskog komiteta SK Zadar, Stanko Pera, koji je na proširenoj sjednici izvršnih tijela društveno-političkih organizacija općine Zadar, održanoj 28. rujna 1971. god., između ostaloga rekao: »Poznato je da je u 'Autotransportu' došlo do pogoršavanja i zaoštravanja međuljudskih i međunacionalnih odnosa, što je imalo i još uvijek ima veoma ozbiljne, a moglo bi imati i još dalekosežnije negativne političke implikacije za općinu i šire područje, tako i nesagledive posljedice koje bi se nužno prelamale kroz smanjivanje poslovnih uspjeha, gubljenje poslovnog ugleda ovog do nedavno uglednog radnog kolektiva. Argumenti, činjenice i nalazi nedvojbeno su upućivali na neophodnost i intervencije društveno-političkih faktora, u čemu treba istaći da su rukovodioci poduzeća — učesnici u raspravama, prvenstveno generalni direktor, tvrdili da ima daleko više nedostataka, suprotnosti, podvojenosti i nediscipline nego što je to u ispitivanjima utvrđeno i u raspravama konstatirano. Nakon što je, međutim, Skupština općine pored ranije donesenih odluka političke prirode izglasala uvođenje prisilne uprave, došlo je do različitih tumačenja tog poteza, do raznolikih odjeka u radnoj organizaciji i izvan nje i do promjene mišljenja nekih rukovodilaca i potpunog obrata stava glavnog direktora koji se na opće iznenađenje odlučio na tužbu tvrdeći da ne postoje elementi za uvođenje prinudne uprave i da situacija u kolektivu nije onakva kao što je to do tog trenutka bilo utvrđeno. Čuli su se i izričaji kako je prisilna uprava pokušaj samo nekolicine rukovodilaca i članova organa upravljanja koji su, vođeni ekstremnim nacionalističkim pobudama, sve iskonstruirali kako bi smijenili direktora koji je srpske narodnosti... Tako legitimno političko rukovodstvo Zadra od pojedinih republičkih funkcionera, Saveza sindikata i Izvršnog komiteta CK SKH saznaje, prema njihovoj ocjeni, o svojim propustima. Izvještaj ovih tragača za 'pravdom' kao i ocjene onih koji su dali podršku svode se na traženje promašaja, i odbacivanje zaključaka ocjena i odluka političkog rukovodstva Zadra. Oni omalovažavaju njegove napore i ohrabruju se stimulansima koje su crpili iz razgovora sa pojedinim funkcionerima, posebno baratajući podrškom predsjednika Republičkog sindikata Milutina Baltića, koji prihvaća da je situacija u kolektivu normalna, da je potrebno samo opozvati Radnički savjet, i osloboditi se nekolicine hrvatskih nacionalista koji su prema tome isključivi krivci i jedini uzrok poremećaja međuljudskih, međunacionalnih odnosa, podvojenosti, stručnog kolegija, nediscipline u kolektivu, itd.«

»Politikina« dezinformacija

»Politika« od 6. listopada, prikazujući događaje u »Autotransportu«, pokušava pronijeti dezinformaciju. »Razdor je nastao između rukovodstva radničkog savjeta s jedne strane i osnovne organizacije SK, sindikalne podružnice i direktora s druge strane« — piše »Politika«. Namjera je sasvim jasna: »Politika« želi prikazati svojim čitateljima kako je na jednoj strani samo »rukovodstvo radničkog savjeta«, dakle nekoliko ljudi, a na drugoj strani veliki dio poduzeća. Dalje »Politika« piše da je »na sastanku više od trista komunista preduzeća negodovalo protiv prinudne uprave«. Ni ta informacija nije točna. U »Autotransportu« ima svega 115 članova SK, a od tog broja pedesetak se već prije ogradilo od bilo kakvih stavova partijske organizacije poduzeća dok se ne raščisti situacija u »Autotransportu«.

Rasplet

Na posljednjoj je sjednici Radnički savjet »Autotransporta« odlučio da prekine dugogodišnje nesporazume i unutrašnje trzavice. Odlučeno je da se direktoru Jokiću dâ rok do 11. studenoga o. g., do kada mora podnijeti ostavku. Ukoliko ne podnese ostavku u tom roku, održat će se u poduzeću referendum o tome da li da se direktor opozove. Valja i ovo kazati: Jokić i Gnjidić na sve optužbe odgovaraju tvrdnjom da je riječ o hrvatskom šovinizmu i nastoje slučaj prikazati kao nacionalni sukob. No činjenica je da svi dobronamjerni, a to je velika većina radnika, i Hrvata i Srba, osuđuju rad grupe oko direktora, koja pokušava izazvati nacionalnu nesnošljivost u poduzeću »Mi smo za bratstvo i jedinstvo«, rekoše nam brojni radnici »Autotransporta«, »a one koji naše bratstvo i jedinstvo ugrožavaju, protjerat ćemo iz poduzeća.«

11. studenoga očekuje se, dakle, konačni rasplet u »Autotransportu«.

U posljednji čas

Kako saznajemo, poslovni odbor »Autotransporta« na svojoj sjednici 1. XI. o. g. suspendirao je šefa unutrašnje kontrole Marka Gnjidića, protiv kojega će se povesti disciplinski postupak. »Vjesnik« od 2. studenog javlja da grupa koja se okupila oko Jokića i Gnjidića bojkotira posao i da je, uzevši bez dozvole nekoliko autobusa, krenula u CK SKH u Zagreb »tražiti svoja prava«. Od 700 radnika »Autotransporta« njih 415 jednom peticijom podržava RS. Oko direktora našlo se jedva stotinjak radnika.

Ivan Cerovac

ŠTO SE DOGAĐA U »DINAMU«?

SUVREMENI NOGOMET NIJE MISTIKA NEGO INDUSTRIJA

Previše sustavnosti ima u neprilikama koje se dešavaju u »Dinamu«. Sustavnosti ima toliko da normalno pomišljamo na to kako su neprilike pravilo, a uspjesi i promišljenost iznimka.

Pisali smo već u Hrvatskom tjedniku o »Dinamu« i konstatirali iznimno i vrlo veliko značenje tog kluba za suvremenu Hrvatsku. Valja se u ovom trenutku ponovo prisjetiti i shvatiti da je važnost »Dinama« tolika da nikako više ne može ovisiti o dobroj volji nekoliko pojedinaca. Pojedinci u »Dinamu« mogu i moraju imati slobodne ruke samo toliko koliko te »slobodne ruke« opravdavaju stručno i uspješno obavljenim poslom. »Zasluge«, »vjernost« i »privrženost« plemenite su kategorije kad se procjenjuje rad pojedinca, ali po njima se ne može ocjenjivati konkretni uspjeh ili neuspjeh. Ljubav i privrženost klubu samo su pretpostavke s kojima netko ili neki mogu uopće početi raditi.

Ovaj napis nastao je u situaciji kad je klub ponovno u krizi. Ponovno je jedan trener spakirao kovčege i — priznamo li to ili ne priznamo — otišao s ljagom. Čajkovski je trener s reputacijom i njegove riječi na oproštaju ne bi trebalo ignorirati. On je, naime, rekao da je »Dinamo« neuhvatljiva i nepredvidljiva momčad u tolikoj mjeri da se o njoj mora saznati gatajući iz kave. Ove konstatacije Čajkovskog poprilično pogađaju istinu, samo one ne govore što treba učiniti da to ne bi bilo tako. Već je primijećeno da se došljaci u »Dinamu« ubrzo »pokvare«, tj. izgube polet i borbenost zbog koje su i dovedeni u »Dinamo«. Što to znači? Potpuni i djelotvorni odgovor na to pitanje podrazumijevao bi sociološku i psihološku analizu sredine u kojoj klub djeluje i s kojom je vezan tisućama čvrstih niti. Klub i publika, klub i sredina čudna su i paradoksalna interakcija. Pažljivijem promatraču »Dinamovih« utakmica nije moglo izbjeći iz vida ova pojava: »Dinamova« publika ili precjenjuje ili podcjenjuje protivnika. Neprilično i glupo jest i jedno i drugo. »Dinamova« publika ne podržava »Dinamo« ustrajno i konstantno, ona je već nakon prvih nervoznih grešaka spremna okomiti se na svoje igrače kao što je pobijeđenog spremna ismijati i popljuvati do kraja.

Nogometna se pak igra odvija negdje u sredini, negdje između razumnog respektiranja protivnika i znalačkog iskorištavanja njegovih nogometnih slabosti. Treba li još reći da sličnu psihologiju dijele i »Dinamovi« igrači? Koliko puta smo ih vidjeli pognute glave i poražene od objektivno slabijeg protivnika kojega su podcijenili? Istina, vidjeli smo »Dinamo« kako pobjeđuje i bolje od sebe. Nadamo se da će se u »Dinamu« shvatiti i ostvariti to da »Dinamo« ne smije izgubiti utakmicu od slabijeg kluba. Za takve poraze nema nikakvog opravdanja. Nitko i nikada neće »Dinamu« zamjeriti poraz od momčadi koja je objektivno i uvjerljivo bolja.

Međutim, mislim da je zaista došlo vrijeme da se »Dinamu« nikako više ne oprašta olako i bezrazložno gubljenje utakmica i prvenstava.

»Dinamovi« igrači dobro su plaćeni profesionalci. Plaćeni su bolje od ljudi o kojima se objektivno misli da mnogo zarađuju. Te igrače plaća publika svojim posjetom. Oni stoga moraju igrati tako dobro koliko im to dopuštaju fizičke sposobnosti. Igrači na terenu jednostavno nemaju pravo na klonulost, zbunjenost i drijemež. Previše smo često gledali »Dinamo« kako nemoćno kruži oko lukavo postavljenog »bunkera«.

Nadalje, ljudi u »Dinamu«, čini se, i nisu svjesni što »Dinamo« znači narodu u provinciji. Ljubav i gotovo fanatično povjerenje ne smije se izigrati. Ako je potrebno da netko ode iz »Dinama«, da netko bude kažnjen, da netko dođe, tada sve te solucije valja uzeti u obzir i učiniti ono što je neizbježno. »Dinamo« nije javno iznio svoj program pred hrvatsku javnost. Taj program očekujemo. Očekujući pozitivni program, očekujemo i njegovo ostvarenje. Kad sam prošlog ljeta razgovarao s »Dinamovim« igračima i pitao ih bi li smatrali normalnim i potrebnim da u dosadnim karantenama čuju neko predavanje o književnosti, povijesti itd., gledali su me zbunjeno. Meni se pak čini da bi igračima, a i ljudima u klubu, i te kako trebalo emocionalnog i intelektualnog situiranja u sredinu koju zastupaju na zelenom polju.

Naime, klub, bilo koji klub, pa tako i »Dinamo«, osim profesionalnih pretpostavki za igranje nogometa mora imati i nešto više. To »nešto više« jest svijest o ovisnosti o sredini i dostojanstvu sredine koju zastupaju.

Pravi, veliki klubovi tu svijest o dužnosti da se bore do kraja imaju. No ta svijest nije nešto što se može kupiti ili mehanički ucijepiti u pojedinca. Tu svijest treba izgrađivati, ona mora izrasti iz najplemenitijih odrednica jedne sredine i jednog naroda.

»Dinamo« financijski, kažu, vrlo dobro stoji. No dobra financijska situacija nije i ne može biti zamjena za nogometne uspjehe.Uostalom, ako je financijska situacia sada dobra, uz nogometne uspjehe bila bi — briljantna.

Nogometna igra danas nije mistika, nego industrija. I tako se treba ponašati. Ako »Dinamo« nije slao stručnjake na specijalizaciju, on to dugoročno mora učiniti. Uostalom, u »Dinamu« **moraju** biti ljudi koji točno i određeno znaju što hoće, oni **moraju** izvršavati to što hoće i za uspjehe se **moraju** nagrađivati, a za neuspjehe kažnjavati.

Ovaj bi članak bio krivo shvaćen ako ne bi mobilizirao i publiku i igrače. Povjerenje koje još jednom dajemo igračima, ovaj se put ne smije izigrati. U redu, ne mora »Dinamo« neumitno biti prvi, ali mora se boriti da to bude. Drugi smije biti samo ako je prvi bolji od njega.

Zlatko Markus

PRIJEDLOG ZA IZMJENU I NADOPUNU NACRTA AMANDMANA USTAVU SR HRVATSKE

AMANDMAN I

1. Hrvatski narod, čuvajući i nastavljajući povijesni kontinuitet hrvatske države i domovine, u skladu sa svojim težnjama za punom nacionalnom suverenošću, u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji ostvario je svoju nacionalnu državu — Socijalističku Republiku Hrvatsku.
Polazeći od prava na samoodređenje, ukijučujući i pravo na odcjepljenje, radi zaštite svoje nacionalne nezavisnosti i slobode, izgradnje socijalističkog društva i zaštite zajedničkih interesa hrvatski se narod dobrovoljno udružio s ostalim bratskim narodima u zajednicu ravnopravnih naroda — SFRJ.
2. SR Hrvatska je suverena nacionalna država hrvatskog naroda.
3. SR Hrvatska samoupravna je zajednica i domovina svih svojih građana: Hrvata, Srba u Hrvatskoj i pripadnika drugih naroda i narodnosti koje u njoj žive.
Građani SR Hrvatske jednaki su u pravima i obvezama bez obzira na narodnost, rasu, vjeroispovijest i uvjerenje.
Samoupravna, demokratska prava građana i radnih ljudi nepovrediva su, neotuđiva i nezastariva.
4. U SR Hrvatskoj službeni je jezik hrvatski jezik.
5. Himna SR Hrvatske je »Lijepa naša domovino«.
6. Zastava SR Hrvatske je narodna hrvatska trobojnica crven-bijeli-plavi s crvenom zvijezdom petokrakom u sredini.
7. Grb SR Hrvatske je povijesni hrvatski grb: štit s 25 crvenih i bijelih polja, s crvenim početnim poljem, s morem i suncem, okružen vijencem klasja s nakovnjem na dnu i crvenom petokrakom zvijezdom na vrhu.
8. Glavni grad SR Hrvatske je Zagreb.
9. Protuustavan je svaki čin kojim se narušava suverenitet, identitet i integritet SR Hrvatske ili povređuju nacionalni simboli i obilježja državnog vrhovništva.

AMANDMAN IV

1. U SR Hrvatskoj svi su narodi i narodnosti ravnopravni i razmjerno zastupljeni u predstavničkim, samoupravnim, upravnim i izvršnim tijelima.
2. Osigurava se pravo na slobodno i ravnopravno izražavanje nacionalnih osobitosti Srba u Hrvatskoj i pripadnika drugih narodnosti koje žive u SR Hrvatskoj.
Utvrđuje se njihovo pravo na uporabu nacionalnih obilježja i na slobodno udruživanje u svrhu razvijanja kulturnih osobitosti. Pripadnici tih naroda i narodnosti imaju u mjestima gdje žive pravo na odgojno-obrazovnu i kulturnu djelatnost na svome jeziku. Uvjeti za organiziranje odgojno-obrazovne i kulturne djelatnosti na tim jezicima određuju se zakonom.

AMANDMAN VI

dodaje se na kraju točke 1:
Ostvareni dohodak godišnje proizvodnje i sveukupni rezultat poslovanja temelji su za utvrđivanje prihoda u osnovnoj organizaciji udruženog rada i osnovica prava radnika na razdiobu dohotka.
Neotuđivo je pravo organizacije udruženog rada na prisvajanje sveukupnog dohotka. Organizacije udruženog rada iz ukupnog dohotka podmiruju zakonom utvrđene obveze prema društvenim zajednicama.
Dodaje se na kraju točke 3:
Protivustavan je svaki čin kojim se izrabljuje tuđi rad na osnovi kreditnog ili nekog drugog ugovora ili trgovinom novcem i devizama.
Dodaju se ove točke:
16. SR Hrvatska osigurava i potiče gospodarski razvitak Hrvatske, štiti integritet nacionalnog gospodarstva u sklopu zajedničkog gospodarskog sustava SFRJ i svjetskog tržišta.
17. SR Hrvatska svoje obveze prema SFRJ utvrđuje dogovorom s drugim republikama i isplaćuje izravno u obliku republičke kvote.
Porezi i doprinosi na teritoriju SR Hrvatske određuju se republičkim zakonima.
Carinska zaštita kao dio razvojne gospodarske politike utvrđuje se međurepubličkim dogovorom.
18. SR Hrvatska vodi samostalnu emisionu politiku razmjerno društvenom proizvodu SR Hrvatske, a međurepubličkim dogovorom na razini federacije osigurava se jedinstvo valute i paritet važenja.
19. SR Hrvatska štiti na svome području sredstva za proizvodnju, minuli rad, od razaranja i umanjenja njihove vrijednosti (sućanstva stvari).
20. Sva prirodna bogatstva: rudno blago, more, rijeke i jezera, šume i drugi izvori na teritoriju SR Hrvatske spadaju u društveno dobro SR Hrvatske i zaštićena su posebnim zakonima. Spomenici kulture na području SR Hrvatske neotuđivo su i javno društveno dobro SR Hrvatske i posebnim su zakonom zaštićeni.
21. Protivustavan je svaki čin kojim bi monopolske organizacije udruženog rada ugrožavale standard građana i interese drugih društvenih i radnih organizacija. Djelatnost monopolskih organizacija regulira se posebnim republičkim zakonom.

AMANDMAN X

dodaje se ova točka:
9. Ne podliježe oporezivanju dohodak zemljoradnika ako je niži od zakonskog minimalnog osobnog dohotka radnika u organizacijama udruženog rada.

AMANDMAN XI

dodaje se točka 2 s time da točka 2 postaje točka 3:
2. Osnovne organizacije udruženog rada imaju pravo na jamstvo za inozemne kredite i najam sredstava i predmeta rada u zavisnosti o ostvarenim rezultatima i savezne zajednice. **Glede ratne pripreme i operativne uporabe za zaštitu integriteta SRH i SFRJ od vanjske agresije one su pod zapovjedništvom Vrhovnog komandanta oružanih snaga SFRJ i pod upravom Državnog sekretarijata za narodnu obranu, a glede djelatnosti i života na teritoriju Republike pridržavaju se ustavnih i zakonskih odredaba i odluka vrhovnih tijela Socijalističke Republike Hrvatske.**
Građani SRH služe vojnu obvezu na teritoriju svoje Republike. Odstupanja od tog načela mogu biti samo iznimna u zakonom predviđenim granicama.
Republika obavlja zakonom određene poslove za potrebe **Oružane sile SFRJ;** brine se o razmjernoj zastupljenosti naroda i narodnosti u starješinskom sastavu **Oružanih snaga SFRJ.**
5. Teritorijalna obrana dio je **jedinstvenog sustava narodne obrane i oružanih snaga SRH** i SFRJ i najširi oblik organiziranja oružanog narodnog otpora.
U rasporedu starješinskog kadra u teritorijalnoj obrani primjenjuje se načelo razmjerne zastupljenosti naroda i narodnosti u Republici.
Teritorijalnom obranom u miru i u ratu **zapovijeda** Glavni štab narodne obrane, **što ga imenuje predsjedništvo Sabora Socijalističke Republike Hrvatske.**
6. **Građanska** zaštita oblik je općenarodne obrane za pripremu građana, radnih i drugih organizacija i društveno-političkih zajednica za zaštitu i spašavanje **pučanstva, kulturnih** i materijalnih dobara od ratnih **razaranja** i od elementarnih i drugih nepogoda u miru.
7. Savjet narodne obrane SR Hrvatske upravlja **sveukupnim** pripremama općenarodne obrane na području SR Hrvatske.
Savjet narodne obrane usklađuje pripreme i djelatnost teritorijalne vojske i operativnog dijela oružanih snaga na području SR Hrvatske. U tu svrhu Savjet narodne obrane može osnovati i posebno tijelo, imenovanje kojeg potvrđuje Vrhovni komandant oružanih snaga SFRJ.
Savjet narodne obrane Republike daje suglasnost Generalštabu i Saveznom sekretarijatu narodne obrane na prijedloge Vrhovnom komandantu oružanih snaga SFRJ za postavljanje vojnih zapovjednika na položaj generala (admirala) na području SR Hrvatske.
Savjet narodne obrane brine se da se izgradnja svih dijelova oružanih snaga narodne obrane, a posebno pripreme cjelokupnog pučanstva, putem školske izobrazbe i drugim sredstvima, obavlja na podlozi hrvatskih povijesnih ratnih i pomorskih tradicija, u prvom redu na tradicijama zajedničke borbe hrvatskog i svih ostalih naroda u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji.
8. Organizacije udruženog rada i druge organizacije i **ustanove ostvaruju** prava i dužnosti obrane zemlje u skladu sa zakonom, planovima i odlukama društveno-političkih zajednica, te osiguravaju sredstva za **one** mjere narodne obrane, **koje su u njihovu djelokrugu.**
9. Općina u granicama svojih prava i dužnosti uređuje općenarodnu obranu, usmjerava pripreme mjesnih zajednica i drugih organizacija, a u ratu upravlja oružanim narodnim otporom.
10. **Službeni je jezik u vojnim jedinicama na području SR Hrvatske hrvatski jezik.**
Pravo je građana Socijalističke Republike Hrvatske da se služe hrvatskim jezikom i kad služe izvan SR Hrvatske u jedinicama Oružanih snaga SFRJ.
Organi Oružanih snaga obvezni su da s građanstvom, radnim i drugim organizacijama te s društveno-političkim zajednicama na području SRH saobraćaju na hrvatskom jeziku.

27. listopada u Zagrebu Izvršni je odbor Matice hrvatske raspravio Nacrt amandmana ustavu SR Hrvatske i Saboru SR Hrvatske podnio prijedloge za izmjenu i nadopunu tog Nacrta što ih objavljujemo.

Objavljujemo i obrazloženje Izvršnog odbora uz prijedlog za izmjenu i nadopunu Amandmana XXIV o narodnoj obrani.

dostignutim stupnjem razvitka, a u skladu sa završnim računom i smjerovima razvitka u društvenom planu SR Hrvatske.

AMANDMAN XVI

točki 8. dodaje se novi stavak, te nova točka 10, tako da dosadašnja točka 10 postaje točka 11:
8. Nastavni planovi i programi istovrsnih opće obrazovnih i strukovnih škola u SR Hrvatskoj u načelu su jedinstveni.
10. U svrhu izobrazbe odraslih građana Republika potiče, te preko općina i radnih organizacija osnivanje i djelovanje posebnih obrazovnih ustanova, knjižnica, kulturnih i omladinskih domova.

AMANDMAN XXII

u točki 1 namjesto drugog stavka dodaje se:
SR Hrvatska svojom razvojnom gospodarskom i kulturnom politikom osigurava zapošljavanje svim radno sposobnim građanima u SR Hrvatskoj, i osigurava uvjete za povratak građana SR Hrvatske iz inozemstva.

AMANDMAN XXIV

dodaju se izmjene i dopune (masno otisnutim slovima) tako da tekst glasi:
1. Neotuđivo je pravo i dužnost **hrvatskog** naroda i svih državljana **SR** Hrvatske da štite i brane nezavisnost, suverenost, teritorijalni **integritet** i Ustavom utvrđeno društveno i političko uređenje Socijalističke Republike Hrvatske i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.
2. **Socijalistička Republika Hrvatska sudjeluje ravnopravno s drugim republikama i autonomnim pokrajinama u utvrđivanju i u provedbi politike narodne obrane SFRJ; u određivanju izgradnje, opskrbe i uporabe svih dijelova oružane sile i općenarodne obrane.**
U tu svrhu Socijalistička Republika Hrvatska određuje svoje predstavnike u Savjet narodne obrane SFRJ i u druga odgovarajuća tijela.
3. Republika u skladu s osnovama sustava narodne obrane uređuje narodnu obranu, **ustrojstvo i upravljanje** teritorijalnom obranom i **građanskom** zaštitom; određuje način i oblike priprema za ratno stanje, upravlja narodnim otporom na području Republike **i usklađuje tu djelatnost s drugim republikama.**
4. **Operativne snage narodne obrane, kopnena vojska, ratno zrakoplovstvo i ratna mornarica Oružanih snaga SFRJ na području Socijalističke Republike Hrvatske, dio su jedinstvenog sustava narodne obrane Republike i**

AMANDMAN XXV

dodaje se točki 2 kao drugi stavak:
U tu svrhu SR Hrvatska međurepubličkim dogovorom osigurava svoj udjel u diplomatskim predstavništvima i u svim tijelima za vođenje vanjskih poslova SFRJ.
Dodaje se točki 2 kao četvrti stavak:
SR Hrvatska radi što boljih gospodarskih i kulturnih veza s inozemstvom i svojim iseljeništvom otvara konzularna i druga predstavništva SR Hrvatske u drugim državama.
Dodaje se točki 3:
Sabor SR Hrvatske saziva svake pete godine Općehrvatski sabor, na kojem se raspravljaju gospodarska i kulturna pitanja od posebnog interesa za hrvatski narod u domovini i svijetu.

NOVI AMANDMAN XXXIV

Grad Zagreb kao glavni grad SR Hrvatske ima poseban status koji se regulira republičkim zakonom.

NOVI AMANDMAN XXXV

Državljanstvo SR Hrvatske uređuje se zakonom.
Državljanstvo SR Hrvatske stječe se po načelima zavičajnosti ili podrijetla, a u drugim slučajevima po odredbama zakona o državljanstvu.

OBRAZLOŽENJE UZ PRIJEDLOG ZA IZMJENU I NADOPUNU AMANDMANA O NARODNOJ OBRANI

U Nacrtu promjena u Ustavu SR Hrvatske učinjen je znatan korak, u odnosu na dosadanje stanje, u utvrđivanju prava i dužnosti Republike u pitanjima narodne obrane.

No, unatoč tome, obuhvaćena su ta pitanja u Nacrtu na polovičan, nedosljedan i nezadovoljavajući način.

Predložena rješenja u amandmanima, ne samo da ne osiguravaju suverenost hrvatskoga naroda i SR Hrvatske na području narodne obrane, nego tu suverenost krnje do te mjere da je zapravo ograničavaju i dovode u pitanje, s obzirom na ulogu oružane sile u svim društvenim sustavima i u svim vremenima.

Takav zaključak proizlazi iz slijedećih činjenica:

1) Uopće se ne govori o udjelu Republike u utvrđivanju politike narodne obrane, čak ni u mjeri kako je to predviđeno za isto tako osjetljivo područje vanjske politike. Drugim riječima, nije predviđeno sudjelovanje SR Hrvatske u utvrđivanju doktrine narodne obrane, te u odlučivanju o izgradnji, opskrbi i upotrebi svih dijelova oružane sile i općenarodne obrane, što je od dalekosežne važnosti i političke i gospodarske i obrambene, kako za mirnodopsko tako i za ratno stanje.

2) Ničim se ne uređuje odnos između operativne vojske, koja je glavna sila i stožerni dio narodne obrane, na teritoriju Republike — u miru i u ratu — prema predstavnicima narodnog i državnog suvereniteta SR Hrvatske, te njihov odnos prema vojsci;

3) Za teritorijalnu obranu koja je sva u djelokrugu Republike, kaže se da je »dio oružanih snaga Jugoslavije«, što bi s obzirom na primjedbu pod 1) i pod 2) moglo značiti i mogućnost njezina izdvajanja iz republičkog suvereniteta, a nasuprot tome ništa se ne govori o tome da i operativne jedinice treba da budu, dotično da u danim okolnostima postanu, sastavni dio teritorijalne, općenarodne obrane;

4) Ustavom treba zajamčiti jedno od najosnovnijih demokratskih prava: da građani služe vojnu obvezu u svojoj republici i da zapovjedni jezik u vojsci bude jezik njihova naroda, tj. da službeni jezik u vojsci na teritoriju SRH bude hrvatski.

Za ta se demokratska načela komunistički pokret borio u predrevolucionarno doba i ona su bila ostvarena za vrijeme NOB-e. Njihovo oživotvorenje danas bilo bi politički najbolja i moralno najčvršća podloga za provedbu koncepcije općenarodne obrane.

Od načela služenja vojske u svojoj republici moglo bi se odstupati samo iznimno, zbog opravdanih operativnih razloga (npr. ako nema svih vrsta jedinica ili dovoljno stručnog kadra).

Što se tiče jezika, nikakvi razlozi ne mogu biti smetnja da se pitanje od tako dalekosežnog značenja riješi na jedino ispravan način.

Ako se još uvijek zbog operativno-tehničkih razloga smatra da u kopnenoj vojsci i u zrakoplovstvu službeni, zapovjedni jezik mora još neko vrijeme biti »jedinstveni« tj. srpski, onda treba postaviti zahtjev da u ratnoj mornarici službeni, zapovjedni jezik bude hrvatski, i to ne samo stoga što je ona gotovo sva na hrvatskom teritoriju i što se može razvijati u prvom redu na hrvatskim pomorskim tradicijama, nego i zato da bi se na taj način u JNA i u praksi dokazala, vjerodostojnost načela bratstva i pune ravnopravnosti naroda SFRJ.

5) Ne samo zbog osiguranja nacionalnog i republičkog suvereniteta, nego i zbog same biti i potreba općenarodne obrane, tj. radi čuvanja i osiguranja nezavisnosti i integriteta SRH i SFRJ, valja predvidjeti da se izgradnja svih dijelova oružane sile i narodne obrane na teritoriju SRH vrši u prvom redu na podlozi povijesnih ratnih i revolucionarnih tradicija hrvatskog naroda, što je osobito važno za pomorstvo, koje se u devet desetina izgrađuje na hrvatskom povijesnom i etničkom teritoriju.

6) Na kraju, smatramo da bi u vrijeme kad se ustavno utvrđuje ideja općenarodne obrane, kojom se vojna izgradnja i obrambena politika dovodi u sklad s nezavisnom, miroljubivom i nesvrstanom politikom SFRJ, te sa samoupravnim socijalističkim poretkom u našoj višenarodnoj zajednici, trebalo zamijeniti naziv **Jugoslavenska narodna armija**, za operativnu vojsku, s nazivom **Oružane snage SFRJ.** Ne može biti dvojbe da je naziv **JNA** bio uveden u doba kad su počele centralističko-unitarističke tendencije, kad se i njime htjelo »prevladati« republički značaj Narodno-oslobodilačke vojske stvorene u tijeku NOB-a i socijalističke revolucije, koja je u svakoj republici nosila nacionalne značajke i bila pod zapovjedništvom glavnog štaba republike, što nije nimalo smetalo da takve republičke vojske budu sastavni dio zajedničke NOV naroda Jugoslavije pod zapovjedništvom vrhovnog štaba NOV i POJ, dotično Vrhovnog komandanta maršala Tita.

Opravdanost prijedloga da se naziv **JNA** zamijeni s nazivom Oružane snage SFRJ proizlazi i iz činjenice što i po sadanjim ustavnim odredbama postoji naziv Vrhovni komandant oružanih snaga SFRJ.

VLADO GOTOVAC

OPASNA BLIZINA SUPROTNOSTI

U prijelomnim zbivanjima nema odmahivanja rukom, jer i najveća glupost može zaigrati kobnu ulogu: Sve biva važnim! Najveću opasnost za pravi radikalizam predstavlja disperzija djelovanja koja ga iscrpljuje. Staro uvijek koristi opću tromost, opće odbijanje novog: posvuda stabilnost i spokoj pružaju otpor njegovoj neizvjesnosti.

Postoji i bijeg kao rješenje: U azilu individualizam i strah pretvaraju u cvijet što omamljuje. Ljepota i mudrost koju bjegunci stvaraju često imaju i svoju gorčinu, ali kao ironiju ili čak prezir prema buci bojovnika: svodeći njihove pothvate na površnost i prostotu, a svečanosti i žrtve na pijanstvo i neznanje.

(Postoji također i poučavanje u ime zadnjih pitanja, poučavanje bez rizika odgovornosti, s vječnošću pretvorenom u zavjetrinu: gdje veličina riječi oslobođa svakog grijeha!)

I u jednom i u drugom odgovoru na poziv dramatičnog trenutka moguć je humor sa svim njihovim osebinama: žestok i turoban, hladan i sažalan.

Mi sada sudjelujemo u takvim zbivanjima i živimo takve sudbine: u Hrvatskoj, u cijeloj Jugoslaviji. Novo počinje napadati, staro na sve strane organizira krize preko kojih bi se novo moralo suzbiti, onemogućiti i likvidirati. Bilježeći sve kronika ne gubi povijesno dostojanstvo: posebno kad je teško, kad je nemoguće razlikovati smiješno od kobnoga!

U svakom događaju vreba dramatičan obrat ili dramatično ostajanje na istom. Jer što je danas tako komično da sutra ne bi moglo biti sveto!?

Prije nekoliko mjeseci na jednoj sjednici Gradske konferencije SK Zagreba burnim pljeskom dočekana je obavijest da je drug Marinko Gruić odustao od sudjelovanja u raspravi. Ta radost prisutnih treba se shvatiti kao vedra kritika mnogih njegovih istupa: oni su svi sabrani u jedan trenutak humora. Ali bez ikakvih posljedica! Već sutra je Marinko Gruić s netaknutom ozbiljnošću nastavio svoj i ranije nekoliko puta veselo ili tužno osporeni posao.

To nije pitanje njegove ustrajnosti, to je pitanje ustrajne potrebe za njegovim uslugama: preko njega može se sve reći i ništa od toga ne mora postati obavezno! On je prihvatio ulogu govornika koji ne zna što će biti s riječima koje izgovara. I zato može postati smiješan ne izgubivši ništa.

A Marinko Gruić sve to ne opaža: on čak daje ispravke za tisak (vidi »Borbu« od 27. listopada i pun humora komentar u »Vjesniku« od 29. listopada), ispravke u kojima se samo povećava komična zbrka oko njegovih izjava. Govoreći o suverenitetu SR Hrvatske, da bi obranio prijedloge komisije za amandmane, samo je povećao njihovu neodrživost i nesporazume s njima. Jedino je bio jasan tvrdeći da »Hrvatski tjednik« svojim prijedlozima »osporava nacionalna prava srpskog naroda«. Ali nitko drugi više ne bi ni ponovio tu ocjenu za koju smo u nekoliko navrata pokazali do je besmislena. Marinka Gruića to ne može zbuniti, jer njegov posao i nije u tome da govori zasnovane stvari!

A mi se smiješnom ipak ne možemo smijati. Ne samo zato što se toliko ponavlja, nego još više zato što se pretvara u tako ozbiljne postupke, da nas zastrašuje. Nema tog smisla za humor koji ne bi zapao u tjeskobu čitajući ovu zabranu:

»ELEKTROPRIVREDA« ZAGREB
POGON HE »GOJAK« OGULIN
Broj: 1000/1971.

22. X-1971. god.

Radno mjesto: . . . .

U posljednje vrijeme uočeno je da neki radnici ovog Pogona rasturaju na radna mjesta (konkretno na uklopnici) pojedine časopise i listove u kojima imade članaka po sadržaju antisocijalistički kao napr. »HRVATSKI TJEDNIK«, »TELEGRAM«, »KONCIL« i drugi.

Na posljednja dva sastanka Ogranka SK-a raspravljalo se o tim pojavama i zaključeno je, da se pismenim putem upozore radnici Pogona na te negativne pojave. Isto tako ozbiljno se zamjera radnicima koji donose takve listove i časopise na radna mjesta bez da su se predhodno konzultirali sa odgovornim rukovodiocima pogona i društveno političkim organizacijama.

U vezi gornjeg **ZABRANJUJE SE** donošenje takvih listova i časopisa na radna mjesta ovog Pogona.

U koliko međutim neki od radnika unatoč upozorenja i dalje rasturaju ovakve i slične listove i časopise, a da predhodno o tome ne dogovore sa nadležnima, biti će pozvani na odgovornost.

Direktor:
(potpis nečitak)

Ma koliko izgledalo nevjerojatno, sve biva ozbiljno! Toliko su se približili smiješno i opasno da već postaje bespredmetno napadati čak i besmislice.

Ali nije samo revnosna poslušnost dovela do ove zabrane. To je žurba iz uvjerenja: žurba onih koji nastoje suzbiti promjene u našem društvu. Nepismenost ne umanjuje zlokobnost ovog dukumenta »čvrste ruke«. Za ukidanje slobode nije potreban dobar stil! Naprotiv!

I zabrana ne postaje smiješna kad zamislimo radnike koji kod kuće čitaju ono što ne smiju pokazati na radnom mjestu. Tako se samo potvrđuje njena efikasnost, što znači njena opasnost.

»KOMUNIST« (u br. od 28. X.) zabrinuo se u članku »Iskrivljavanje povijesti« stanovitog Gojka Jakovčeva (dalje: G. J.), pokazavši kako mu je insinuacija draža od argumenta, izvrtanje smisla tuđih riječi draga metoda, a insinuacija put do političke diskvalifikacije i objede; sve to potkrijepljeno je zaklinjanjem na Program SKJ i načela samoupravnog socijalizma, s jasnim ciljem: ukazati kako »mračnjaštvo« i »stari protivnici« — dižu glave. Dakako, u SR Hrvatskoj, jer zvoni na uzbunu (na čitavoj stranici i po) zbog članka sv. doc. dr. S. Obada — o priručnicima i nastavi povijesti — objavljenog u 3. broju »Zadarske revije«.

No, nedvojbeno je: političkom diskvalifikacijom tobožnjih Obadovih »stavova«, KOMUNIST se, perom G. J-a, obračunava sa svima koji ističu nužne promjene u, pogotovu, nastavi **povijesti** u nas. Kako se, ipak, ne usuđuju obijediti sve, čine to »na mala vrata«. Vrlo prozirno.

Što je »ustvrdio« G. J.? Neki primjeri: kad dr. S. O. kaže da se u Austro-Ugarskoj i staroj Jugoslaviji školskim priručnicima i odnarođivalo, a da se u unitarističko-centralističkom poslijeratnom razdoblju učenicima govorilo da im je domovina Jugoslavija, a ne **i** Hrvatska, sveznajući se ideolog G. J. pita gdje se to učenicima govorilo »da im domovine NIJE (ist. aut.) Hrvatska nego Jugoslavija?« G. J. međutim zna da se nigdje **eksplicitno** nije pisalo da Hrvatska NIJE domovina, zna i to da dr. O. to nije mislio, a znade i to — ili ako »ne zna« nek se u knjigama uvjeri — da je Hrvatska, eto tako, sve nekako »slučajno« — bila čim je manje moguće spominjana. No, njemu nije do istine: on je iskrivljuje da bi dr. O. upitao da li »nama, građanima SFRJ, Jugoslavija nije domovina?«. I dalje: kad dr. O. konstatira da se »gajio jugoslovenski socijalistički patriotizam« dok se Hrvatska sve manje (slučajno) spominjala, G. J. poteže Program SKJ u kom je, kaže on, taj patriotizam »jasno formuliran«; no, nije teško zaključiti da on podvaljuje: »zaboravio« je da je misao i smisao tog patriotizma u Programu jedan i jasan, a da dr. S. O. misli na sve ono što se iza nje **skrivalo** da bi moglonegirati entitete nacija u višenarodnoj SFRJ.

No, G. J. za Programom kao autoritetom koji bi spasio njegove podvale poseže zbog insinuacije: u danima donošenja Programa, zna on, protiv njega su bili »birokrati, centralisti, staljinisti, informbiroovci, šovinisti i ostali njima slični«, ali »ne zna« što je tada o njemu mislio dr. S. O., no danas mu »nije blagonaklon«. Tako: dr. Obad o **praksi,** a G. J. o Programu! Zašto? Stoga što o praksi nema što reći, ili da bi proturio da je netko **protiv** Programa?

Međutim, G. J. pokazuje kako radije čita Rozentala nego Program: kad dr. S. O. konstatira činjenicu da je u srpskim priručnicima »zapostavljen državnopravni položaj Hrvatske u Ugarskoj« (između ostalog), G. J. radosno utvrđuje da dr. Obad **nije precizirao** (!) da je riječ o »feudalnoj Hrvatskoj«. G. J. tek na prvi pogled žali što povijest od pamtivijeka do danas nije i povijest samoupravljača i oslobođena čovjeka: zapravo bi strasno htio da se o stoljećima hrvatske povijesti ŠUTI — stoga jer je, naravno, »feudalna«! Također: kad se, na drugom mjestu, dr. Obad zalaže da se »jače naglase istaknutiji knezovi i kraljevi« — G. J. podmeće da on **o njima** »brigu brine« (a ne, dragi čitaoci, o kmetovima i proleterima!), jer, dakako, G. J.-u ni ne pada na pamet da je hrvatska historiografija dobrano odmakla od toga da, govoreći o povijesti naroda, govori **samo** o »knezovima i kraljevima«. No, i to nije zbog historiografije, zbog istine, nego zbog diskvalifikacije, i to **ne samo** dr. Obada:

Kad ovaj, s pravom, konstatira da su ličnost i djelo S. Radića bili do sada u nastavi jednostrano tumačeni — G. J. o istom Radiću nalazi vrijedno zaključiti tek to da je »antikomunist i kontrarevolucionar«, no zato da bi čitaocima KOMUNISTA prenio važnu istinu: »da je u seljačkim masama koje su išle za Radićem, van svake sumnje, bilo **i** (ist. aut.) progresivnih snaga! Dakle, »van svake sumnje« je ideologu i znanstveniku G. J.-u da je bilo **I** PROGRESIVNIH u pristašama Radića koji je — to je notorno no nije i spomenuto — nekoliko godina do smrti bio vođom gotovo sveukupnog hrvatskog naroda u borbi protiv nacionalnog tako i socijalnog ugnjetavanja. S onim »i«, G. J. »ispod žita« protura misao da je ostali dio — dakle većina — bila reakcionarna, konzervativna itd.

Bit će da je G. J.-u do **ove** teze osobito stalo. Na sve ostalo: što se dr. Obad proglašava nastavljačem Mačekove političke metode (protujugoslavenske, dakako); što se G. J. uznemireno pita »zar u nacionalnoj povijesti ima primjera samoupravljanja?« — da bi opet dospio do teze da je treba prešutjeti; gdje dr. Obad tek u jednom ulomku umjesto SFRJ kaže »samoupravna zajednica naroda i narodnosti« a G. J. mu podmeće da samo ime Jugoslavije **prešućuje** — sve to neka čitaoci sami prosude, a dr. Obad i drugi povjesničari odgovore. Nas zanima:

stoji li KOMUNIST iza teze svoga suradnika G. J.-a da je većina hrvatskog naroda između dva rata bila reakcionarna?

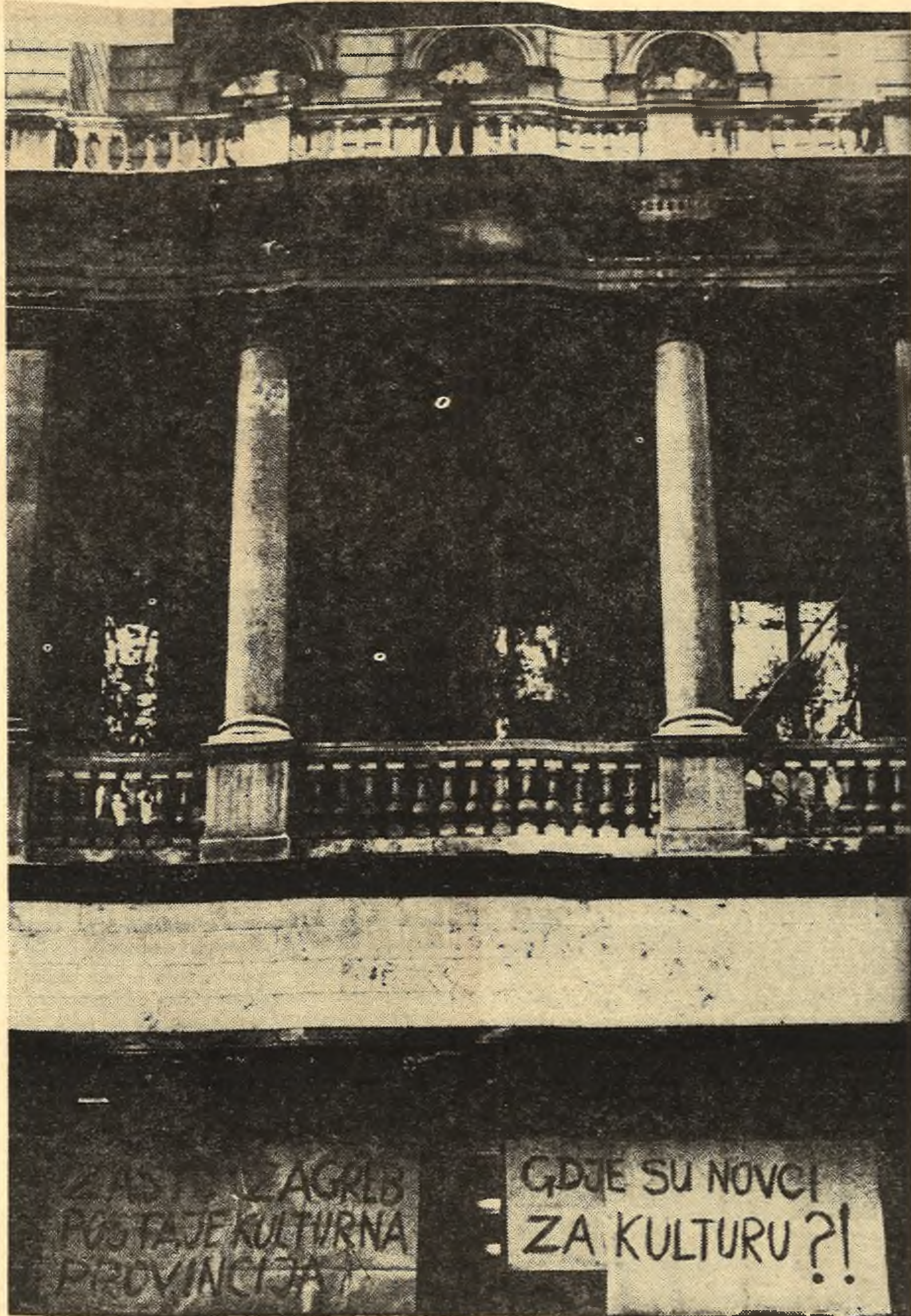

Jedan kulturni skandal spriječen je u posljednjem trenutku. Sudskom presudom morali su članovi kulturno-umjetničkog društva »Ivan Goran Kovačić« napustiti svoje prostorije na Zrinjevcu a da im nitko nije osigurao drugo mjesto za okupljanje i rad. Studenti su (u pismu Dražena Budiše podpredsjedniku grada Ivi Vrhovcu) javno zaprijetili demonstracijama i — organi koji su trebali provesti deložiranje dobili su zapovijed da odustanu od svog nesimpatičnog posla, a mladim umjetnicima-amaterima obećano je sto milijuna starih dinara i nove prostorije.

Tako se, eto, pokazuje da odgovorni čimbenici mogu (kad hoće) nešto učiniti za kulturni život ovog grada i ove republike. Pokazuje se da umiju biti brzi i spretni samo kad to žele. Treba ih, prema tome, s vremena na vrijeme trgnuti iz njihove blage samoupravne nirvane, probuditi u njima konstruktivne želje. Treba poželjeti da spavači ne čekaju na reski zvuk masovnog budilnika.

NA MARGINAMA PRVOG KONGRESA KULTURE

КОНГРЕС
КУЛТУРНЕ АКЦИЈЕ
У
СР СРБИЈИ

КРАГУЈЕВАЦ
28, 29. и 30. октобар 1971

Prvi i ne baš tako davni nagovještaji da će tijekom ove godine biti održan Kongres kulturne akcije u SR Srbiji obradovao je kulturne radnike i općinstvo, koje je još uvijek bilo podosta zbunjeno stanovitim sumnjičenjem najavljenog i još uvijek neodržanog Kongresa hrvatske kulture. S neskrivenom simpatijom i razumljivom znatiželjom bila je primana svaka nova vijest o najavljenom Kongresu u Srbiji, to više što su te vijesti bile rijetke, a i tako sročene da se do posljednjeg trenutka nije moglo s velikom sigurnošću reći koji se zadaci postavljaju Kongresu, pa ni što se sve od njega očekuje. Najpoznatiji književnici iz Srbije, jezikoslovci, kritici, povjesnici i drugi kulturni i javni radnici nisu se gotovo ni oglašavali, a mnogi od njih nisu se pojavili ni na kongresnim tribinama u Kragujevcu. Njihovu odsutnost urednik beogradskog »Studenta« Milorad Vučelić pokušavao je dovesti u svezu sa »situacijom kada se vrše svakodnevni napadi opticalne i zvanične štampe na list tih književnika i filozofa«, pa i sa situacijom »ogromnog broja zabrana, agresivnih mera«, koje »su sebi uzeli pravo organi, kršiti čak i zakone i osnovne zakonitosti koje postoje, pravila i ponašanja u ovom društvu«.

Nemoć starih riječi i lomača

Brojnost manje poznatih umjetnika, kulturnih i znanstvenih radnika, te predstavnika gospodarstva, prosvjetnih i zdravstvenih ustanova nije unijela u rad Kongresa svježinu. Nemoć starih riječi o starim problemima i nedoumicama pomalo je potiskivala početna oduševljenja i zanose. Delegati su bili svjesni pomalo fantazmagorične situacije u kojoj se nalaze. Prvog dana Kongresa patetičnim tonom, za koji je bilo teško utvrditi potječe li od iskrenog nespokoja ili glumačke vještine, Mira Stupica je pitala: »Razmišljajući o mnogim zabrinutostima koje slušam, čitam ili slutim, pitam se kako smo smeli, kako smo uspeli da stvorimo jedan takav jezik privida, jezik zid, jezik neuhvatljiv za misao, jezik bez sadržaja, neumoran u svom nemanju šta da kaže?« Drugog dana Kongresa, s očitim nespokojem i neprikrivenom malodušnošću, Dragiša Vitošević je govorio: »Jezik kojim govorimo to je zaista — evo vi ste se naslušali ovih dana — nemušti jedan jezik prezasićen i stranim rečima i jednim činovničkim, administrativnim birokratskim duhom.«

Novi sklopovi rečenica nisu mogli prikriti stare, bezbroj puta ponovljene misli, ali ni kontradiktornosti kojima su obilovala pojedina izlaganja. Njima nije izbjegla ni Latinka Perović. U svojoj uvodnoj riječi ona je naglasila da bi »svako osporavanje nacionalnih kultura, ma i u vidu teze o izlišnosti i prevaziđenosti nacionalnih karakteristika kulture u socijalističkom društvu« značila »nametanje čitavom kulturnom životu karakteristika kulture najbrojnije nacije«, te da je »neprikosnoveno pravo svakog naroda da svoj jezik zove imenom kojim hoće i da ga razvija u onom vidu koji sam sebe smatra autentičnim«. Odmah potom ona je istakla »da ta pitanja ni u jednom trenutku ne mogu biti rešavana bez dogovora institucija svih republika u kojima se tim jezikom govori«, što u realnom životu zaista znači neizbježno »nametanje čitavom kulturnom životu karakteristika kulture najbrojnije nacije«.

Ni sam predsjednik Srpske akademije nauka i umetnosti Velibor Gligorić nije znao, ili se nije potrudio, da izbjegne ustaljeni način razmatranja i osude zabavne lektire, koja je izvan domašaja »književne i društvene kritike, tako da bez odgovornosti može da rasprostire i polupismenost, nehumanu sadržinu i kič«. Ubrzo se pokazalo da na brzinu i bez truda sročene riječi mogu biti opasne. Isti dan kad je Velibor Gligorić govorio o nemoći književne i društvene kritike kad je u pitanju zabavna literatura, jedna grupa kragujevačkih srednjoškolaca pred kongresnom dvoranom spaljivala je »Čik«, »Start«, »Adama i Evu«. Ravnodušnost, pa i podsmijeh s kojim su to radili donekle upućuje na zaključak da taj zastrašujući čin spada u nespontani, organizirani dio Kongresa. U svakom slučaju taj čin spaljivanja, više opasan nego naivan, naišao je na osudu delegata.

Otpor beogradskom centralizmu

Ovaj veliki skup u Kragujevcu, brojnost i raznovrsnost njegovih sudionika iznio je na vidjelo neke probleme i nezadovoljstva o kojima se dotada više-manje šutjelo. Javnost koja je već navikla, pa čak postala umorna i depresivna od prigovora i kritika koje se upućuju Beogradu poradi njegove velike centralizirane političke i financijske moći, imala je prilike čuti brojne prigovore upućene iz raznih krajeva Srbije na račun beogradskog centralizma u kulturi. Tako se potvrdila stara, toliko puta izgovorena istina da centralizam šteti svim narodima i da sputava stvaralačke sposobnosti onog naroda u ime kojega se provodi. Miroljub Stojanović iz Pirota s pravom je upozoravao: »Kultura Srbije, tj. srpskog naroda, nije kultura Beograda i Novog Sada, već nivo Nove Varoši, Prijepolja, Vranja, Prokuplja, Uroševca, i zar je potrebno dalje nabrajati, kojima aktivnost velikih nije bila ni pristupačna ni naročito blagonaklona«. On je i optuživao: »U doba urbanizacije ukinuli smo čitav niz pozorišta u Srbiji i to ne zato što smatramo da nam pozorište nije potrebno, već zato što smo materijalno bili stavljeni pred svršen čin, u jednom samoupravnom društvu... Akademija u Beogradu proizvodi glumce samo za Beograd. Pozorišta u unutrašnjosti dobiju i to vrlo retko samo ono što prestonica odbaci«.

O dominaciji Beograda u izdavačkoj djelatnosti govorio je Dragoslav Živadinović iz Malog Crnića. Slobodan Jovanović iz Kruševca naglašavao je da je jedna od odrednica kulturne politike njegova grada »demetropolizacija kulture«, pa je upozoravao da se demarkacione linije u kulturi mogu brisati jedino onda ako »unutrašnjost nije samo puko tržište metropole«, jedino onda »ako se razvijaju i ukršteni sistemi u oblasti kulture, sistemi koji ne kreću samo iz jednog mesta«.

Svjestan tih činjenica, i sam potpredsjednik Skupštine grada Beograda Milan Vukos priznao je da je »kulturni život Srbije u izuzetno visokom stepenu skoncentrisan u Beogradu«, pa je istakao da »Beograd ni društveno, ni ekonomski, ni kulturno ne može biti dovoljan sam sebi. Ne može biti zatvoren, a da istovremeno ne ugrozi i svoj sopstveni razvoj«, pa je sa žaljenjem ustanovio da se »kritika pojava republičkog centralizma pretvara u kritiku Beograda«, po njegovom sudu neopravdanu.

Podcjenjivanje vlastite kulturne baštine

Podcjenjivanje kulturne baštine vlastitog naroda i njegovih stvaralačkih sposobnosti neizbježno rađa zavist, koja se očituje u neopravdanim sumnjama i optužbama, pa i u slabo prikrivenoj mržnji prema drugim, u prvom redu susjednim narodima. Na velikom skupu, kakav je bio ovaj u Kragujevcu, nerijetko se nađu pojedinci koji nisu oslobođeni tih primitivnih nespokoja i njihovih očitovanja. U Kragujevcu su se u toj duhovnoj pogibeljnoj stranputici prepustila dva sveučilišna profesora, Vojislav Đurić i Pavle Ivić. Na plenarnoj sjednici Vojislav je Đurić s nekim staračkim patosom govorio da za »jednu malu kulturu, sa tankim i labilnim kontinuitetom, kakva je srpska, usvajanje najvećih vrednosti kulturnog nasleđa čovečanstva znači sticanje neophodne osnove za normalan razvoj, osvajanje pravih uzora i merila bez kojih bi divljala lokalna začahurenost i palanačka ograničenost«. Njegove, u mnogo čemu neosnovane jadikovke nad srpskom kulturom, koja nesumnjivo ima svoje neporecive i originalne vrijednosti, poslužile su mu da izrekne teške optužbe: »Sve su glasnije pojave zatvaranja, isključivosti, netrpeljivosti umesto da se preduzimaju nove zajedničke akcije obustavljaju se započete. Umesto da se stvaraju nove spone kidaju se stare koje su stvorene u prošlim vekovima kad smo živeli u različitim, čak neprijateljskim državama. Groznica definisanja nacionalnog identiteta pretvara se u bunilo svakovrsnog razgraničavanja koje ne štedi ni prirodne istovetnosti i srodnosti kakvih ima u jeziku na primer, ni u znatnoj meri zajedničko kulturno nasleđe u usmenoj i pisanoj književnosti, na primer, koje bi trebalo da se smatra kao srećna, a ne kao nesrećna okolnost«.

Sveučilišni profesor zalaže se za političku akciju

Svi smo mi bili svjedoci, žalosni svjedoci, činjenice umjetnog i nasilnog poistovjećivanja jezika i kulture različitih, iako po nečemu i srodnih naroda. Na televiziji, u filmskim novostima, pa čak i na Radio-Zagrebu bio je uvođen sustavno i smišljeno srpski jezik; hrvatski književnici iz Dubrovnika bili su izdvajani iz hrvatske književnosti; to se čini još i danas. Što se razumijeva pod »zajedničkim kulturnim nasleđem u usmenoj i pisanoj književnosti«, mogao se lako uvjeriti svaki sudionik Kongresa listajući knjige izložene u predvorju kongresne dvorane. Mnoge hrvatske narodne pjesme uvrštene su u srpsku književnost, pa tako i Hasanaginica. Hrvatska bosančica dobila je oznaku srpske ćirilice, ukrasni predmeti iz Splita iz 14. stoljeća svrstani su u srpsko zlatarstvo i tako dalje i tome slično.

Iako sve to za Vojislava Đurića po svoj prilici spada u »normalno komuniciranje kulturnih vrednosti«, teško je znati što ga je natjeralo da izrekne teške optužbe: »Saradnja srpskog naroda sa srpskim narodom u drugim jugoslovenskim republikama, kao i slična saradnja hrvatskog naroda radi ostvarivanja jedinstva nacionalne kulture nailazi na posebne prepreke i izvor je niza protivrečnih i negativnih pojava... Jedinstvo nacionalne kulture ukoliko treba da se ostvari na prostoru više republika shvata se kao udar na neprikosnovenost republika kao država...«

Zaboravljajući što je upravo napao, sveučilišni profesor Vojislav Đurić osporio je pravo naroda na kulturnu autonomiju. Podsjećajući naime, da »državno-politički organi još nisu poništili osudu izrečenu Deklaraciji i Predlogu za razmišljanje«, Đurić je rekao da je neprihvatljiv »način prilaženja jezika u okviru državne samostalnosti republika... bez pravog i čak bez ikakvog odgovora na mnogobrojna ne samo naučna nego i politička pitanja«. Što to znači i čemu to vodi, nije potrebno više objašnjavati ni najnaivnijima. Na žalost, Đurićevo izlaganje bilo je popraćeno dugotrajnim i višestruko ponovljenim aplauzom, zapravo najvećim, ali i najuznemirujućim koji se čuo na Kongresu kulturne akcije u SR Srbiji.

Osjećaj niže vrijednosti potiče nacionalizam

Upotpunjujući misli Vojislava Đurića, sveučilišni profesor Pavle Ivić je na komisiji koja se održavala pod nazivom »Humanističke osnove i ciljevi razvitka kulture u socijalističkom društvu« tvrdio: »U krugu evropskih naroda Srbi stoje među poslednjima u pogledu pismenosti, i uopšte u pogledu obrazovanja širokih masa. To oduzima srpskoj kulturi ne samo nepregledno mnoštvo čitalaca, gledalaca, i slušalaca, već i mnoge nosioce kreativnih talenata, koji su svedeni na to da suprotno svojoj lokaciji provode život kao neki poljoprivrednici i manuelni radnici, u krajnjem slučaju kao vešti preduzimači, mehandžije i špekulanti«. Za tu, po njegovom mišljenju jasnu i nedvojbenu činjenicu, ispali su krivi Hrvati, koji su po koječemu gori od samih Turaka. Ustalom, ponovimo njegovu tvrdnju: »Danas smo prilično daleko od onoga što je već bilo postignuto u prošlosti, npr. početkom ovog veka kada je književnost u svakoj oblasti gde žive Srbi imala regionalna obeležja, ali se nije regionalno zatvarala već je svoje, iz zavičajnog tla izrasle plodove, spremno unosila u opšti fond nacionalne kulture. Granice između Srbije, Ugarske, Hrvatske, Austrije, Bosne itd., čak i Turske, nisu bile dovoljne, kao prepreka. I čak se nije niko ozbiljno ni usuđivao da od njih pravi barijeru za kulturnu uzajamnost među Srbima. Danas te stvari stoje drukčije, pomalo zato što živimo u eposi teritorijalizacije političke vlasti, a još više zbog institucionalizacije i birokratizacije u samoj kulturi... U Hrvatskoj se ponegde — srećom ne svugde — pojavilo shvatanje da tamošnji Srbi po jeziku i kulturi ne treba da budu Srbi već pripadnici druge nacije«.

Očito, Vuko je Pavićević imao pravo kad je s iste tribine nešto prije govorio: »Samo po sebi je jasno da je nacionalizam oblik agresivnosti, težnji za premoć, ali manje je jasna i čak i na prvi pogled paradoksalna sledeća teza brojnih psihologa, prema kojoj nacionalizam može biti i često i jeste izraz upravo suprotnih osećanja, tj. osećanja niže vrednosti, stanja frustriranosti i osećanja vlastite krivnje«.

Što je Pavle Ivić prešutio?

Pavle Ivić je bez mnogo razmišljanja pripisao Hrvatima nasilničke i asimilatorske sklonosti, ali ni jedanput nije postavio pitanje, bar ne glasno, zašto na kongresnim tribinama u Kragujevcu nema nijednog predstavnika bunjevačkih Hrvata; zašto nema u SR Srbiji škola na vlaškom jeziku, iako tu živi nekoliko stotina tisuća osoba kojima je vlaški jezik materinski; zašto je Stanimir Mitrović, predstavnik Kulturno-prosvetne zajednice Cigana u Srbiji, kojih tu ima nekih 600 tisuća, morao na Kongresu izjaviti: »Kvalifikaciona i društvena struktura naših Cigana Roma ne obezbeđuje formalnu ravnopravnost i ne obećava prema sadašnjem stanju neki napredak... Neregulisani status Kulturno-prosvetne zajednice Cigana Srbije u vezi financiranja njene delatnosti i njenog postojanja, jer Kulturno-prosvetna zajednica Cigana Srbije postoji već 6 godina, a ni jedan republički organ nije našao za shodno da je prihvati i financira njenu delatnost. Mi u Srbiji često puta se busamo u prsa da nismo nacionalisti i da želimo ravnopravan razvoj kako kulture tako i drugih vrednosti svih naroda i narodnosti. Vratimo li se u stvarnost, videćemo da naša dela i ostvarenja nisu takva kakve su naše reči. Cigani Romi bili su nekada prvi nosioci razvoja pojedinih kulturnih vrednosti ne samo u Srbiji nego i u svetu... Danas, nažalost, ne mogu se naći ni minimalna sredstva i dobre volje za brži razvoj i emancipaciju ove populacije.«

Osim toga profesor Pavle Ivić nije ni jednom riječju spomenuo svoje sudioništvo u pokušajima asimilacije putem nametanja srpskog jezičnog izraza i upornom oporbom da se u jeziku uspostave ravnopravni odnosi.

Je li nezadovoljstvo stvaralačko?

Na kongresnim tribinama u Kragujevcu svoje nezadovoljstvo s postojećom kulturnom politikom u SR Srbiji nisu skrivali ni albanski predstavnici. Kritizirajući nepovoljnu nacionalnu strukturu u kulturnim ustanovama i pojave birokratsko-etatističkih tendencija, Hasan Mekoli je rekao: »Mi na Kosovu, kada je reč o kulturi, delimo sudbinu kulture u Srbiji, ali mnogo više u onome što podrazumeva kompleks nerešenih i nagomilanih problema, nego u smislu stvarnog nivoa i mogućnosti kulture«. On se žalio i na »nerazumljiv otpor svakom vertikalnom povezivanju Albanaca u Jugoslaviji čak i kad je reč o kulturi«. U istom smislu govorio je i Ismail Barja.

Nije naodmet zabilježiti da je Osman Kosnić, predstavnik Roma s Kosova, rekao: »Naša Socijalistička Autonomna Pokrajina Kosovo ulaže velike napore na rešavanju problema ovog naroda.« On je ujedno zatražio da se na RTV-Beogradu i Prištini uvedu redovite emisije za Rome.

I pored svih svojih nedostataka i stanovite zbunjenosti koja je obuzimala pojedine delegate, Kongres kulturne akcije u Kragujevcu istakao je neke vrijednosti i dileme, kojih stvaralačke domašaje za sada još uvijek možemo tek slutiti. Njihova nazočnost može pripomoći razbijanju naših nespokoja i oplemenjivanju napora.

Bruno Bušić

JEZIK

»POMUŠKARČIVANJE« ŽENSKIH IMENICA

Imenice koje završavaju dočecima (sufiksalnim morfemima) na -lac i -telj većinom označuju onoga koji čini ono što osnova znači, ili označuju zanimanje i zvanje, u jednu riječ: aktivum. Tvore se od glagolskoga korijena (korijenskog morfema). Zapravo, -lac nije dočetak u tvorbenom smislu, nego su to stvarno imenice na **-ac, a -lac** je ovdje uzet uvjetno, zbog praktičnih razloga. Riječ je o imenicama muškog roda koje nastaju od glagol. pridjeva trpnog, npr. primal-ac, trgal-ac. Prema tome ostat će izvan dohvata imenice kao mulac, maslac, palac, kazalac, bijelac, žalac, podlac. One nisu glagolskog podrijetla. Jednako je i s onima što su načinjene od tuđih riječi, kakve su npr. kriminalac, feudalac, personalac, provincijalac, ilegalac, gimnazijalac. Od imenica na **-telj** ne dolazi u obzir žutelj, kratelj, kostelj, žitelj i sl., jer se tvore nastavkom -elj, a glas t dio je njihove osnove.

Svrha je ovog članka ukazati na međusobni odnos imenica na -lac i -telj s obzirom na tvorbu odgovarajućih imenica ženskog roda, dakle njihova ženskog parnjaka. U stvaranju ženskog oblika prema muškome (od istoga glagol. korijena) u stanovitim je primjerima nastupio nesklad: ili nije bilo potrebe za tvorbom imenice ženskog roda ili je pak razvoj zaustavljen izvanjezičnim činiteljima. Po ugledu na francuski jezik, u srpskom su jeziku pomuškarčena ženska akademska zvanja i zanimanja; zatim je ovo prošireno na nazive po položaju i neakademska (niža) zvanja. Pojava je poznata kao **pomuškarčivanje** naziva ženskih zvanja i zanimanja. U jeku unitarizma stanje je »ujednoobraženo« zakonskom moći i protegnuto na SR Hrvatsku. U strukturi pak hrvatskog jezika postoji jasno razlikovanje ženskih i muških zvanja, zanimanja i položajnih naziva, a tako i aktivuma. Prema nekim imenicama na **-lac** stoje u paru imenice žen. roda na **-lica:** hodalica, glodalica, svadalica, lijegalica, dvodihalica, puhalica, njuškalica, čaralica i dr. Mnogo je više primjera gdje se prema muš. rodu nije razvio ženski, npr.: čitalac, molilac, činilac, korilac, vodilac, gonilac, varilac, obožavalac, grdilac, krčilac, pustošilac, ukrasivalac, prodavalac, uništavalac, tješilac, dvorilac, izvršilac i dr. Sasvim bi bili neobični oblici kao čitalica, molilica, venulica, činilica itd. Ovamo spadaju tužilac, pravobranilac i posuđenica iz ruskog rukovodilac. Tako je onda svaka žena tužilac, pravobranilac i rukovodilac, iako prije toga u Hrvata redovito bijaše u upotrebi tužitelj i (pravo)branitelj, od njih onda tužiteljica i (pravo)braniteljica. Prije negoli su nakon drugog svjetskog rata ustoličene riječi rukovodilac, rukovodstvo i rukovoditi, Hrvati su se služili svojim riječima voditelj, vodstvo, voditi. Od istog su korijena i spomenute ruske riječi, složene s riječju **ruka**, pa stoga i nezgrapnije. Slovenci su zatvorili vrata mnogim suvišnim tuđicama, pa i dotičnim riječima. I dalje su zadržali domaće voditelj, vodstvo, voditi.

Kako se od ovakvih imenica na -lac stvara ženski parnjak? Riješenje je davno ponuđeno i oživotvoruje se. Da nije bilo umjetnih sprečavanja, jezik bi i na tom području bio više napredovao. Hrvatski je jezik i prebogat u tvorbenim nastavcima (sufiksalnim morfenima) za imenice sva tri roda. Samo za tvorbu imenica ž. roda posjeduje preko 160 nastavaka! Treba ih samo korisno raspoređivati pa neće biti nesuglasica i suzivanja izražajne moći hrvatskog jezika. U takvim slučajevima nameće se nastavak **-telj** umjesto **-lac** za imenice muškog roda, a oblik za m rod dodaje se nastavak -ica i tako se stvara oblik za ž. rod. Nabrojene imenice na -lac u kojih nema ženskog parnjaka valja tvoriti s pomoću nastavka **-telj:** čitatelj, molitelj, činitelj, imenitelj, koritelj, vaditelj, gonitelj, varitelj, grditelj, krčitelj, pustošitelj, ukrasivatelj, uništavatelj, tješitelj, dvoritelj, izvršitelj. Ženski rod: čitateljica, moliteljica, činiteljica, imeniteljica, koriteljica itd.

Ove imenice nisu nimalo neobične, nalaze se u svakodnevnom govornom i pisanom jeziku i šire se sve više. Hrvatski je jezikoslovac Tomo Maretić o njima napisao doslovno: »U narodnom jeziku samo je nekoliko riječi s tim nastavkom: branitelj, prijatelj (neprijatelj), voditelj, služitelj, učitelj, upravitelj, — u narod su ušle iz crkve: krstitelj, spasitelj, stvoritelj. U Vukovim i Daničićevim djelima nalazi se još nekoliko imenica s tim nastavkom: čitatelj, gonitelj, izbavitelj, mučitelj, pobjeditelj, predsjedatelj, skupitelj, spisatelj, tješitelj, tužitelj« (Gramatika i stilistika, str. 308, II izd.). Maretić bijaše okrenut prema minulom stoljeću, namjerno nije htio slušati svoje vrijeme. Da je želio čuti, što inače mogaše, zabilježio bi i slijedeće primjere: graditelj, pokrovitelj, (kuće)pazitelj, skladatelj, natjecatelj, služitelj, nadziratelj, procjenitelj, slavitelj, oskrnavitelj, ravnatelj, utjelovitelj, krotitelj, snimatelj, staratelj, spisatelj, ugostitelj, odgajatelj, štovatelj, pokazatelj, ujedinitelj, izvjestitelj, utemeljitelj, ovjeritelj, širitelj, svetitelj, istražitelj, poslužitelj, obnovitelj, hulitelj i još barem stotinu drugih jednake učestalosti.

U pogledu izvođenja posvojnih pridjeva jednako se vladaju imenice na -lac i -telj, npr.: čitalac — čitaočev, čitalački; čitatelj — čitateljev, čitateljski. Ali i ženski rod: čitateljica — čitateljičin, čitateljički. No kada čitalac i slične imenice označuju i muško i žensko — što, na žalost, nije rijetko — tada i pridjev čitaočev i čitalački slijede imenicu, tj. ne kazuju rod. Iz jedne nejasnoće izrasta druga. A što se tiče imenica skupna značenja, čini mi se da je bliža našem uhu čitateljstvo nego čitalaštvo, a tako i voditeljstvo, služiteljstvo i dr., a da se i ne spominje graditeljstvo, skladateljstvo, stvarateljstvo, upraviteljstvo, služiteljstvo, prijateljstvo, spasiteljstvo, ugostiteljstvo, pokroviteljstvo, ravnateljstvo, učiteljstvo, roditeljstvo i dr.

Stoji da je u hrvatskom jeziku dosta imenica na -telj i -teljica i da su pogodnije negoli mnoge imenice na -lac. Glavna je njihova prednost u tome što se od svake imenice na -telj, nastale od glagola, može izvesti ženski oblik istog značenja nastavkom -ica (učitelj — učiteljica), a od veoma mnogo imenica na -lac to se ne može.

Nema, dakle, sumnje da su u hrvatskom jeziku veoma često pogodnije imenice na -telj i -teljica.

Mate Šimundić

PODLISTAK S PREDUMIŠLJAJEM (7)

SEDAM TISUĆA TUGA

Karlo Štajner: 7000 dana u Sibiru

U suvremenom je svijetu memoarska publicistika — mnogo je rijeđa memoarska književnost — po svemu sudeći najčitanije štivo. Suvremenici kao da činom hoće potvrditi poznatu Camusovu kako suvremeni čovjek »čita novine i bludniči«. Ne treba se, dakle, čuditi što takva djela preplavljuju knjižarske izloge, pa kako pomodnost uvijek i ima svoj nemali rep nedoraslosti, pored rijetkih vrijednih i iskrenih ispovijesti tiska se i množina makulature — djela nijemo sročenih, najčešće pretrpanih suvišnim riječima i nepotkrijepljenim zaključivanjima, pa to i nisu memoari, nego tek više ili manje vjerodostojne kronike. Pravih sjećanja, na žalost, vrlo je malo, pa su i to dragocjenija.

Valja ipak priznati: vrijeme u kojem živimo, pogoduje javnoj ispovijesti: novinstvo, radio i televizija — blizina obavještavanja, mogućnost da se u sobi, pred televizorom, bude u slijedu zbivanja — »učiniše svijet malenim«. Ništa se više na kugli zemaljskoj ne događa negdje daleko, u nekoj Tunguziji- kako su to govorili naši stari. Sve je prisutno, nadohvat ruke, daljine izgubiše privlačnost nepoznatoga, sve je prepoznatljivo, viđeno, posjećeno, znano. Opisnost je dosadna, knjiški junaci gube privlačnost »posebnih osoba«, naše doba »nema vremena« da sudjeluje s junakom iz romana. Važan je podatak, slika snimljena najtočnijim fotografskim aparatom.

Potresno svjedočenje Karla Štajnera bje izravni povod da se prisjetim i nekih drugih zapisa te vrsti. Pretežito su to djela stranaca i samo pokoje naše hrvatsko — primjerice Šiblov »Ratni dnevnik« — čitamo s to većim zanimanjem. Dakako, gubeći i prečesto vrijeme s brojnijima, što u lijepu omotaču nude malo novih spoznaja. Umjesto njih, niz podataka (ne uvijek pouzdanih) i **viđenje revolucije** na mala okanca, u djelićima koji se jedva i mogu uklopiti u neku veću cjelinu.

»Sjećanja« pišu, dakako, sudionici. Najčešće su to osobe koje su stvarno »bile prisutne«, a nerijetko su svojim činom ili svojom odlukom utjecale na tijek zbivanja. Njihovo osobno svjedočenje nužno je ozračeno snagom uvjerenja i sviješću o vlastitim postupcima. Moramo, međutim, dopustiti da se mogućnost da je događanje ponekad znalo prerasti piščevu osobnost. Takvo će sjećanje imati ponekad i nekih posebnih vrlina, osobito u opisu potresnih zbivanja (primjerice u Štajnerovoj knjizi), ali će mu neprestano prijetiti autorova nedoraslost da nas uvjeri u veličinu događanja i, osobito, da pojmi svoju malu ulogu u toj velikoj igri što nam je opisuje. Većina zapisa, sjećanja i kronika »iz partizanskih dana« boluje baš od te boljetice. Zbog toga i nije rijedak ugođaj u čitatelja da je došlo do kobne zabune i da umjesto o književnosti ili, dopustimo, publicistici, valja raspravljati o opekarstvu. Autori tih djela zaista i s riječima postupaju kao s opekama: »važu« im težinu i vjerodostojnost grubim vagama a — uvjerili smo se — znaju ih, »u nedostatku drugih sredstava«, upotrijebiti umjesto ubojita oružja. Slijedi sasvim normalan upit: zašto taj i taj »nije bio na djelu ono što je danas na papiru«?

Pojavi se ipak na radost ljudi dobra ukusa, s vremena na vrijeme i pokoja dobra knjiga sjećanja. Svjedok zbivanja. Takva je, potresna u ogromnoj, stalno prisutnoj a rijetko izgovorenoj tuzi knjiga Štajnerova. Sedam tisuća dana u Sibiru. I pomisao užasava, naslov izaziva nelagodu, a svijest da je to i istina potrese čovjeka kao grom. Sedam ih je tisuća bilo, a svi su zajedno bili — jedan dan. Sedam tisuća tuga.

Sjeti nas i autor i knjiga Solženjicinovih. Sjeti njegova prvenca — »Jedan dan Ivana Denisovića«: mrak i tama, tuga i opomena! Štajner nije Solženjicin, pa ni njegovo djelo nije nastalo iz onih pobuda koje su vodile Solženjicinovu misao (Ipak, krajnji domet njihovih djela u mnogo im je čemu suglasan.) Štajner osvaja skromnošću: čitatelju prepušta da osmisli veličinu patnje, a govori najčešće (i najbolje) o svakidašnjim »malim jadima«. I slaže ih strpljivo (ta bilo je dana i dana da nauči tu vještinu!), a groza raste sama. Iz svake riječi, iz usputne opaske, iz misli, razgovora, snova, malih tajni, iz svakog otkucaja srca koje neumorno odbrojava, odbrojava ...

Takva knjiga ima i još jednu dobru osobinu: ona vjerno pokazuje i bjelodano dokazuje bijedu kvazimemoaristike: svih onih tako brojnih i ne manje suvišnih djela u kojima je sjećanje tek povod, a htijenja pisaca da »budu prisutni«, da dokažu svoju vrijednost, da obnove »stara, dobra vremena«, da tumače »ono što je nekada bilo tako jasno, a danas je zakukuljeno i zamumuljeno«, da brinu brigu o revoluciji i uopće da brinu... zabrinuti... zaštićeni zaslugama, u opkopima svoje nepovredivosti (a htjeli bi da bude i: nepogrešivosti); pozivajući se na sjećanja — oni govore svoju sliku suvremenosti. Takva »memoarska« opažanja proistječu iz prava (i svijesti) da autor uvijek mora biti u pravu, te mogu katkad čak i u uglednika i vrsna pisca izrasti u halucinantna priviđenja i postaju ne samo opasna nego i zloćudna. I zato je dobro što se ponekad pojavi i knjiga — opomena, knjiga koja sa svake svoje stranice isijava razumom, umjerenošću i samoprijegorom Jer Štajnerovo prisjećanje oplemenjuje i navodi na razmišljanje.

Rekli bismo: rijedak plod u zapuštenom voćnjaku!

Duško Car

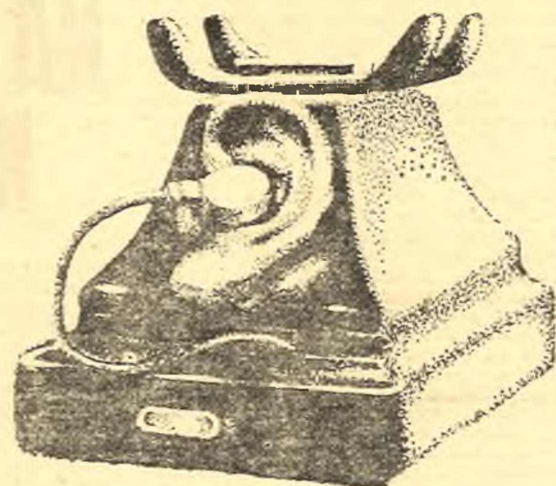

Halo!
MAJDA RADIĆ?

S Operom Hrvatskog narodnog kazališta nastupila sam na Atenskom festivalu. Pjevala sam Končakovnu u »Knezu Igoru« – izgleda da se to svidjelo i publici i kritici. Kritičar dnevnika »Messager d' Athenes« je napisao: »Majda Radić raspolaže raskošnim glasom koji ima izvanrednu podršku u fizičkom izgledu.« U Zagrebu? U Zagrebu pjevam istu ulogu u obnovljenoj izvedbi Borodinove opere, a zatim Amneris u »Aidi« početkom studenog. Poslije toga vraćam se u Sjedinjene Američke Države gdje moj suprug Pavle Dešpalj vodi Florida Symphony Orchestra u Orlanu. Nastupit ću ponovno u »Rigolettu«; pjevat ću solističku dionicu u Mahlerovoj IV. simfoniji, pa ću zatim nastupiti na Bach-festivalu. Očekuju me i novi nastupi u Chicagu, gdje sam prošle sezone nastupala u izvedbama »Rusalke«, »Rigoletta« i »Šišmiša«.

Halo!
JULIJE KNIFER?

Ovoga trenutka pripremam za tisak malu mapu grafike od četiri lista. To je nastavak mojega posla, nastavak mojih istraživanja.

Halo!
NOVAK SIMIĆ?

Radim na romanu »Padova«. Tvrdim da je današnje doba bez vjere i da treba, bez obzira u što, u nešto vjerovati. Roman možete očekivati tek dogodine. Danas se pisac bavi ništavnim stvarima, a ne onim što mu je, zapravo, svrha: pisanjem. Ja sam osobno uvjeren da će u ovim novim uvjetima piscima biti bolje i da svoju egzistenciju neće trebati da traže pisanjem za novine, televiziju i u ostalim, što se kaže, »sredstvima javnih komunikacija«.

Halo!
NIKOLA CAR?

Ne znam koliko vam je poznato, Zagrebačko kazalište mladih za dvadesetak dana istrčava sa Shakespeareovom tragedijom »Romeo i Gulietta« u režiji **Petra Selema.** Kako to kod nas već biva – sve je fiksirano precizno, osim pozornice, prostora. No nadamo se jednom vrlo zgodnom i neuobičajenom prostoru. Ja igram u toj predstavi Marcuzia. To vam je, znate, onaj gospon koga u komadu probodu. Dakle, na probama mačujem kao lud, bit će tu izmijenjeno oko sedamdesetak udaraca. Spektakularno. Meni osobno to je veliki užitak, iako poslije svake probe uopće ne osjećam ruke.

Halo!
MIRKO ROGOŠIĆ?

Ovih dana pojavit će se u knjižarskim izlozima, pod naslovom »Otrovane lokve« moj izbor iz poezije **Viktora Vide.** Knjigu, koju sam popratio uvodnim esejom i napomenama, izdaje Centar za kulturu Narodnog sveučilišta u Zagrebu u svojoj biblioteci »Mozaik«, a predstavlja presjek kroz stvaralaštvo ovoga izuzetnoga, ali gotovo nepoznata pjesnika. Budući da posjeduje srh, koji našem pjesništvu nije bio prije poznat, izlazak Vidinih »Otrovanih lokava« predstavljat će, bez sumnje, jedan od značajnijih datuma u povijesti hrvatske književnosti.

Nekoliko riječi o stručnom filozofijskom nazivlju

NE, NIJE NEVAŽNO

Tijekom 19. stoljeća, a i početkom 20. bila je u Hrvatskoj briga za stručno nazivlje (tj. stručnu terminologiju) na svim područjima vrlo velika. U to se doba počelo također sa sustavnim stvaranjem hrvatske filozofijske terminologije, pa se i samo ime, riječ »filozofija«, pokušalo nostrificirati kao »mudroslovlje«. Dok su mnogi od tada skovanih termina bili prihvaćeni, »mudroslovlje« se nije održalo: ta je riječ ostala danas uglavnom još samo s ironičnim prizvukom, premda je svojedobno dosta dugo bila u normalnoj porabi, pa se i Filozofski fakultet u Zagrebu nekad nazivao Mudroslovnim (analogno kao i Bogoslovni, Pravoslovni, Prirodoslovni itd.). Zbog »mudroslovlja« doduše ne postadosmo namah velika filozofska nacija, a kao narod ni mudriji, čini se, nismo postali, ali je, eto, ostao zanimljiv, pomalo bizaran podatak da smo još u 19. stoljeću — okruženi svjetskim jezicima koji riječ »filozofija« nisu prevodili — pokušali (ne čak ni posve loše) kroatizirati taj naziv.

Osim »bizarnog« podatka ostala je i gorka pouka: velik je nedostatak, pa i šteta znanstvenom i kulturnom životu ukoliko uopće nema ili ima samo nesređenu terminologiju. Osobito je to slučaj baš s filozofijskom terminologijom, kako god to možda nekome izgledalo čudnim. Filozofijska terminologija, naime, smisleno-strukturalno penetrira gotovo u sva ostala područja kulturnog i znanstvenog života: pravo, umjetnost, teoriju umjetnosti i kritiku, povijest umjetnosti i povijest, pedagogiju, psihologiju, politiku i političku ekonomiju, teorijsku fiziku itd. A da su problemi filozofijske terminologije osim za opći kulturni i znanstveni život i te kako važni i za filozofiju samu, točnije rečeno za razvitak filozofije, ne treba valjda posebno isticati. Nazivlje uključuje pojmovlje, sustave pojmova i njihovih sadržaja, dakle filozofiju samu. Riječ je, dakle, o načinu, o metodi mišljenja, o sadržaju i kulturi mišljenja, od čega onda očito nije daleko do načina i sadržaja života.

No, kad je riječ o nazivlju, riječ je i o normiranju jezika, o gramatici, pa onda pravopisu itd, što sve izravno ili neizravno utječe, pripomaže ili odmaže stvaranju ili razaranju stručnog nazivlja, a onda i struka samih. A u Hrvatskoj je, samo u ovostoljetnoj kulturnoj povijesti, barem pet radikalnih »reformi« jezika i pravopisa snažno uzdrmalo konstituiranje stručnog nazivlja svih područja, destruktivno djelujući i na filozofiju. Neposredno — na njezin kontinuitet. Tako se i dogodilo da je kontinuitet, onaj noviji (ionako relativno kratak, no ipak postojeći) — kidan u hrvatskoj novijoj filozofiji i inače na različite načine, ponekad i drastično — prekidan, eto, i u mediju jezika. Čak se o nekim novijim autorima, koji još nedavno bijahu živi, često može čuti tvrdnja da su — »jezično« zastarjeli! Istina je, doduše, da je jezik nešto živo, da živi, da se mijenja i razvija. Ali, zaboga, ne toliko da bi nam se u normalnim okolnostima moglo i smjelo dogoditi da nekog našeg filozofskog pisca s početka ovog stoljeća jednostavno ne možemo bez nekih posebnih stručnih predradnji, mjestimično razumjeti, kao da je pisao nekim drugim jezikom. Ne nije tu riječ o tome da bi baš »naši« filozofi morali pisati razumljivije, pristupačnije. Napokon, jezik filozofije uvijek je specifičan, te doista može biti bliži ili teži, stilski ljepši, pristupačniji, spretniji ili nespretniji, ali da bi u istom stoljeću, nota bene 20. stoljeću, u Europi, bio teško razumljiv ili za nas čak nerazumljiv, jer da je »zastario« — to je zaprepašćujuća tvrdnja, a kao činjenica očito ima u svojoj pozadini nešto dijabolično ...

Zato ne treba smatrati neobičnom i pretjeranom konstataciju da jedan dio neprilika i teškoća — dakako, doista samo jedan dio, no ne zato i nevažan — za onaj dio kulturnog života koji je neposrednije strukturiran filozofijom nastaje često i na prilično umjetno stvoren način: zbog terminoloških teškoća. Sarkastično ali istinito: i u drugoj polovici 20. stoljeća! U Hrvatskoj je riječ o potrebnom konstatiranju činjenica i standardiziranju, dakle definiranju filozofijskih termina, vezujući ih uz određenu govornu i pisanu porabu, što su naši prethodnici — bar u onome temeljnom — već nekoliko puta učinili, ali čemu se nerijetko mnogo što opiralo i još se uvijek opire. Događa se stoga da jedna generacija ne razumije tekstove što su ih pisale prethodne; čine joj se dalekima, stranima i starima (podjednako u stručnoj i u lijepoj književnosti), ali ne zbog smjene u sadržaju mišljenja iz obilja ideja, nego zbog naviranja, poplave, inflacije »novih« riječi razlivena sadržaja, neodređenog pojmovlja ili čak maglovitih predodžaba koje zastiru misao prethodnika. Ta napokon, ne zastarijevaju sve ideje tako brzo kao poneke prigodne fraze ili po koji modni slogan...

Usporedba sa svijetom

Ako je riječ o filozofskoj terminologiji, teškoće su naravno i u relativno kraćoj tradiciji. Redovita nastava filozofije narodnim jezikom na zagrebačkom je Sveučilištu stara tek nepuno stoljeće. A sva su ranija filozofijska djela u Hrvatskoj pisana latinskim odnosno talijanskim (rjeđe njemačkim) jezikom. Korisno je stoga napraviti neke usporedbe: prvi profesor filozofije koji je negdje oko 1687. po prvi put u Njemačkoj držao predavanja na njemačkom jeziku bio je Christian Thomasius, sveučilišni nastavnik u Leipzigu. Novija njemačka kultura i filozofijska historiografija ne izbjegava navesti i ove podatke: još oko 1570. otprilike 70 posto od svih knjiga tiskanih u njemačkom carstvu sadržavalo je samo latinske tekstove, oko 1680. otprilike 50 posto, a oko 1710. otprilike 30 posto, a oko 1790. još uvijek 5 posto. I dok su se učenjaci postupno odricali latinskog jezika, oko 1700. obraćali su se sve više francuskom. Još 1750. u njemačkoj su **filozofskoj literaturi** djela gotovo sto posto pisana i tiskana ili latinskim ili francuskim jezikom. Njemački komentar te činjenice glasi: »Bila je to tek još jedna od posljedica 30-godišnjeg rata, koji nije Njemačku samo materijalno opustio nego je bio i uzrokom zbog kojega je njemački jezik podivljao«. Pa premda i sami Nijemci priznaju kako se Immanuela Kanta »ne čita lako«, ipak su svjesni činjenice da je on bio njihov »prvi veliki sistematičar« i »prvi veliki mislilac koji je svoje glavne spise pisao njemački«; ali oni ne zaboravljaju ni to da za jednog tako »školskog« filozofa, »školnika«, i »eklektika«, kakav bijaše Kantov prethodnik Christian Wolf, kažu: »Poglavito Wolfu zahvaljujemo filozofske izraze kao Begriff (pojam), Bewusstsein (svijest), Beweggraund (pokretalo, pobuda), Verständnis (poimanje, razumijevanje), Aufmerksamekeit (pažnja, pozornost), Umfang (opseg)«. I čvrsto sintetički zaključuju: »Uopće bijaše naše 17/18. stoljeće ispunjeno jezično-stvaralačkom djelatnošću, bez koje ne bi bilo ni novije njemačke nacionalne književnosti«. A zar je potrebno spominjati da je riječ o jednoj od najvećih literatura u svijetu, kako umjetničke proze i poezije tako i filozofije?

Tako su, eto, Nijemci pisali i govorili **anno Domini** MDMCXX o svojim »kreativnim« i svakako najvećim misliocima (kao što su Kant), ali podjednako i onim »školskim filozofima«, »sterilnim« eklekticima (kakav bijaše Wolf), znajući dobro da su i ovi i oni, kad bijahu od ranga i na visini svog zadatka, bili neophodni, jer bi bez njih moderna njemačka kultura bila mnogo siromašnija; i da bez njih — a to će uvijek reći s punom sviješću, znajući što kažu — moderne njemačke pisane riječi ne bi ni bilo!

Domaće prilike i neprilike

A kako je kod nas? Kako se u nas, osim rijetkih štovatelja ili poznavalaca, odnose često čak i ljudi od struke prema našoj jezičnoj i terminologijskoj tradiciji? Poznajemo li, studiramo li, obrađujemo li i sabiremo našu stariju stručnu leksičku građu i objavljujemo li naše starije i novije filozofske autore? Bolje je i ne spominjati. Međutim, ne zaboravimo: kultura jezika manifestira i bilježi, pokazuje kulturu mišljenja. Ne samo ljepotu, ne samo tečnost, nego i točnost, širinu i dubinu. Sve se to odražava na cjelinu kulture, pa onda — htjeli mi to ili ne htjeli — i na život neke zajednice u cjelini.

Stoga ni briga za hrvatsku filozofijsku terminologiju nije ni malo indiferentna stvar koja bi, bar u posljedicama, bila samo usko stručna. Ona, kako već rekosmo, zadire u sve sfere kulture i kulturnog života, jer o njima ne samo raspravlja, nego jest u njima, iz njih i za njih je strukturirana: od ciljeva i sadržaja života, bitnih pitanja ljudske egzistencije, političkih i etičkih dilema pa sve do umjetničkih i estetičkih i ostalih duhovnih problema.

Što nam je namrla povijest? U Hrvatskoj je, znamo, latinski bio službeni jezik sve do 1847. godine, a terminologijske se teškoće na svim znanstvenim područjima rješavaju zapravo tijekom cijelog 19. stoljeća, pa ni početkom 20. nisu još posve riješene. Za jedan dio filozofijske terminologije važan je doprinos književne kritike s jedne i teologije s druge strane, premda je već tada, na žalost, dio teološke tradicije, posebno one moralnog bogoslovlja, zanemaren.

Ipak, sustavno počinju tragati za terminologijskim rješenjima u filozofiji već Franjo Rački, a napose Bogoslav Šulek, ali i mnogi drugi, osobito prevodioci klasika: od Vebera Tkalčevića i Frana Kurelca preko Armina Pavića sve do Martina Kuzmića i dalje. Na istoj zadaći nađoše se također pisci prvih školskih knjiga i priručnika: Ilijašević, Pacel, Sladović, Filipović, Basariček i drugi. Zatim, pišući svoje izvorne tekstove, sustavno moraju problem terminologije rješavati Janko Jurković Ante Kržan, Antun Bauer, Josip Stadler, a osobito Đuro Arnold i Franjo Marković. U 20. stoljeću na tom su polju svakako najznačajniji Albert Bazala i Stjepan Zimmermann, a zatim i oba Dvornikovića (Ljudevit i Vladimir), ali i čitav niz teoloških, pedagoških i napokon filozofijskih pisaca, kao što su Albert Haler, Kruno Krstić, Vladimir Filipović, Pavao Vuk Pavlović, Danilo Pejović, Vanja Sutlić i dr. Međutim, ne treba ni u jednom času zaboraviti da u nas vrlo često čak i znanstveno, što će ovdje reći filozofijsko nazivlje, ovisi o »razlozima« znatno jačim nego što je logika jezika, struke, naše vlastite kulture i normalnog ozbiljnog ljudskog mišljenja.

Rad na obradi hrvatske filozofijske terminologije

Unatoč svim pojedinačnim naporima, dosad zapravo i nije bilo specijalnog sustavnijeg pokušaja rječničkog kodificiranja i znanstvene obrade filozofijskog stručnog nazivlja, hrvatske filozofijske terminologije. Rad na terminologiji sveo se dijelom ponajviše na individualnu autorsku praksu, nešto tradicije i po koji kraći rječnički dodatak ili tumač važnijih pojmova na kraju knjige — i to je sve. Čak i naš prvi Filozofijski rječnik (MH, Zagreb 1965.) nije imao tu namjeru, a ni namjenu. Međutim, Institut za filozofiju u Zagrebu (koji vodi dr. Vladimir Filipović) u Odsjeku za istraživanje hrvatske filozofijske baštine — s grupom svojih mladih stručnjaka (dr. F. Zenko, G. Slade, Z. Posavec, B. Despot, Lj. Sifler-Premec, D. Šubajković, E. Paić i M. Karšulin) — upravo je nedavno učinio prve korake u radu oko registriranja hrvatske filozofijske terminologije. Nastoji se sasvim skromno, početno, bar u najsumarnijim potezima, daleko još od pravog sustavnog sabiračkog, dokumentarističkog i analitičkog posla, bez investicija, a na žalost i bez ikakvih tehničkih pomagala, mogli bismo reći gotovo sasvim »manufakturno«, skupiti elementarnu leksičku građu, najnužnije informacije.

O tome bi u najskorije vrijeme valjalo temeljitije raspraviti j a v n o u Hrvatskom filozofskom društvu, no isto tako i u jezikoslovnim komisijama i strukovnim sekcijama Matice Hrvatske.

Makar i najskromniji rezultati ovog pionirskog posla, ukoliko budu dokumentaristički ostvareni, bit će od velike koristi kao dragocjena orijentacija, inspirativna podloga i korektivni temelj budućem radu na tom području.

Koristit će isto tako istraživačima povijesti hrvatske filozofije, nastavnicima i profesorima u Hrvatskoj, a jednako mogu biti korisni i za kreativnu filozofijsku misao samu. A korist o kojoj je ovdje riječ nipošto nije ograničena samo na usko stručno filozofijsko područje: ona se odražava na cjelokupnu kulturnu sferu.

Zlatko Posavec

POLEMIČKE ZAVRŠNICE

»HIMNA NIJE PRĆIJA«

JESTE LI ZA REMIS?
POSLJEDNJI ODGOVOR (I PRIJEDLOG) DANIJELU ALERIĆU GLEDE HRVATSKE HIMNE

Slažem se sa svim onim što ste o meni napisali u HT-u br. 24. i 28. Za uzvrat Vas molim da mi učinite jednu jedinu sitnu uslugu: nemojte »dotjerivati« LIJEPU NAŠU Antuna Mihanovića, p j e s n i k a.

U nadi pogodnog rješenja
Julije Derossi

»JA SAM PAK HRVATOM...«

(Ukoliko S. Lipovčan odgovori — ispod njegova odgovora objavite ovu bilješku, ma što odgovorio):

Dragi čitatelji, sjetite se što sam vam rekao:
»A kad netko drugi zvizne po »čandrljanju« tih prosudbenjaka?
Eh, onda — o božanskog li besmisla! — oni imaju pravo da raspale »iz svih oruđa i oružja«, da te smelju u svim božjim i vražjim mlinovima, o čemu ćete se uskoro i osvjedočiti.«
Eto, osvjedočite se! Što može sirotni pisac kad promelju svi božji i vražji mlinovi, sav udruženi žrvanj (čitaj: klan) prosudbenjački!

IVAN RAOS

MISAO O USPONU I PADU

Miodrag Pavlović: HODODARJE, Nolit, Beograd 1971.

Suvremeni srpski pjesnik MIODRAG PAVLOVIĆ (autor knjiga **87 pesama, Stub sećanja, Mleko iskoni, Velika skitija** i drugih) i ovom svojom zbirkom pokazuje da mu je osnovna briga — ostvarenje susreta »pjevanja« i »mišljenja« u kome će oba spomenuta pojma nositi ravnomjeran teret vrijednosti i značenja. Taj se susret u njegovu pjesništvu zbiva na raskrižju p o v i j e s n o g i m i t o l o š k o g vremena, u prostorima obnovljene prošlosti i (već) sagledane budućnosti. Prihvatimo li Bachelardovu podjelu pjesnika na one koji se izražavaju u slikama kretanja (pjesnici dinamičke mašte) i one koji »mirno sanjare« o kakvoći tvari (pjesnici tvarne mašte), rekli bismo da Miodrag Pavlović pripada prvoj skupini, pjesnicima koji od »tvari« i po javnosti neprestano teže duhu, apstrakciji, razmišljanju, pitanjima o ishodu svakog našeg uspona i silaska. Dovoljno je pomnije pogledati Pavlovićeve česte slike i simbole (uspon, visina, zrak, gradevina, planina) i vidjet ćemo da je riječ o pjesništvu bitnog usmjerenja prema slobodi, visini, jasnoći pogleda i obzora. Život je za Miodraga Pavlovića neprestana preobrazba, hod i putovanje, traženje, otkrivanje onoga što još ne poznajemo. Istinsku slobodu i obasjanost t r a ž i m o u visinama, ali ih n a l a z i m o tek u dubini, na samome dnu postojanja u slici sna i potonuća. Pjesnik putuje i imenuje prostore u kojima prebiva. Nerijetko ga »nadahnjuju« velika djela graditeljstva (Amiens, Charteres, Rouen, Mainz, Arles, Lovćen, Sv. Jovan Kaneo) kao najjasnije utjelovljenje težnje za visinom i duhovnim postojanjem. Ali, svaki je Pavlovićev određeni opažaj imaginativno obogaćen i produbljen, bez uštupaka pukom opisu ili arhaičnim neobičnostima. Na Zapadu i Istoku, u povijesti i sadašnjosti, u znanju i maštanjima pjesnik pronalazi svoja ishodišta otkriva veze i srodnosti među bićima i pojavama.

Jednim svojim dijelom pjesništvo Miodraga Pavlovića ostaje u tragu (pomalo već prevladane) nadrealističke tradicije novije srpske literature što se očituje u razmjerno čestoj uporabi bizarnih slika i asocijacija, diskurzivnih predodžaba koje nastoje približiti i »pomiriti« podatke suprotnih realnosti i uzroka. To su manje značajni detalji ovog ozbiljnog i zrelog pjesništva. U Pavlovićevim se pjesmama susreću i sukobljavaju simboli »maštanja« i »svakidašnjice«, nejasnih znakova i prikrivenih značenja, uz znatnu mjeru samopromatračkog, ironičnog odnosa prema vlastitim riječima i postupcima. Misaonost i suzdržani lirizam u najvećem broju Pavlovićevih pjesama sretno se prožimlju, a često im pronalazimo z a j e d n i č k o p o d r i j e t l o u dubljim, organskim slikama prirode. Stablo i voda, mirovanje i pokret, rast ili otjecanje nalaze se među osnovnim slikama ovog pjesništva koje svojim osobitim jezikom ukazuje na stalno kretanje i promjene u čovjeku : njegovoj (prirodnoj i povijesnoj) sredini. Pjesničke misli i asocijacije Miodraga Pavlovića iznimno su bogate, širokih obzorja i dosega. Prepoznat ćemo u njima mnoga pitanja, od uvida u egzistencijalnu situaciju današnjeg čovjeka do izvanpovijesnih, mitoloških projekcija osnovnih spoznajnih i moralnih dilema. Na trenutke, doduše ovdje odjekuju i **opća mjesta** suvremenog europskog pjesništva, uočavamo poznate obrasce i rješenja a možda bi se moglo govoriti i o pojedinim »istrošenim« problemima poetike što je zastupa ovaj pjesnik, no Pavlović je uglavnom, i u takvim slučajevima, uspio ustanoviti osobit i izvoran govor s temeljnim čovjekovim opredjeljenjima. Njegova pjesma nastaje nizanjem, nabrajanjem slika i fragmenata, usporedaba ili pak jednostavnih govornih iskaza, uvijek s dvostrukom ulogom: izjavnom i simboličkom, obavijesnom i spoznajnom. Od imenovanja »stvarnih« mjesta i središna do »kozmičkih« prostranstava i perspektiva Miodrag Pavlović izjednačuje pjesničku sliku i moralni čin, da bi svakom svome (tegobnom) putovanju pronašao istinski cilj, odgovor na vječno pitanje »ŠTO JE ČOVJEK?«. Pavlovićev je jezik čist i strog, ritam odmjeren i izražajan, ciklusi čvrsto povezani u misaone i strukturalne cjeline. Sve to dokazuje da je riječ o iznimnoj pojavi novijeg srpskog pjesništva, o pjesniku koji umije izgovoriti i našu misao, osjetiti i naša pitanja. A u hrvatskoj je književnosti uvijek bilo onih koji su Miodraga Pavlovića ne samo poštovali već su od njega ponešto i naučili. Ovom prigodom to moramo priznati!

Željko Sabol

PUTOVI RAZOTUĐENJA

Susan Sontag: Stilovi radikalne volje, Mladost, Zagreb 1971.

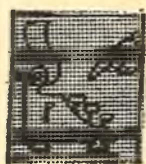

Prije svega, »Stilovi radikalne volje« Susane Sontag autentičan je glas one kritičke svijesti za koju bi Baudelaire možda rekao da je takva kakva mora i biti: »pristrana, strastvena, politička, što znači stvorena s ekskluzivnog stanovišta, ali takvog koji otvara najšire horizonte«. Njezini radovi nisu, kako i sama kaže, kritike u prikazivačko-recenzentskom smislu te riječi, nego je svaki od njih samostalna sociološko-filozofska studija o problemima predmeta kojim se bave. Istina, oni to nisu u eminentno sociološko-filozofskom smislu. Da se izrazimo kinematski, riječ je o metodi fragmentacije-kolaža socioloških analiza, o filozofiranju na terenu.

Središnji problem svih studija skupljenih u ovoj knjizi jest zapravo problem otuđenja. Da ponovimo — ne eminentno sociološko-filozofska analiza problema otuđenja kao otuđenja, nego akcija jedne svijesti širokih hirozonata koja je svjesna i svoje osobne, nužne otuđenosti u represivnoj civilizaciji kakva je naša, tražeći u isto vrijeme putove i načine za razotuđenje, osobno i opće. Tražeći, našla ih je najjasnije obilježene u suvremenoj umjetnosti; tamo gdje je najoštrije obilježen duhovni nacrt radikalne volje za izmjenom, za preustrojstvom svih vrijednosti, koja se manifestira promišljanjem umjetnosti kao nečeg što treba srušiti. Rimbaud odlazi u Etiopiju da se obogati trgovinom robljem. Wittgenstein izabire služnički posao bolničkog pomoćnika. Duchamp se latio šaha. No većinom — manje ekstremno, ali u istom pravcu — izabire se šutnja ili njoj srodne ideje (kao praznina, radikalno smanjenje sredstava i dojmova, »nulti stupanj«). O tome Susan Sontag raspravlja u briljantnom eseju »Estetika šutnje«, koji ujedno pruža i okvirnu shemu kritičkog i estetičkog stajališta autora. Estetika šutnje, o kojoj se raspravlja u 21 točki, razgleda se i ispituje u najrazličitijim njenim aspektima kako se javljala i javlja u nacrtima različitih modernih poetika, bilo pjesničkih, bilo slikarskih ili pak glazbenih. Jedan takav aspekt već smo spomenuli. Spomenimo još neke koji su zapravo drugo ime za različite stilove radikalne volje: šutnja kao krajnji nagovještaj umjetnikove težnje za transcendentnošću; šutnja kao rezultat potrage za sviješću očišćenom od okuženosti jezika kao očišćenje naše riječju opterećene stvarnosti; šutnja kao mitski nacrt totalnog oslobođenja. Ovaj posljednji aspekt šutnje ima posebnog odjeka u kritičkoj misli Susan Sontag. Šutnja kao mitski nacrt totalnog oslobađanja javlja se kao reakcija umjetnika na sramotno robovanje historiji, svijesti o historiji koja postaje nepodnošljivi teret samosvijesti. Taj oblik šutnje nosi u sebi najeksplicitniji zahtjev za radikalnim preocjenjivanjem vrijednosti što je zapravo i osnova duhovnog nacrta samog autora. Bez sumnje, riječ je o snažnom nadahnuću na filozofijama egzistencije. U tom svjetlu valja promatrati slijed stavova iznijetih u svim ostalim studijama što su skupljene u ovoj knjizi. Hegelovska »snaga negativiteta«, koju je Sartre razvio do posljednjih konzekvencija, i Nietzscheov zahtjev za prevrednovanjem svih vrijednosti glavna je pogonska snaga njezina kritičkog čina. Snaga koja ju je daleko izbacila iz okvira komornog meditiranja, na otvoreni prostor žive kritičke akcije koja ne može više pomišljati na uzmak; tamo, konačno, gdje kritika umjetnosti nalazi svoje prirodno ležište — u kritici društva.

Zdenko Rus

SMIJEŠNE PRIPOVIJESTI OZBILJNOG PRIPOVJEDAČA

Slavko Kolar, sabrana djela I., II., III: Matica hrvatska, Zagreb 1971.

Hrvatska književnost ne obiluje smijačima. Mnogo je veći i impozantniji broj elegičara koji stenju i jauču nad sudbinom naroda, svojih najbližih i sebe samih. Smijeh kao da nije dovoljno pouzdano jamstvo književne vrijednosti. Književnost za domaću upotrebu kao da je dobra samo onda kada je ozbiljna i pomalo dosadna, naime tako misle mnogi naši zagovornici književne patetike i dostojanstvenosti. Možda su i prilike u kojima živi hrvatski čovjek takve da on nije jednostavno nalazio ni vremena ni prostora u kojem bi jetki smijeh poruke i slatki hihot šale, mogao zvoniti kao jeka dobre savjesti i kritičnosti. Smijati se u toj životnoj ozbiljnosti kao da u očima suvremenika nije budilo ništa osim stanovitog prezira prema piscu koji jednostavno ne može osjetiti svu ozbiljnost položaja, u kojem se, uostalom i on sam nalazi.

Jasno, to je samo jedna u nizu pretpostavki i hipotetičnih odgovora na pitanje zašto hrvatska književnost ne obiluje humoristima i satiričarima, zašto prevladavaju među piscima sumoristi, oni koji u mraku traže samo crno i ništa drugo. No, tradicija humorističke književnosti u Hrvata postoji: Držić, anonimni komediografi dalmatinskog i zagorskog kruga, satiričke pjesme, duhoviti Antun Nemčić, smisao za smiješno u djelima Janka Jurkovića i Vilima Korajca — da nabrojimo samo one koji su već davno postali klasici hrvatskog smijeha.

A da se hrvatski humor i satira nisu razvijali isključivo u staklenicima opozicionalnih ili režimskih humorističkih listova, svjedoči i slučaj Slavka Kolara, jednog od najdarovitijih pripovjedača prve polovice ovog stoljeća u nas. Da je Kolar rođeni pripovjedač, neka nam kao ilustracija posluži slijedeći primjer: pripovijetku **Svoga tela gospodar**, Kolar je sam dramatizirao, učinivši od odlične priče podjednako dobru i umjetnički dojmljivu dramu. Sklon sam tvrditi da je gotovo svaka Kolarova proza scenična, jer njegovi junaci govore individualiziranim govorom, njihovo se rezoniranje nalazi u neposrednoj vezi sa sredinom i tlom na kojem se kreću, misle svoju problematiku i otkrivaju kako je njihova sudbina zapečaćena jezikom i ekspresijom koja ih iskazuje.

Zbog istine izgubio prijatelje

Gotovo je sporedno što je Kolara smiješno neodoljivo privlačilo, što je tematika velike većine stranaca koje su se sada počele nizati u nizu sabranih djela smiješna, što on svoje junake i njihove postupke ironizira i tako pomoću smijeha i ironije kritizira. Bitno je da u svemu tome njegova pripovjedačka riječ zvuči autentično, peckavo, a ponekad i strogo. Smijući se i nasmijavajući druge Slavko Kolar je vjerovao da je u smijehu sakriven eliksir života, da se kroz smijeh ne šire samo usta i pluća nego i životni vidici. Ali smijeh i smiješno nije nešto čega se on pridržavao kao pijan plota, Kolara je resila velika umjetnička sposobnost otkrivanja istine. I nije nimalo neobično što se njegovi smiješni i smijehu skloni junaci odjednom, pokrenuti nekim silama, nalaze u duboko tragičnim situacijama. Kao i svi satiričari i humoristi, i Slavko Kolar bio je u svojoj biti nepopravljivi moralist koji vjeruje da se svijet ne samo mora mijenjati nego da se doista i može promijeniti. Ta potreba da upozorava, da pokazuje apsurdnost nekih ljudskih postupaka nije mu donijela mnogo koristi, jer je više volio istinu nego prijatelje i zato mu mnogi drugovi po peru postadoše nemilosrdni neprijatelji. Urednik **Sabranih djela** Zvonimir Kulundžić sakupio je sve ono što je Kolar kroz nešto više od pola stoljeća pisanja napisao i sačuvao bilo tiskom, bilo u ostavštini.

Kao sastavljač Kulundžić se pri uređivanju **Sabranih djela** Slavka Kolara poslužio kronološkom metodom, pa je tako u prvoj knjizi skupljeno ono što Kolara još ne čini Kolarom. To su **juvenilia**, prvi Kolarovi pokušaji, od kojih su neki sakupljeni u njegovoj prvoj knjizi **Nasmijane pripovijesti** — knjizi koja, iako je nagovještavala vrsnog humoristu, nije od ondašnjih kritičara prihvaćena s mnogo oduševljenja. Utjecaji su još očiti, pripovjedač i ne pokušava prikriti svoju namjeru da pod bilo kakvu cijenu nasmije i pokaže smiješne značajeve kojima se bavi. Nije teško uočiti utjecaj lektire i manirâ ondašnje (a i današnje) novinske humoristike koja si ne tare glavu pitanjem kako proniknuti bit neke pojave. Namjera da se otkrije neka univerzalna smiješnost, dakle neka apstraktna smiješnost, u svim je tim pripovijetkama ispunjena, ali ona duboko ljudska karakterizacija koja će zablistati u kasnijim pripovijetkama od kojih su nedvojbeno najpoznatije **Svoga tela gospodar** i **Breza** i koje će preko filma postati doista svojinom naroda — Kolaru je još nepoznata.

Smijeh koji nije svrha pisanja

Odlaskom na selo, gdje je kao agronom djelovao godinima, Slavko Kolar upoznaje jedan duboko tragičan svijet, on otkriva smiješne i neobične karaktere, ali smijeh više nije jedina svrha njegova pisanja. Progovoriti što istinskije o tom svijetu ostaje jedina zadaća ovog pisca. Seljaci se javljaju kao opreka iskustvu gradskog čovjeka; u njihovim postupcima otkrivamo nešto arhaično, gotovo zaboravljeno, ali prilike u kojima to arhaično u njihovu biću izbija na površinu neobične su i njihovi se postupci ponekad čine neobičnima iako su duboko ljudski. Krava, grunt, ijetina i vječna neimaština, briga kako platiti porez — to su stranice okvira u kojem se odvijaju njihove sudbine kojoj je poanta pretežno tragična.

Proza seoske tematike skupljena je u drugoj knjizi. Treću knjigu ispunjavaju pripovijesti iz malogradanskog života; one nemaju snagu pripovijesti iz seoske sredine, ali su svojim humorističko-satiričkim elementima bliže jednom konvencionalnom shvaćanju angažirane književnosti.

Preko tisuću i pet stotina stranica iz djela jednog pisca, tri knjige jednog završenog ali još uvijek nedovoljno poznatog, pa čak i nedostatno cijenjenog opusa otkrivaju Slavka Kolara kao pisca koji je svojim djelom želio utjecati na svijet oko sebe. Da ta namjera nije uvijek ostvarena, govore neke slabije proze; ali i sukobi koji su znali izrasti do javnih skandala, kad su se neki likovi prepoznali govore također i o uspjehu Slavka Kolara, koji je i od obične **cronique scandaleuse** znao napraviti literaturu koja djeluje na sredinu kojoj je namijenjena.

I ovaj izvanredno značajan pothvat Matice hrvatske ne treba samo pozdraviti nego i potpomoći a to znači kupiti Kolarova djela i Kolarovu umjetnost uvesti u obiteljski krug.

Branimir Donat

BIOLOGIJA DUHA

Monografska izložba slika, crteža i grafika Ordana Petlevskog u MSU Skoplje, 25. IX.–1. XI. 1971.

Prvo se rođenje O. Petlevskog zbilo u Prilepu; drugo u Zagrebu. Prvo je djetinjstvo proveo u izgorjelom okeru zavičajnog duha i pejzaža; drugo u vlažnim svjetlucanjima panonskim. Mladost u golemom Parizu, zrelost u Zagrebu.

Drugo je rođenje njegovo slikarstvo. Slikarstvo, međutim, koje je suviše drugo i drugačije da bismo ga mogli usporediti s nekom određenom konfiguracijom tla i (uopće) bilo kojim statičkim, mitskim, izvanpovijesnim duhovnim podnebljem. Kao što je duhovno podneblje prije svega duhovno a ne geološko, tako je i to duhovno svagda u vremenu. Tako se svaki pokušaj pristupa nekom slikarskom opusu nalazi na neobično skliskom terenu u kojemu inteligencija podložna (izravnije ili neizrevnije) razumijevanju umjetnosti pomoću rase, sredine i momenta ne može ni sanjati. Sve to bilo je rečeno samo zato da bi se moglo sa sigurnošću ustvrditi kako ono što određuje i tvori osnovne koordinate slikarstva O. Petlevskog — jest autor sam. Iako to može zvučati posve tautološki, ipak postoji razlog opravdanja. Naime, riječ je o tako zaoštrenom obliku povezanosti da upravo pojam tautologije najbolje sugerira karakter odnosa. Drugim riječima, ono ima snagu autobiografskoga, ali takvog koji se u svojim krajnjim konzekvencama premeće u univerzalnu biografiju čovjekove opstojnosti. Ne, možda, toliko po sebi koliko za nas. Ali u tome i jest stvar: slikarstvo O. Petlevskog u biti je simboličko i prisiljeni smo tražiti značenja i smisao čije je dešifriranje uvijek neizvjesno. Jedno je sigurno: Petlevski pripada onoj velikoj porodici slikara (od Rembrandta do Kleea i Wolsa) koji su se okrenuli onome što odlazi iz dubina vlastite ličnosti, vlastite svijesti. Jer, da bismo otkrili ono što stoji oko nas, mi to

Ordan Petlevski: Vegetalni fosil, 1968.

moramo potražiti u sebi. »Vidjeti znači zatvoriti oči«, govorio je Wols. Da parafraziramo C. Hauptmanna, slikati znači dopustiti da se iza vidljivog ukaže pravidljivo.

Noćno putovanje u dnevnost bez sutona

Petlevski je već u svojim prvim radovima zrelog otpočinjanja posumnjao u značenje i vrijednost vidljivog. (Zasigurno ne samo zato što bi to bilo moderno. Slikarstvo nije slikarstvo ako vidljivo ne stavlja u sumnju.) Na »Fasadi« iz 1955 godine snažno je uzdrmana vidljiva opna motiva. Manje je važno dovoditi taj slikarski početak Petlevskog u doticaj s Utrillom Važnije je uočiti stanje hipnagogičnosti koje potresa realnost motiva. Još će godinu-dvije slikar obilaziti svijet svojih polusnova — prije nego što otvori vrata na fasadi vidljivog i uđe u njenu unutrašnjost. To je, bez sumnje, i vrijeme uzburkanih stilističkih traganja. Najviše utječu velikani kubizma — Picasso, Braque, Léger. Ali ta kubistička iskustva nisu ostala bez posljedica. Iskustvo slobodnog grafijskog rojenja mikrooblika i mikroznakova bilo je odlučeno u formiranju stilske originalnosti O. Petlevskog.

Zakucavši jednom na vrata fasade vidljivog »željeznim kopitom sna«, otvorivši ih i zatvorivši (zauvijek), Petlevski se našao u tamnom pejzažu vlastita duha, u prostoru čiste fantastike. Uslijedilo je kratko nadrealističko putovanje kroz taj čudesni prostor bez horizonta pun prijetećih bljeskova, naseljen zagonetnim stanovnicima; sve do trenutka kad je nastalo naglo i brzo svitanje. U svijetlom pejzažu mikroskopskog raslinja ukazali su se golemi morbidni oblici. Tu pada vremenski početak pune zrelosti. Petlevski se približio poetici enformela i u isti je mah u nečemu nadmašio. Svijet vidljive konzistentnosti oblika razoren je, ali djelo nikad ne dotiče točku totalnog rasapa (ili bolje, totalni rasap prisutan je virtualno). Ono što se dotiče, to je osebujna apstraktna figuracija; osebujni biološki svijet rasapa ili pak nastajanja. Nukleusi razorene cjeline, fragmenti pregnantne plastičke jednoznačnosti. Petlevski je ostvario tako koherentan svijet da je pitanje figurativnog i nefigurativnog, sadržaja i forme, plastičke autohtonosti i izražajnog djelovanja posve izlišno. Ako pak govorimo, prije svega, o velikoj emocionalnoj snazi njegova slikarstva, to je stoga što kreativni čin dovodi do (da tako kažemo) precizne fenomenološke ikonografije — do čistih slika smrtonosnih transformacija Života (zapravo egzistencijalnih trauma jedne osjetljive svijesti).

Izvještaji

Upitajmo: kamo je to slikar dospio nakon noćnog putovanja? Koji su to prostori svijesti gdje vlada stalna dnevnost? Bez sumnje, morbidni oblici nisu svijet nalik snu. Kazano psihoanalitičkim rječnikom (kojem se u ovom slučaju teško možemo oduprijeti), to nije sfera pred-svijesti, nego nešto mnogo dublje: sfera nesvjesnoga koja hrani umjetnikove dubinske percepcije. No ipak, radije ćemo tu sferu pokušati opisati na intuitivan način: nije to dakle svijet sna, nego svijet jedne druge budnosti. Ono što se stvarno vidi pri toj drugoj budnosti nije ono obično vidljivo, nego pravidljivo. Tek u tom svjetlu kadri smo shvatiti ono u čemu se zapravo sastoji autentičnost i visoka vrijednost slikarstva O. Petlevskog, njegovo izuzetno mjesto ne samo u suvremenoj hrvatskoj već i u suvremenom umjetnosti u svijetu. Unutar najširih okvira problematike enformela Petlevski je, nesumnjivo, dospio do jedne od najdaljih mogućih točaka. Probivši se do područja pravidljivog, donio nam je autentične izvještaje o jednoj stvarnosti koji je naš analitički um potisnuo i odbacio. A ta stvarnost nije istupila (preko enformela i posebice preko slikarstva O. Petlevskog) na vidjelo tek slučajno. I ako se upitamo kakav smisao i važnost mogu imati ti izvještaji u svijetu koji u okrugu prve budnosti tako efikasno radi i tako se dobro snalazi, šireći iz dana u dan horizont vidljivosti, odgovor je jednostavan. Ti su izvještaji i izvještaji o pravom stanju upravo tog svijeta, o pravom stanju našeg analitičkog uma. Istina je strašna, rekao je jedan filozof, pa ni izvještaji — istine O. Petlevskog ne mogu biti drukčije. Istine, dakle, o tom analitičkom umu koji otkriva kao instrument tamne i prijeteće volje za moći.

U okrugu gotovo mističke adoracije i zlokobne šutnje bezimenih praoblika, fosila, izraslina i plodova, otkrivenja i raspeća, svetih, razbijenih i zaboravljenih simbola i idola, crnih brazda i vizijâ, zapisâ u kamenu, inicijala, epitafa i monumenata, apela, migracija, najezdi, masakra i razaranja — Petlevski (bilo u uljima, crtežima ili grafikama) trajno naseljuje svoj duhovni svijet i njegove plastičke pretvorbe. Ova monografska izložba, iako osiromašena nedostatkom niza ključnih i najboljih djela, pokazala je između ostalog i nešto što nam može biti od bitnog interesa — čvrste, iako svagda otvorene dimenzije ovog slikarstva i nesustajanje kreativnog zahvata. Nameće se zaključak, paradoksalno jednostavan: da bi se te otvorene dimenzije zatvorile, da bi se kreativan zahvat iscrpio, potreban je jedan čitav život.

Zdenko Rus

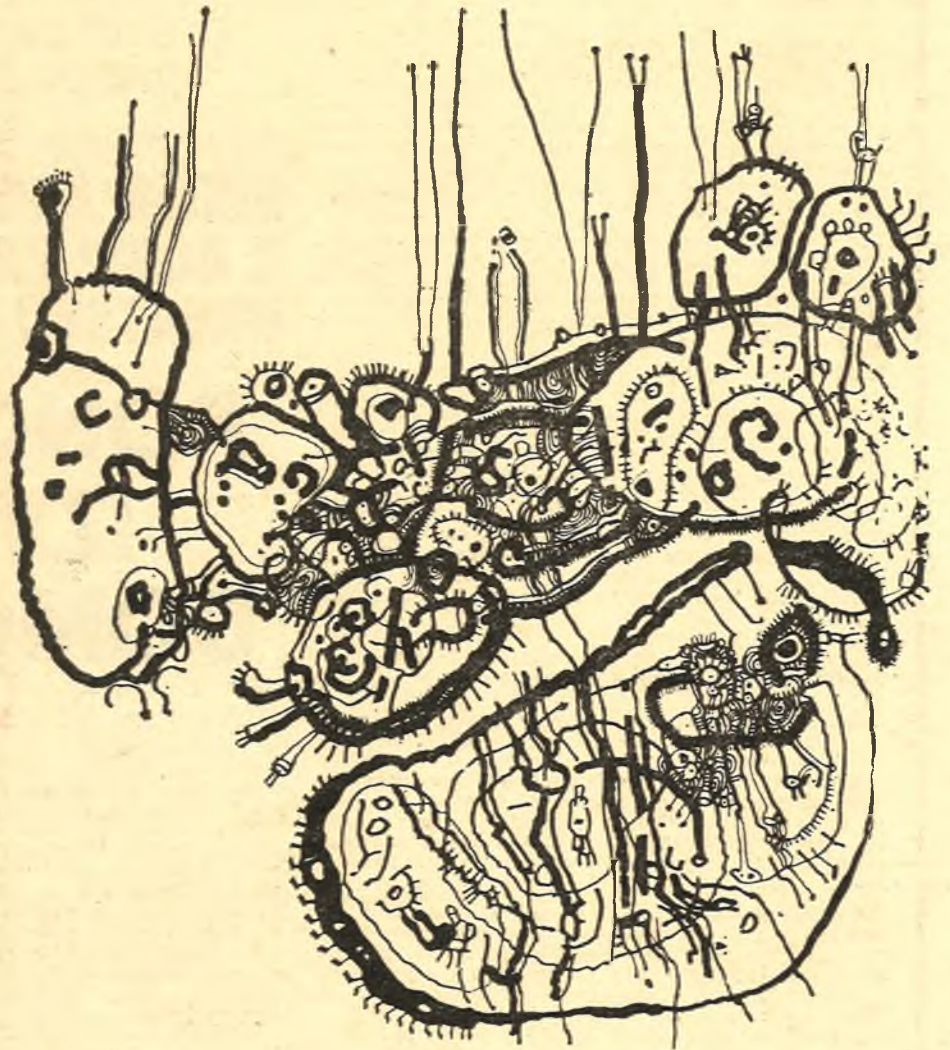

Ordan Petlevski: Izrasline VI., 1961.

REVOLUCIJA BEZ PATETIKE

Američki film »Jagode i krv«. Redatelj: Stuart Hagmann. U gl. ulogama: Bruce Davison i Kim Darby. Proizvodnja: MGM 1970.

Studentski nemiri koji zahvatiše Ameriku prije nekoliko godina poštadoše, ako je vjerovati novinama, svojevrsnom društveno-političkom i psihološkom pojavom. Najprije zbog toga što nikom nije »išla u glavu« činjenica da relativno »najbogatiji« studenti na svijetu okreću svoj vršak nesnošljivosti prema onom istom društvu koje je s toliko samozadovoljstva vjerovalo da potrošačko obilje, odnosno novac i tvarna dobra, mogu ravnati svime i svačime, pa tako i ljudskim subjektom i različitostima intimnog ljudskog ponašanja. Tako zapostavljanje »subjektivnog faktora«, kako se to u teoriji kaže, potreslo je iz temelja ne samo kapitalističko društvo nego je i u socijalističke sustave unijelo dosta razdora i sumnji. Primjere ne treba posebno isticati. U svakom slučaju, radikalizacija zahtjeva za jednostranom diobom ljudskog bića u smjeru samo jedne od njegovih mnogobrojnih i slojevitih komponenata rađa otpor u tom istom biću, otpor koji se sve češće javlja kao materijalizirana oporba soju povlaštenih, kao doista revolucionarna obrana od unifikacije, jednoličnosti, zatupljivanja (ideološkog i vulgarno-materijalističkoga) i mnogih drugih oblika socijalnih i psiholoških pritisaka.

Stuart Hagmann, redatelj filma »Jagode i krv«, i sam je pripadnik tog pobunjenog naraštaja američke mladeži, premda se iz njegova filma u prvih mah ne vidi dosta jasno za što se on, kao tumač i umjetnički prikazivač tih pojava, zapravo opredjeljuje. Naravno, on je prije svega na strani svog protagonista (Bruce Davison) koji u revolucionarni studentski štrajk ne ulazi izravno, izazvan klasnom sviješću i gađenjem prema društvu povlaštenih, nego se buni stupnjevito, postupno, tražeći psihološko, a ponekad i etičko opravdanje svoga konačnog opredjeljenja. Glavno lice toga filma jest kolebljivac koji mnogo podsjeća na slične kolebljivce iz nekih djela sovjetske revolucionarne kinematografije (samo bez ikakvog patetičnog zanosa i romantike), na one junake razapete između vlastite intime i socijalnih, odnosno političkih nepravdi u općem smislu, koji tek nakon duboko proživljenog negativnog iskustva s agresivnom sredinom prekoračuju prag svog revolucionarnog osvještenja. Drugim riječima, on ne prilazi pobunjenim studentima vođen duboko usađenom klasnom i revolucionarnom sviješću (kako to obično biva u nekim slabijim filmovima), nego se buni nakon osobnog, intimnog iskustva s nečim što je dosad gledao iz gotovo nezainteresirane, dosta podrugljive udaljenosti. Takva je preobrazba logična i moguća; samo, ni ona još uvijek ne odgovara na pitanje što redatelj Stuart Hagmann misli o svemu tome, jer unatoč dosta oštrim konfrontacijama jednog intimnog svijeta s burnim studentskim zbivanjima (prikazanim s maksimumom dokumentarističke uvjerljivosti) on baš nije previše uznastojao da pokaže koja mu je strana, kao čovjeku i umjetniku, milija i draža: glavni junak ili ta masovna zbivanja. Dakako, to za umjetnički doseg filma nije toliko ni važno, ali s jednog moralno-psihološkog gledišta i takve nedorečenosti mogu imati svoj dvostruki smisao.

Da nije bilo izrazitih pomodnih profanacija tobožnje revolucionarne maksime »Mao, Sex & LSD«, primijenjene u nekim scenama bukvalno i poluduhovito (goleme slike Mao Ce-tunga na pročelju zgrade, neke »tipične« seanse koje podsjećaju na scene iz neozbiljnih filmova o studentskim nemirima, »neobično« seksualno iskustvo novopečenoga revolucionara itd.), film »Jagode i krv« bio bi mnogo čvršći, jasniji i — vjerodostojniji. No i takav kakav jest mora privući našu pažnju jer na stilski svjež i autentičan način prikazuje neke dihotomije suvremenog društva na Zapadu, koje po svoj prilici ulazi u jednu od najkritičnijih faza svoga postojanja.

Vladimir Vuković

1871.–1971.: O STOTOJ OBLJETNICI RAKOVIČKE BUNE

EUGEN KVATERNIK U BORBI ZA SLOBODNU HRVATSKU (3)

PONOVNO IZVAN DOMOVINE

Kad je Kvaternik u srpnju 1863. došao u Pariz, francusko se javno mnijenje u znatnom dijelu izjašnjavalo u prilog poljskog pitanja. Hoće li ili neće Francuska podržati ustanak koji je u ruskoj Poljskoj izbio u siječnju, hoće li ili neće uspostaviti Poljsku — bilo je pitanje koje je dovelo Kvaternika u Pariz i diktiralo njegovim akcijama tada. Dakako, novi evropski rat zavisio je o diplomatskim pogodbama, o odnosima velikih sila. U mjesecu travnju te godine Francuska je nudila Austriji savez protiv Pruske i Rusije, s mogućnošću, da se Austrija proširi na račun turskih posjeda u svome susjedstvu.

Važan posao što ga je Kvaternik po dolasku u Pariz nastojao obaviti bila je veza s tiskom. Urednika lista »Opinion National«, Guéroulta (koji se zalagao za Poljake), Kvaternik je informirao o svomu radu u Hrvatskoj, planu o Podunavskoj konfederaciji, Strossmayeru i dr.

No, i »Opinion Nationale« uskoro je razočarao Kvaternika člankom u kojemu se odbijala mogućnost da Bosna dođe pod Austriju, a predlaže da se na tlu Austrije primijeni načelo narodnosti i uspostavi »srpsko kraljevstvo u njegovim starim granicama«. Kako je Kvaternik do tada i u francuskoj publicistici a i u znanstvenim djelima naišao na slična shvaćanja, smatrao je da »Opinion Nationale« mora priznati hrvatsko pravo u Bosni. U tome je smislu i pisao Guéroultu, pozivajući se na stav hrvatskog Sabora god. 1861. o hrvatskom posjedu u Bosni i žalio se, jer da su »sistematično po žurnalistici francuskoj vrijeđa hrvatski narod«.

Hrvatska više ne miruje ...

Istodobno je Kvaternik uznastojao ponovno vidjeti princa Napoleona. Prilikom audijencije 17. VIII. 1863, predao mu je spomenicu u kojoj je (u vezi s poljskim pitanjem) izlagao **»kako valja konfederacijom podunavskom uništiti Austriju i habsburški dom«**. Iste godine, 8. XII. predao je i drugu spomenicu, o tome kako valja realizirati Podunavsku konfederaciju, a dodao je i posebni spis o tome što i kako bi on sâm politički radio.

No, nije mu pošlo za rukom da dobije drugu audijenciju kod princa. Kako mu nikako nije stizao odgovor iz Palais Royala, pomišljao je iz nevolje i na Austriju. No početkom ožujka 1864, kad želi produžiti svoj boravak u Francuskoj jer u ljetu može izbiti rat, u to je vrijeme hrvatsko pitanje već uvelike uključeno u evropsku »tajnu politiku naroda«. To je značilo i suradnju s Mađarima, o kojima je Kvaternik svoje neizmijenjeno mišljenje iznio i princu Napoleonu: **Mađari u domovini smjeraju na dualizam.**

Kvaternik, spominjući Međimurje, izjavljivao je odlučno: **»Nitko ne može od mene zahtijevati, da budem ja podupirao samo zamjenu jarma mojega naroda«.**

U ime Poljske narodne vlade razgovarao je s Kvaternikom u Parizu od 5. do 12. III. 1864. Zygmunt Milkowski. Poljaci su u to vrijeme nastojali okupiti sve neprijatelje Austrije, pa tako i Hrvate. Kvaternik je isticao važnost Krajine i potrebu da se na nju djeluje proklamacijama. O mađarskom pitanju izjašnjavao se bez ustručavanja, zahtijevajući da Mađari priznaju **»našu narodnost i nezavisnost suverenu«**. Na sastancima u Parizu Kvaternik je uz geografsku kartu tumačio prilike na jadranskoj obali **»od Pule do Bojane«**, a protivio se ustanku u Hrvatskoj koji ne bi bio poduprt **»inostranom debarkacijom«**, pa je zaključeno da se pokret u Hrvatskoj ima povezati s talijanskim i u Italiji okupiti hrvatsku legiju. Kvaternik treba iz Italije stupiti u kontakt sa Stračevićem, čiji će zadatak biti da organizira narodnu vladu. Kao svoje nove drugove Kvaternik je uz Starčevića spominjao i grofa Julija Jankovića, vođu mađarona. No inzistirao je na tome da Talijani ne mogu s ovu stranu mora dobiti **»ni pedalj zemlje«**.

Osim toga što je Poljskoj narodnoj vladi potvrdio primitak od 1.000 franaka Kvaternik je potpisao i izjavu kojom se obvezuje da će raditi na savezu i oslobođenju Hrvatske, Poljske, Italije, Ugarske, Češke i sviju naroda koje tlači zajednički neprijatelj — Austrija. Tih dana potpisan je i poljsko-madarski ugovor o savezu i pomoći u ratu protiv Rusije i Austrije, a u posebnoj (V.) točki govori se o **»slobodnoj volji«** i **»odijeljenoj i nezavisnoj državi«** Hrvata, u odnosima Ugarske i Hrvatske poljska strana obećava prijateljsko posredovanje. Kvaternik je taj ugovor smatrao, s pravom, dragocjenim plodom svoje borbe.

Poljska emigracija požurivala je akciju — u travnju 1864. boravio je u Zagrebu njen emisar Karlo Benni, koji je izvijestio da je u Zagrebu osnovan komitet, ali du mu rad otežava oštra kontrola vlasti. Komitet je smatrao da je neposredan ustanak u Hrvatskoj nemoguć, već se mora osloniti na ustanak u Ugarskoj i na vojsku koja bi se iskrcala na obali, u kraju južno od Dubrovnika; kao pogodnog agenta za taj posao označio je Natka Nodila, redaktora zadarskog lista »Il Nazionale«. S proklamacijama zagrebačkog komiteta i Garibaldijevima, bivši austrijski oficiri, među njima i Antonije Orešković, trebaju dignuti ustanak u svojim bivšim jedinicama u Krajini. Komitet je poručio što trebaju sadržavati proklamacije upućene Graničarima, a izradit će ih Kvaternik, njegov opunomoćeni predstavnik. Kvaternik dakle nastupa s mandatom revolucionarnoga komiteta (narodne vlade) u domovini. Tako je i u vanjskome, iako ilegalnome svijetu, prestala važiti Tommaseova ocjena iz god. 1860: Croazia tace e sta — **Hrvatska šuti i miruje.**

Irredentna

Kvaternik je u Italiju pošao s poljskim preporukama, uvjeren da iza poljske akcije stoji pariski dvor: kao povjerenik Poljske narodne vlade imao je zadatak da izvrši pripreme za iskrcavanje. On je nastojao da izbori osnivanje hrvatske legije, da dođe u kontakt s hrvatskim vojnicima u austrijskoj pokrajini Veneciji i da mu se omogući da tiska propagandni materijal na hrvatskom jeziku. Dolazio je u kontakt s čitavim nizom političkih ljudi; u ime zajedničke borbe naroda za slobodu tražio je legiju i kontakt s hrvatskim vojnicima i tiskaru s hrvatskim slovima. U svakoj prilici agitirao je za hrvatsko pitanje, isticao da se u Italiji ne poznaje i ne piše dovoljno o Hrvatskoj; žalio se na nepravedno, nelogično i nepolitičko uklapanje hrvatskog pitanja u ugarsko, ističući da se na moru nalazi Hrvatska, dok su Mađari dobrano udaljeni od mora. Tražio je i ponekad i dobivao izjave odgovornih ljudi o isključivom pravu Hrvatske u Dalmaciji i Istri, kao što je to učinio sekretar u ministarstvu vanjskih poslova Marcello Cerruti u travnju 1864.: **»Da nijedan pošten Talijan niti ne misli posegnuti na one čisto hrvatske kraje; da on njih pozna, da su ono Hrvati, a ne Talijani pače i u gradovima, da je to samo nasilja talijanskoga mletačkoga ružni trag. Riječju: isti Trst naročito napomenu, da to na njih ne spada, nego na Hrvatsku. Takvo protivno postupanje da im je i Corsicu otuđilo«.** Kvaternika su zamolili da prizna vrhovnu komandu Garibaldija u ustanku, odnosno da mu se javi pismom u smislu sloge i suradnje Hrvatske i Italije protiv Austrije. Kvaternik se složio s Garibaldijevim zapovjedništvom i poslao mu traženo pismo, a u isto je vrijeme garibaldinskom listu »Diritto« predao članak o hrvatsko-talijanskim odnosima u Istri i Dalmaciji. Članak je dva puta tiskan, a zatim su burno protestirali istarski emigranti. Redakcija lista je na to objavila bilješku u kojoj se ogradila od Kvaternika, a

u obrani talijanskih »prava« prevršila je svaku mjeru. Tako je već u svibnju god. 1864. iskrsnuo u Kvaternikovoj agitaciji i istarsko-dalmatinski gravamen pridruživši se »mađarskome«. Kvaternik je naime i u razgovoru s Talijanima i s Poljacima stalno upozoravao da hrvatsko pitanje nije ugarsko, odnosno da jadranska obala, gdje se treba iskrcati, nije mađarska, već hrvatska. Činio je to bez ustručavanja čak i onda kad bi poneki član mađarske emigracije sudjelovao u njegovim razgovorima s talijanskim ličnostima. Isto tako, Kvaternik se odlučno ograđivao od suradnje u Hrvatskoj ma s kime tko nema njegovo i Starčevićevo povjerenje. Uvažavao je, doduše, ugled i utjecaj Strossmayera, ali je u jednoj prilici izrazio i mišljenje koje istinski nije preporučivalo Strossmayera za suradnju u zavjeri protiv Austrije, i to zato što je on **»drugi Jelačić, samo prefriganiji, lukaviji i umniji. On je habsburgovac dušom i tijelom; inače federalac austrijski«.**
Od ruske — što je za Kvaternika značilo i srpske — komponente on se uporno ograđivao, ističući da suradnja sa Srbima znači otkrivanje svih osnova Rusiji. Ovamo je Kvaternik bez oklijevanja ubrojao i Imbra Ignjatovića Tkalca, koji je tada, preporučen od Kossutha, živio i radio u Italiji. Kvaternik je dokazivao da rješenje nacionalnog pitanja na Jadranu može biti **ili prorusko ili prozapadno, a obje zajedno ne može biti.**

Ništa osim slatkih riječi o »bratinstvu«

U Torinu god. 1864. Kvaternik se tek postupno nadovezivao na mađarsku emigraciju, veoma nepovjerljiv i suzdržljiv, što nije krio ni Talijanima, ni Poljacima, pa ni samim Mađarima. Razgovori s predstavnicima mađarske emigracije dovodili su ga uvijek do istog zaključka: **»Mađari neprestano snivaju o uniji, tj. ropstvu našem; osim slatkih riječi bratinstva i laskanja ništa; pod ovima se isto ono krije, što pod brutalnim činima g. 1848., tj. naše ropstvo; to je očevidno da su se urotili protiv našoj slobodnoj egzistenciji, za ropstvo naše; jer med ogrljajem Italije i Ugarske ugušuje se Hrvatska«** (Kvaternik, Dnevnik). Zato je Kvaternik odbijao da primi novac od Mađara i da se upiše u ugarsku emigraciju, rekavši da se **»tu radi samo na toliko o zajedničkoj radnji, na koliko imademo istoga dušmana; nadalje, težnje su nam različne«**. Kvaternik se u načelu izjasnio za podunavsku konfederaciju, čekajući kako će odgovoriti general Klapka, jedan od vođa mađarskih emigranata. Ovaj je u pismu, za koje je zahtijevao da se uništi, priznao **»pravednost težnje Hrvata nezavisno djelovati proti Austriji, i za tom nezavisnošću težiti ... Poslije rata, da se nada, da će Hrvatska i Ugarska 'einen Bund' udariti, te da se radi o jednoj konfederaciji, koja će od Karpata od Balkana segnuti«**. (Kvaternik, Dnevnik, 30. III. 1864). Kvaternik se složio s Klapkinim mišljenjem, no izjavio je da ne može svoj narod vezati za budućnost, nego će o tome pitanju odlučiti sam narod.

Inače, početkom srpnja poljski je ustanak u opadanju što će dovesti i do pada aristokratskog utjecaja u poljskoj emigraciji kao i do smjene njihovoga kadra. S tim će za Kvaternika započeti prave nevolje oko opstanka i novca, što će s vremenom postati za nj problem prvoga reda. Dakako da je Kvaternik najviše računao na dobru volju Francuske, koja nije imala nikakvih teritorijalnih pretenzija prema Hrvatskoj, a smatrao je i da je naišao na prihvaćanje svojih teza. Zato je 21. V. 1864. i zapisao u dnevnik: **»Eto što ja ipak napokon svojim, tamo od mjeseca lipnja 1857. započetim, neutrudljivim, neustrašivim nastojanjem, peckanjem, dubljenjem, po svoj se Evropi skitajući hrvatsko ime šireći i braneći, pismom i riječju; ja siromah bez krajcara i imutka, bez glasa i imena, roda i plemena, a to jedino samo nadom u Isusa-Boga mogu i uprv se na pravicu i pravičnost stvari hrvatskoga pitanja! Da, njekoč (tj. Jednom) će hrvatski mladići crpiti iz ovih zapisaka život naroda svoga, ako bi ikada još naš narod u takav strašni položaj dospio, da ne klone duhom, no pouzdanjem u Boga svemogućega — siromah i štapom u ruci neka se uputi oslobođivati narod naš, te se u tom poduzeću i nadi prevariti neće! Bog i Hrvati!«**

Promemorija princu Napoleonu

No, kad su sredinom lipnja Frič i Przybilski napuštali Torino, bilo je i iz toga jasno da se akcija odgađa. Niti proklamacija hrvatske narodne vlade nije se mogla slati. Utoliko više je Kvaternik insistirao na svome programu hrvatsko-poljsko-francuske političke suradnje, kako ga je već u svibnju te godine izložio u **»Promemoriji« za Poljsku narodnu vladu.**

Sredinom kolovoza 1864. prestala je Kvaternikova služba za Poljsku narodnu vladu, a novčana mu je pomoć samo stavljena u izgled; (demonstrativno izjavljuje da mu ne preostaje drugo nego da se vrati u Austriju i odrekne se političkog rada, jer ni bratstvo među narodima ne postoji. Jer da postoji, zar bi Talijani tražili Istru i Dalmaciju, Mađari od mora ono što preostane, a Srbi Bosnu, Hercegovinu, Crnu Goru i Slavoniju do Osijeka, pa se ne vidi po čemu su ovi bratski narodi bolji od Švabe. Uza sve ove žalbe, Kvaternik je posve spreman da u Italiji otrpi do ljeta 1865. Spreman je i da radi s novim ljudima u poljskoj organizaciji i to na osnovu **»Promemorije«**, u kojoj povezuje francuski, poljski i hrvatski politički interes u sistem, čiji je osnovni smisao: povezati elemente koji se prirodno oslanjaju na Francusku, razdvojiti i tako oslabiti tradicionalne protivnike ili suparnike Francuske — Njemačku i Rusiju, neutralizirati elemente koji su po prirodi protufrancuski i dokazano protuhrvatski: Mađare, koji su po svom geopolitičkom položaju upućeni na Nijemce, Italiju, jer kad se ujedini, bit će Francuskoj takmac. U profrancuskom bloku, uz ujedinjenu i jaku Hrvatsku (»između Noričkih Alpa i rijeka Drine, Ibra i Bojane« i »između Soče i Dunava«) i obnovljenu Poljsku, imadu svoje mjesto i ujedinjena Rumunjska, slobodni Česi i Slovaci i Bugari.

Pišući na temelju svojih iskustava i razgovora do u svibnja god. 1864., Kvaternik je u »Promemoriji« najoštrije osudio mađarske, talijanske i rusko-srpske pretenzije na hrvatski teritorij i zaključio, da je iz svega izloženoga **»očevidno ... da su svi naši susjedi — Italija, Njemačka, Ugarska i Rusija po srbizmu — takvi neprijatelji koji su konspirirali čak protiv naše narodne egzistencije, a da dok je tu Jadran, oni će to uvijek i ostati!«**

Kvaternik je na jednak način kao položaj Hrvatske razmotrio i položaj Rumunjske, one su bez saveza sa Francuskom osuđene na **»političku i nacionalnu internaciju«**, pa je zato Francuska prirodni saveznik oba naroda, bez obzira na to **»kakav oblik vlade, ma kakve bi unutarnje promjene zbog nestalnosti ili fatalnosti stoljeća Francuska mogla podnijeti«**, iz čega se jasno vidi, da je Kvaternikova zapadna politika više bila **»narodna francuska«**, a manje **»napoleonska«** ili čak **»bonapartistička«.**

Da bi pak zajednički rad, pod kontrolom Francuske, a u rukama Poljaka i Hrvata doista uspio, potrebna je otvorena suradnja, jer će Hrvati jednoga dana odbiti ono što se bude radilo o njima bez njih, upozorava Kvaternik. Osim što je tako u »Promemoriji« razmotrio položaj Hrvatske među velikim i malim susjedima, zatim se zalagao za savezništvo s Francuskom i Poljskom, on je i oštro protestirao protiv činjenice što Evropa **»odbija da prizna Hrvatsku kao historijsku i posebnu hrvatsku narodnost.«**

Ljerka Kuntić

Obljetnica

Veliki hrvatski folklorog

U povodu 60. obljetnice smrti Franje Kuhača

Navršilo se šezdeset godina od smrti velikog hrvatskog skladatelja i utemeljitelja hrvatske glazbene folkloristike FRANJE KUHAČA, koji je svojim plodonosnim radom hrvatski narod i njegovu kulturu zadužio zauvijek. Rođen je 20. studenoga 1834. godine u Osijeku, Franjo Kuhač se zarana zanimao glazbom, a osobito hrvatskim narodnim melosom. To zanimanje za narodno blago potrajat će tijekom cijelog njegova života i rezultirat će važnim djelima iz tog područja. Od svoje 25. do 37. godine ovaj veliki i znameniti hrvatski folklorolog putuje po balkanskim krajevima radi skupljanja narodnog muzičkog blaga i folklora. Na tim svojim istraživačkim putovanjima po Balkanu zabilježio je čak četiri tisuće narodnih napjeva i skupio građu za do sada najznamenitije i najveće folklorističko djelo u Hrvatskoj: »Zbornik južnoslavenske narodne popijevke«, izišlo u 6 dijelova (od čega su dva zadnja dijela tiskana nakon smrti Franje Kuhača).

Osim toga Kuhač je ispitivao i povijesne tokove narodne instrumentalne glazbe. U svom djelu »Prilog za povijest glazbe južnoslovjenske« on znalački prikazuje razvoj instrumentalne narodne glazbe od najstarijih dana do njegova vremena.

Posebno poglavlje Kuhačevih zanimanja predstavlja folkloristika hrvatskih krajeva, koju je obradio u svom djelu »Osebine narodne glazbe«. Ovim svojim važnim znanstvenim djelom Kuhač je obradio gotovo sve strane i sva poglavlja hrvatske narodne glazbe i time udario temelje daljnjem radu na znanstvenom praćenju i na izučavanju ove vrijedne sastavnice hrvatskog kulturnog bića. Folklor je — mislio je i isticao Kuhač — ponajbolje sredstvo kroz koje se zrcali duh jednog naroda, značajke i dragocjenost narodnog bića, pa su stoga ljepote folklora izraz ljepote i bogatstva duhovne riznice naroda. Neobične ljepote hrvatskog narodnog folklora oduševljavale su ovog neumornog istraživača i poticale ga na rad bez predaha.

Kuhač se bavio i povijesnim istraživanjima hrvatskog muziciranja i u tom smislu napisao nekoliko znamenitih povijesnih djela, kao »Vatroslav Lisinski i njegovo doba«, »Ilirski glazbenici« itd. U tim djelima sabrao je Kuhač niz vrijednih biografskih i bibliografskih podataka o velikim hrvatskim skladateljima i glazbenicima. Nije bez značenja ni njegov prijevod Lobeavog priručnika »Katekizam glazbe« (1875.), čime je pokušao započeti stvaranje hrvatskog glazbenog rječnika. I Kuhačevi pedagoški radovi važan su prilog odgoju i podizanju mladih hrvatskih glazbenika. Među ovim djelima posebno su vrijedna »Prva hrvatska uputa u glasoviranje« i »Uputa u pjevanje«.

Svim tim svojim djelima i svojim neumornim radom Franjo Kuhač ulazi u red najvećih hrvatskih glazbenih znanstvenika i stručnjaka. Životno djelo ovog našeg folklorista veliko je i još uvijek nedovoljno istraženo.

Nikola Bičanić

Iz ograuaka

SINJ

Osnivačka skupština

U čast proslave 30-obljetnice ustanka naroda Hrvatske i Jugoslavije, te 27-obljetnice oslobođenja Sinja, u Sinju je 24. listopada (u nedjelju) održana Osnivačka skupština ogranka Matice hrvatske »Cetinska krajina«. Skupštinu je otvorio Ivan Ćurković, predsjednik Inicijativnog odbora ogranka.

Otvaranju Osnivačke skupštine prisustvovali su predstavnici općinske skupštine i društveno-političkih organizacija iz Sinja. Važno je spomenuti da je ovom skupu prisustvovao i dr. Ljudevit Jonke, predsjednik Matice hrvatske. On je u svome izlaganju podsjetio sudionike na povijesni put ove najznačajnije kulturne institucije u Hrvatskoj, upoznao ih je o najsuvremenijim kretanjima u kulturi Hrvatske i hrvatskoga naroda a posebno o najnovijim izmjenama u suvremenom hrvatskom jeziku i hrvatskoj književnosti (kao najznačajnijoj komponenti kulturne nadgradnje). Govorio je i o osnovnim zadacima Matice hrvatske u Hrvatskoj (a naročito o zadacima ogranka Matice hrvatske »Cetinska krajina« u sinjskoj krajini). U diskusiji su sudjelovali dr. Hrvoje Iveković, potpredsjednik Matice hrvatske iz Zagreba, književnik Vlado Gotovac, glavni urednik Matičina glasila — »Hrvatski tjednik«.

Rođendan ogranka Matice hrvatske »Cetinska krajina« u Sinju pozdravili su mnogobrojni gosti-predstavnici ogranaka Matice Hrvatske iz susjednih komuna: Splita, Imotskog, Šibenika, Drniša, Omiša, Trogira i dr. Oni su u svojim izlaganjima zaželili plodonosan rad ovoj značajnoj kulturnoj ustanovi u Cetinskoj krajini. Prisustvovale su i »Klape« iz Trogira i Šibenika koje su u narodnim nošnjama, folklorom svoga kraja naprosto osvježili glavni grad Cetinske krajine.

Istog dana u devetnaest sati u kinu »Sloboda« izveden je i prigodan kulturno-zabavni program koji je pripremio Inicijativni odbor ogranka Matice hrvatske iz Sinja. Svečanu akademiju su izveli umjetnici iz Splita. Tom prilikom romansa Nikole Šubića Zrinskog »U izvedena je »Lijepa naša domovino« boj, u boj«, završno kolo »Ero s onoga svijeta«, zbor Hrvatica iz opere »Porin«, Vrličko kolo i splet narodnih kola iz Hrvatske. U tome su sudjelovali orkestar, solisti, zbor i balet iz Hrvatskog narodnog kazališta iz Splita, folklorna grupa KUD »Jedinstvo« iz Splita.

Nedjeljko Musulin

ZADAR

Povjereništva u Preku ...

U bivšem općinskom središtu Preku, na otoku Ugljanu, kod Zadra osnovano je povjereništvo Matice hrvatske. Pred više tisuća posjetitelja o razvoju Matice hrvatske kroz povijest govorio je predsjednik Matice hrvatske — Zadar, doktor Stijepo Obad. Profesori Kažimir Dunatov i Ilija Sorić govorili su, pak, o problemima s kojima se susreću mještani Preka u kulturnoj svakodnevnici. Sveučilišni profesor doktor Dalibor Brozović pripomenuo je kako treba njegovati i čuvati zvučnu čakavštinu kao dio jezgre hrvatskog književnog jezika. »Ništa nije tako lijepo kao govoriti svojim jezikom, starim koliko i jedan narod sa svojom kulturom« istaknuo je, uz ostalo, prof. Brozović.

Književnik Vlado Gotovac u jednom iznimno elokventnom prikazu govorio je o odnosu naroda prema vlastitoj kulturi. »Narod bez kulture i običaja nije ono što sadrži u svojemu subjektu. Kultura jednog naroda, skupa s drugim komponentama jest središnjica koja ga narodom i čini«, naglasio je pjesnik Vlado Gotovac. Potom su položeni vijenci na grobnicu palih boraca i žrtava fašizma, te uglednika koji su kroz povijest služili razvoju ovoga lijepog turističkog mjesta na otoku Ugljanu.

U programu rada povjereništva u prvome redu će se poraditi na osnivanju knjižnice i biblioteke, organiziranju predavanja i prosvjećivanju puka.

Članovi KUD »Kanica« iz Preka izveli su prigodni folklorni program dok su članovi mješovitog zbora osnovne škole »Krsto Ljubičić« iz Zadra izveli prigodni glazbeni program i otpjevali hrvatsku himnu »Lijepa naša«. Program je popunjen koncertom Gradske glazbe iz Zadra pod ravnanjem Alfonza Svobode.

Očekuje se da će povjereništvo u Preku pokazati, s obzirom na veliki broj mješna-intelektualaca, dobre rezultate na kulturnom oplemenjivanju žitelja ovoga otoka, koji se bori za svakojega stručnjaka, i svim silama nastoji zadržati mlade ljude kod kuće.

Na našem otočju je upravo ta tužna, crna slika. Ogranci i povjereništva, uz suradnju Matice hrvatske središnjice, skupa s društveno-političkim i ekonomskim faktorima ovog društva moraju upeti snage iz »petnih žila« da se selima na hrvatskom otočju, ili kako ga zovu »hrvatskom Kosovu«, vrati mladost, srce koje će kucati u interesu i u korist naroda kojemu pripada.

Marko Vasilj

... i u Stankovcima

I u Stankovcima osnovano je povjereništvo zadarskoga ogranka Matice hrvatske. Osnutku Matičina povjereništva prisustvovalo je više od tisuću žitelja stanovnika toga kraja, te susjednih općina, uz predstavnike društveno-političkoga, kulturnog i javnog života Benkovca, Šibenika i Zadra.

Prisutne je pozdravio nastavnik Ivan Vidović, predsjednik Inicijativnog odbora. Iza njega je predsjednik Matičina ogranka u Zadru dr. Stijepo Obad govorio o značenju Matice hrvatske na kulturno-prosvjetnom izdizanju Hrvata. Profesor Franjo Dević govorio je o ideji centralizma i federalizma kroz vjekove, dok je republički zastupnik u Prosvjetno-kulturnom vijeću Sabora Ante Barada, govorio o trenutnim promjenama u Ustavu SR Hrvatske. Mr Ivo Poderin govorio je, pak, o problematici suvremenoga hrvatskog književnog jezika.

U popodnevnim satima priređena je literarna večer, i kulturno-zabavni program. Nastupila je grupa zadarskih pjesnika: Pero Moič, Miljenko Mandžo, Vladimir Pavić, Senka Paleka, Roko Dobra, Ivan Vidović i Ivica Savić.Nakon toga izabran je upravni odbor povjereništva i usvojen program rada stankovačkog povjereništva.

Nakon čitanja brojnih čestitnih brzojava govorio je Ratko Reljić, predsjednik SSRN Skupštine općine Benkovac, Momčilo Zurovac, sekretar OK SK Benkovac i Davor Supin, predsjednik Skupštine općine Benkovac. Oni su svi istakli da su Srbi i Hrvati na ovom području vjekovima živjeli zajedno i u slozi. Pozdravljajući osnivanje Matičina povjereništva, prvoga na području ove općine, i u najvećemu selu komune, izrazili su spremnost da pomognu pozitivan rad na promicanju kulture i prosvjete na ovom području. Oni su, usput, obećali da će rad povjereništva pomoći koliko to bude u mogućnosti općine. Zaželjeli su da se u rad povjereništva uključe i članovi Saveza komunista koji će svojim pozitivnim ideološkim djelovanjem usmjeriti rad Povjereništva na pravi kolosijek, u interesu Matice i naroda ovoga kraja.

Sada tek treba raditi. Mnogo, kako bi se sveza s Maticom-središnjicom što više osjetila. Što manje priča i parada, a što više rada — bit će ono što će 130 godina staroj instituciji najbolje osvjetlati obraz.

Marko Vasilj

OMIŠ

Obostrano zadovoljstvo

U niz javnih predavanja koja je u posljednje vrijeme organizirao ogranak Matice hrvatske Omiš u ovom gradu je 23. listopada boravio i predsjednik Matice prof. dr. Ljudevit Jonke koji je Omišanima govorio o svojoj novoj knjizi »Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća«, te o najaktualnijim pitanjima sadašnjeg trenutka hrvatskog jezika. Dvorana hotela »Plaža« gotovo da nije mogla primiti sve one koji su željeli slušati našega predsjednika.

Nakon predavanja predsjednik prof. dr. Jonke razgovarao je s Upravnim odborom ogranka Matice hrvatske Omiš. Tom su sastanku prisustvovali i rukovodioci društveno-političkih organizacija općina. Predstavnici ogranka izvijestili su predsjednika o rezultatima svojega dosadašnjeg rada, a nakon toga se vodio razgovor o mogućnostima budućeg angažiranja ovoga Ogranka. I predstavnici društveno-političkih organizacija općine su izrazili zadovoljstvo s obimnim akcijama Matice hrvatske u Omišu.

Spomenimo da su posljednjeg mjeseca u organizaciji omiškog Ogranka u ovom gradu javna predavanja održali: književni kritičar Dubravko Jelčić, hrvatski pjesnik Drago Ivanišević, prof. Predrag Vranicki koji je govorio o povijesti marksizma, te nakon otvaranja Velike izložbe knjiga Matice hrvatske Nikola Pulić, Pajo Kanižaj i mladi pjesnik Veseljko Vidović. Kad ovome pridodamo još neke zanimljive priredbe koje je organizirao ovaj Ogranak posve jasnom postaje tvrdnja da je od njegova osnutka 19. V. 1971.) u Omišu održano više kulturnih manifestacija nego u njegovom cjelokupnom poslijeratnom razvitku izuzimajući, naravski, glasoviti Festival dalmatinskih klapa.

I. B.

OTOK

Življa djelatnost

Poznato je da za vrijeme ljeta društveni a osobito kulturni život u selima zamre. Ljudi su zauzeti radovima u polju dok ono malo radništva i službenika upravo to razdoblje (uostalom kao i drugdje) koriste za godišnji odmor. Stoga Matica za to vrijeme nije priređivala javne priredbe, ali se ne može kazati da se nije baš ništa radilo. To se zatišje iskoristilo za pripremu programa koji bi se trebao oživotvoriti u ove jesenske i nastupajuće zimske dane, kada je slobodnog vremena podosta te se ljudi mogu više posvetiti društvenom i kulturnom životu.

Programom se, između ostalog, predvidjelo intenziviranje predavačke djelatnosti, organiziranje književnih večeri, te pozivanje na razgovor predstavnika uredništava onih novina i časopisa na koje je mjesna čitaonica pretplaćena. Na taj bi se način htjelo mještane potaknuti na češće posjećivanje čitaonice. Ovaj dio programa se već počeo ostvarivati.

Na književnoj večeri 11. listopada u Otoku su gostovali pjesnik Drago Ivanišević i književni kritičar Dubravko Jelčić. Večer je bila priređena prvenstveno za školsku djecu te je stoga Ivanišević čitao svoje pjesme za djecu. Dubravko Jelčić je tom prigodom govorio o književnom djelu Augusta Šenoe, a povodom stote obljetnice prvog hrvatskog romana »Zlatarevo Zlato«.

Na poziv Matice hrvatske Otok odazvao se i akademik Marijan Matković, koji je boravio u Otoku 26. listopada u društvu književnika Dionizija Švagelja i akademika Maleza.

Razgovor s Marijanom Matkovićem za prisutne je bio toliko zanimljiv da je Matković zamoljen da u toku ove godine još jednom posjeti Otok (što je on u načelu prihvatio), ali ovaj put kao glavni i odgovorni urednik »Foruma«. Ako se po jutru dan poznaje tada će ove jeseni i zime u Otoku kulturni život zaista biti bogat.

D. Spajić

Izvješća

Hrvati u Srijemu

U »Sremskim novinama«, koje izlaze u Srijemskoj Mitrovici, u broju od 9. listopada iznose se prvi obrađeni statistički podaci o posljednjem popisu stanovništva, u članku »Nacionalna slika Srema«.

I u tom je popisu došla do izražaja sva šarolikost nacionalnog sastava Srijema. Gotovo i nema naselja koje nema pripadnika svih nacija i nacionalnosti u Srijemu. Tako jedino u mjestu Vojka nedostaju Slovenci, u Laćarku nema Roma i Rumunja, u Klenku Rumunja i Ukrajinaca, u Višnjićevu Roma i Ukrajinaca, itd. Od ukupnog broja stanovništva srijemskih općina (298.224), Srba ima 224.613, Hrvata 31.106, Mađara 8.180, Rusina 3.122, Ukrajinaca 1.382, Crnogoraca 1.254, Makedonaca 985, Slovenaca 903, Roma 729, Nijemaca 679, Muslimana 626 i Rumunja 173.

Osim toga, u Srbiji su popisne komisije unosile podatke i u rubrikama »Jugoslaveni« i »regionalno opredijeljeni« (Srijemac, Vojvođanin). Prvih ima 7737, a drugih 477.

Što se tiče samog broja Hrvata u ovom popisu, treba reći da se on odnosi samo na područje takozvanog istočnog Srijema, koji se nalazi u sastavu Socijalističke Autonomne Pokrajine Vojvodine ili u sastavu jedinog kotara u Srijemu: srijemskomitrovačkog kotara, koji obuhvaća 111 naselja, ali bez mjesta Kamenice, Karlovaca i Petrovaradina. Ta su mjesta s kompaktnim hrvatskim življem pripala novosadskom kotaru, odnosno Bačkoj, pa se i ne nalaze više u Srijemu. Prema popisu iz 1961. u tim je mjestima živjelo oko 18 tisuća Hrvata, koji su bili raspoređeni ovako: 10.338 u Sr. Kamenici, 3.275 u Srijemskim Karlovcima i 6.000 u Petrovaradinu, koji je uz Mitrovicu danas mjesto s najvećim brojem hrvatskog življa.

Nasuprot svemu tome, u sastav spomenutog srijemskomitrovačkog kotara ulazi i područje preko Save, dakle i dio Mačve, s kompaktnim srpskim stanovništvom, a istodobno je područje Zemuna pripojeno, u sastavu Novog Beograda, izravno Republici Srbiji.

Danas se opravdano drži da u samom Zemunu ima oko 20.000 Hrvata, a u Novom Beogradu i 40.000.

U vezi s cjelovitom rekonstrukcijom srijemskog teritorija, ostaje nam područje zapadnog Srijema, koji je poslije rata pripao Hrvatskoj s kotarevima Ilok, Vinkovci, Vukovar i Županja. Na tom je području prema popisu od 1961. živjelo oko 76.000 Hrvata.

Sve ovo, dakako, mijenja našu sliku o broju Hrvata u Srijemu, koji se zapravo proteže od Iloka i utoka Bosuta u Savu, s jedne strane, pa sve do Zemuna na istoku, s cijelim područjem srednjeg Srijema i fruškogorskim područjem.

Kad bismo sad izbrojili Hrvate koji žive u Srijemu, dobili bismo onaj broj koji bi odgovarao stanju prema popisu iz 1931. godine jer je tada na cjelokupnom srijemskom području bilo 117.900 Hrvata. Oni su bili raspoređeni po kotarevima ovako: Vukovar 12.200, Vinkovci 28.900, Županja 38.800, Šid 12.000, Ilok 6.700, Irig 3.100, Mitrovica 6.500, Ruma 2.700, Stara Pazova 11.400, Zemun 900 i Zemun grad 4.700.

Svakako, nakon rata broj Hrvata na području Srijema koje je pripalo SR Srbiji smanjio se. Prema popisu iz 1961. bilo ih je u kotarevima: Beočin 1.511, Inđiji 6.573, Irigu 1.139, Pećincima 147, Rumi 6.129, Srijemskoj Mitrovici 5.593, Staroj Pazovi 4.031 i Šidu — gdje je najveći postotak Hrvata po predratnom popisu veći od broja Hrvata koji su popisani 1971.: 1961. godine bilo je, naime 33.327 Hrvata.

Kakva je situacija danas i gdje Hrvati zapravo žive u Srijemu? Već smo rekli da danas živi najveći broj Hrvata u Petrovaradinu i Mitrovici — po 6.000. To su tradicionalna mjesta naseljavanja, ali su Hrvati ovdje dijelom i starosjedioci. Dovoljno je pripomenuti da petrovaradinska župa Sv. Jurja potječe iz 1198. godine, dakle iz vremena kad nije još bilo drugh naroda u Srijemu.

Tu je u blizini Kamenica s nekih 1.500 Hrvata (sa župom iz 1223. godine). U Karlovcima ima 3.000 Hrvata (sa župom iz 1332), a u Čereviću nekih 200 Hrvata (sa župom još iz 1198.), a skupa s Banoštrom i Beočinom ima ih oko 2.200. U Banoštru je bilo 1229. godine i sjedište srijemskog biskupa.

U blizini Mitrovice također su hrvatska naselja: Čalma (150), Erdevik (432), Sot (1131), i Irig (1817). Jača je naseobina Hrvata u Vrdniku, gdje ih ima oko 2.500 (župa potječe iz 1332. godine).

U Podunavlju su nam ostala mjesta: Slankamen (Stari i Novi). U Novom ima 3.500 Hrvata, dok ih je u Starom oko 500 (župa iz 1039. godine, dakle za hrvatskih narodnih vladara).

Zatim dolaze Hrvati u Maradiku (1.900) i Beški (2.000), Novim Banovcima (750), Rumi (2.800), Golubincima i Staroj Pazovi (3.000), Inđiji (1.200), Nikinci i Hrtkovci s Klimentima-Hrvatima imaju oko 4.000 Hrvata, zatim Platićevo (1.000), Surčin (800) i Zemun (15.000).

I na kraju, na zapadu susrećemo kompaktna hrvatska naselja oko Šida: u samom mjestu ima oko 1000 Hrvata. Tu se nalaze i Gibarac s 1.200 Hrvata, Kukujevci s 2.500, Morović sa 700; još dalje Ilok, itd. Iz svega dosad izloženoga slijedi samo jedan zaključak: kao starosjedioci u Srijemu, Hrvati nisu uvijek dobivali dovoljne etničke prinove kao drugi narodi koji su se kasnije od njih naselili na tom teritoriju.

Juraj Lončarević

Vijesti

Studenti o ustavnim amandmanima

U petak, 29. listopada o. g., održana je na Filozofskom fakultetu Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu javna rasprava o izmjenama u Ustavu SR Hrvatske koju je organizirao Koordinacioni odbor SS Filozofskog fakulteta.

U raspravi je odbačen Nacrt ustavnih amandmana na Ustav SR Hrvatske, jer:

1. zatuspa neodrživu tezu o djeljivoj suverenosti hrvatskog naroda

2 ne određuje bitne elemente SR Hrvatske kao države

3. ne određuje hrvatski jezik kao službeni u SR Hrvatskoj, niti Zagreb kao glavni grad

4. nedopustivo nestručno i manjkavo govori o znanosti, kulturi i gospodarstvu, bitnim čimbenicima za život jednog naroda

5. ne rješavaju ni politički ni socijalni položaj seljaštva — tog velikog dijela hrvatskog pučanstva

U raspravi je izraženo nepovjerenje Ustavnoj komisiji pri Saboru SR Hrvatske koja je donijela ovaj Nart te je zatraženo formiranje nove koja bi po svojim političkim i stručnim kvalifikacijama odgovarala tom poslu.

Zahtijeva se produžetak javnih rasprava o izmjenama u Ustavu SR Hrvatske sve dotle dok se ne nađe rješenje prihvatljivo za hrvatski narod i sve žitelje kojima je SR Hrvatska domovina.

Konkretni prijedlozi za ustavne odredbe, izneseni u izlaganjima na zboru, upućeni su Saboru SRH, kako bi bili uzeti u obzir u daljnjoj raspravi o izmjenama u Ustavu SR Hrvatske.

Kcordinacioni odbor SS, Filozofskog fakulteta

VUKOVAR

Spomen-ploča Belaviću

U ulaznom hodniku u franjevački samostan u Vukovaru otkrivena je ovih dana spomen-ploča o. PLACIDI BELAVIĆU, hrvatskom povjesniku i filologu. Belavić je rođen 1868. u Karlovcu, a kao svećenik službovao je u Našicama, Iloku, Slavonskom Brodu i u Vukovaru. Boravio je nekoliko godina među hrvatskim radnicima u Americi, kao misionar.

Svoje slobodno vrijeme posvetio je znanstvenom i kulturnom radu. Imao je fenomenalni dar za jezike i odlično je govorio 9 stranih jezika, a s mnogo se više njih služio. Ostavio je filološke studije o japanskom jeziku, prijevode s engleskog, španjolskog i drugih jezika.

Najviše je proučavao arhivsku građu za hrvatsku povijest. Od tiskanih djela spominjemo: Povijesne crtice o Našicama, Crtice iz prošlosti Vukovara, Povijest samostana i župe vukovarske.

U svojim starijim godinama najradije je boravio u Vukovaru, gdje je nastao najveći broj njegovih djela, a ovdje je i umro 1957. godine.

Vukovarac

MEĐUKONGRESNI ZAPISI (2)

kod nas su svi narodi ravnopravni
neki čak i ravnopravniji
da ne kažem pravopravniji
ili su bili
a zapravo ravnopravnosti koliko hoćeš
na mnogim papirima
da ne kažem na papiru
teško prelazi iz ustava iz amandmana
u glave
neke
jer nekima sve smrdi što im ne miriši
a nekima sve miriši što smrdi
na
stavite tri tike-tike točke nema više tačke
mačke kolo vode kad štakori nisu u kući
no međutim premda iako ma da makar
su pogodbeni
i pa te ni niti
su vezni
a ali nego već su suprotni koji se omiliše
subnorcima iz vrginmosta
subnorcima iz vrginmosta
vezni im smrde i tako vrginmost ostaje most
preko koga rade
zna se koji prelazi i dalje desetosjedničku
rijeku u koju nikako da uteče potok što
prolazi kroz vrginmost
srećom vrginbrdo
a simo zorić puca zna se čija pljuca ||

Pajo Kanižaj

STARE NOVOSTI

KAD ČUJE RIJEČ HRVAT, ANTONIJU ISAKOVIĆU DOĐE DA SE UHVATI ZA - PERO

NAMA JE DOVOLJNA I LIJEPA NAŠA

TIJEK IZRADE PRAVOPISA JE U - TOKU...

SVAKO DOBRO IMA I SVOJE EMISARE

U PREBROJAVANJU PREBROJAVANJA BALTIĆ RABI VIŠU MATEMATSKU OPERACIJU - POTENCIRANJE!

»POVUCI-POTEGNI«, PA SPUSTI VODU

KURS MARKE PLIVA, KURS DINARA - RONI

ČIJA JE ZORIĆ LUTKA NA KONCU, TEŠKO JE REĆI, NO LAKO JE POGODITI!

STIPAN

ZAGREBULJE

...»i onda je nekaj tak zasmrdelo da me je skoro šlag strefil na sred vulice.«
Jožek, Štefekov bratić

Ako niste znali da iz čista mira, zdrav kao čelik, možete pasti u nesvijest usred Zagreba i usred bijela dana, ako puhne malo s juga, onda to sada znajte. Ima jedan »haustor« između »Koteksove« novootvorene »boutique« i još jedne preuređene radnje u Jurišićevoj ulici iz kojega, ako malo zajuži, struji takav smrad od čega i najzdravijem čovjeku može pozliti. I uopće, Zagreb ovih dana smrdi na sve strane: smrdi iz kanala, iz javnih zahoda, iz javnih kupališta, iz birtijetina kojih još ima i usred grada, iz nekih trgovina živežnim namirnicama, smrdi još iz pokoje slastičarnice, smrdi iz zgradâ glavnog i autobusnog kolodvora, smrdi iz »restorana« sa samoposluživanjem ili bez njega, smrdi iz poštanskih ureda, a dosta često »smrdne« i kakva prodavaonica voća i povrća. O glavnoj tržnici neću govoriti jer ona smrdi uvijek: i ljeti i zimi. Za takvo stanje najzaslužniji je službeni Ljokijev smrdolog g. Smrdoljub Ništić, načelnik Ljokijeva Odjela za osmrđivanje (ne idejno, nego tvarno) i zagađivanje Zagreba, što djeluje na užem i širem području grada. G. Smrdoljub Ništić ima uglavnom zadatak da svoje teoretsko načelo osmrđivanja i zasmrđivanja pretvori u praksu, a njegovo glavno djelo »Uvod u fenomenološku smrdologiju s kratkim osvrtom na povijesni razvitak smrdologije kao zasebne nauke o suvremenoj destrukciji u zatvorenim urbanim prostorima« kapitalno je teoretsko ostvarenje što ga svi Ljokijevi službenici moraju temeljito proučiti. Ono je podjednako važno za Ljokijeve službenike u Skupštini grada, u Vodovodu, Plinari, Elektri, Čistoći i ostalim ustanovama i poduzećima komunalnog značaja. G. Smrdoljub Ništić već je za svoje zasluge na teoretskom planu dobio niz uočljivih i visokih priznanja od svoje Organizacije. Odnosno od Ljokija, koji nema vremena baš za svaki fizikalni aspekt svoga djelovanja.
Nestašica vode u Zagrebu nije doduše djelo g. Smrdoljuba Ništića, ali je sigurno jedan od elemenata njegove globalne strategije i taktike. On manipulira javnim izjavama na radiju, televiziji, u novinstvu, izjavama kojima je cilj da opću zasmrđenost i prljavštinu Zagreba tumače kao i s k l j u č i v u posljedicu nestašice vode, a ne kao posljedicu njegova sabotiranja. Te značajke treba osobito izdvojiti i naglasiti. Na prošlom sastanku za novinstvo, koje, kao što znate, naše Društvo priređuje svake srijede »Kod dva goluba«, usvojena je rezolucija pod naslovom »Pravo svakog Zagrepčanina na čist zrak i zdravu vodu«, a ona će uskoro biti dostavljena Skupštini grada na znanje i ravnanje. Autori teksta te rezolucije jesu Štef i novoimenovani tajnik Društva Sime. Pa neka g. Smrdoljub Ništić pukne od jada!
ZATO: NE IGNORIRAJTE VAŽNOST BORBE PROTIV ZASMRĐIVANJA ZAGREBA! SMRAD NIJE SAMO PITANJE HIGIJENE I DOBROG ODGOJA. BORBA PROTIV SMRADA U ZAGREBU SASTAVNI JE DIO BORBE PROTIV NJEGOVA TOTALNOG UNIŠTENJA!

Vladimir Vuković

PS. Kada će biti dovršeno obnavljanje hotela i kavane »Dubrovnik«?

CRTA I PIŠE ZLATKO GRGIĆ

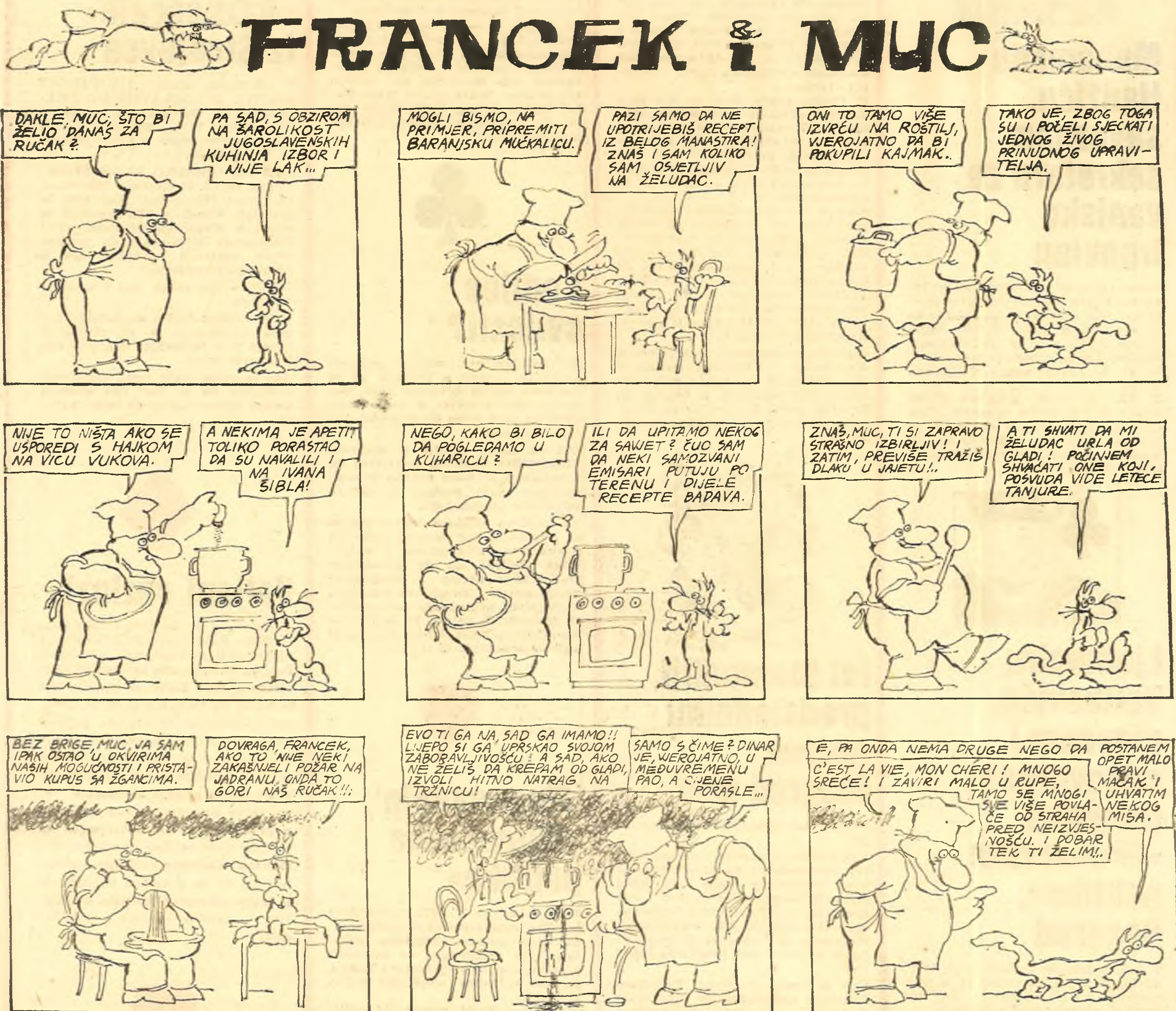

karte na stol

PITANJA

IZVRŠNOM VIJEĆU SR HRVATSKE

U Sjedinjenim Američkim Državama već se nalaze predstavnik JAT-a iz Beograda Vidoje Krunić i predstavnik »Inex-Adria-aviopromet«, pogon »Intereksporta« iz Beograda u Ljubljani, gdje pregovaraju o nabavi tridesetak zrakoplova DC-9. Prema nekim obavijestima, uspješan završetak pregovora trebao bi se zbiti prilikom posjeta predsjednika Tita Tvornici zrakoplova »Douglas« (ukoliko do njega dođe). Navodno bi tom prilikom JAT ugovorio i prvu nabavu zrakoplova DC-10.

Kako je Izvršno vijeće Hrvatske u Nacrtu plana razvoja SRH odlučilo da se konačno pride organizaciji hrvatske zračne flote, pitamo, da li je Izvršno vijeće uključilo u program i nabavu aviona za hrvatsku zračnu flotu? Bojimo se da bi Hrvatska iz nikomu razumljivih razloga mogla izgubiti još jednu priliku za nabavu zrakoplova pod osobito povoljnim uvjetima.

Muhamedu Hadžiću, saveznom sekretaru za vanjsku trgovinu

Tone Tribuson, potpredsjednik Izvršnog vijeća Slovenije, izjavio je — prema »Politici« od 21. X. 1971. — da je ovogodišnji platni deficit Jugoslavije 5 puta veći od predviđenoga. Molimo Vas da izvijestite javnost:

1) Je li izjava druga Tribusona točna?

2) Ako je točna, kako se platni deficit mogao toliko povećati, i što ćete Vi kao savezni sekretar za vanjsku trgovinu poduzeti da se konačno zaustavi rast našeg trgovinskog i platnog deficita?

Ljubomiru Veljkoviću, glavnom i odgovornom uredniku »Ekonomske politike«, Beograd

U listu kojem ste urednik, u br 1021 od 25. X. 1971., na strani 14. a pod naslovom »ŽTP Zagreb — kraj ili predah«, objavljeno je i slijedeće:

»Javni pritisci sa strane — direktno protiv Tomca — objavljeni su samo u dva lista: »Hrvatskom tjedniku« i »Hrvatskom gospodarskom glasniku« — koji su već ranije u više navrata bili kritikovani da zastupaju ekstremne nacionalističke stavove«.

Da li ćete u skladu s novinarskom etikom, druže Veljkoviću ipak reći svojim čitateljima, da iza zahtjeva za smjenjivanje Josipa Tomca stoji 26.000 željezničara koji rade u ŽTP-Zagreb, pa da se, dakle, ne radi o »pritiscima« sa strane, već naprotiv, o zahtjevima, samoupravljača u ŽTP-Zagreb.

Općinskim sindikalnim vijećima Čakovca, Varaždina i Koprivnice

Općinska sindikalna vijeća Čakovca, Ptuja i Varaždina započela su 1961. godine međuopćinsku suradnju prozvanu »Tjednom bratstva i prijateljstva«, u okviru koje se održavaju nastupi pojedinih kulturno-umjetničkih društava, ogranaka »Sloge« i sl. Kasnije su pristupila tom »savezu« još općinska sindikalna vijeća Ormoža (1964.), Koprivnice (1968.) i Slovenske Bistrice (1970.), pa je tim redoslijedom svako od spomenutih općinskih sindikalnih vijeća i domaćin »Tjedna«.

U Ptuju, gradu koji je bio prvi domaćin »Tjedna« 1961. godine, održana je 17. rujna ove godine svečana proslava te obljetnice, na koju su bili pozvani predstavnici svih šest općinskih sindikalnih vijeća i drugih društveno-političkih organizacija iz njihovih sjedišta.

Začudo, sav propagandni materijal i pozivnice za svečanost (svečana sjednica predsjedništva šest općinskih sindikalnih vijeća, svečana akademija i drugarsko veče) bili su tiskani isključivo na SLOVENSKOM JEZIKU, iako su među njenim sazivačima bila i tri općinska sindikalna vijeća iz Hrvatske (Čakovec, Koprivnica, Varaždin).

Općinska sindikalna vijeća Čakovca, Koprivnice i Varaždina trebala bi objasniti kako su mogla prihvatiti takvu diskriminaciju u odnosu na hrvatski jezik. To više što su Čakovec i Varaždin pokretači te vrijedne akcije.

Ivi Štampaliji, predsjedniku općine Biograd n/m

Primili smo pismo slijedećeg sadržaja:

Kao građani biogradske općine osjetili smo dužnost da prosvjedujemo zbog najnovijeg akta koji kane poduzeti biogradski političari i gospodarski radnici, bolje reći nekoliko rukovoditelja tih organizacija. Obraćamo se Vama jer je to jedini način da se za naše prosvjede čuje i zna.

Evo u čemu je stvar. Početkom listopada u Beograd je otputovala delegacija sastavljena od predstavnika društveno-političkih organizacija i tzv. »stručne grupe«, na čelu s predsjednikom općine Biograd na moru, a svrha joj je bila da s nekim beogradskim građevnim poduzećima sklopi ugovor o izgradnji hotela od oko 2000 postelja. Sve to u okviru akcije Gradovi-prijatelji, s unaprijed dogovorenom poslovno-tehničkom suradnjom. Osim toga, priča se i o sudjelovanju reeksportera.

NAS RADNIKE ZANIMA ZAŠTO SE, ako se već odlučilo graditi hotel, NIJE ANGAŽIRALO NEKO PODUZEĆE IZ SR HRVATSKE i je li istina da će u svemu tome sudjelovati reeksporteri?

Grupa radnika
Ugostiteljskog poduzeća
»Ilirija«,
Biograd na moru

Molimo Vas, druže predsjedniče da li su podaci iz ovoga pisma točni i u kojoj mjeri su opravdani?

Polućorci

Zbroju brojnih insinuacija i (nedokazanih) optužbi na račun Matice hrvatske, nedavno je Marinko Gruić pridodao još jednu. Govoreći političkom aktivu Zagreba o međusobnom uvjetovanju i pothranjivanju hrvatskih i srpskih nacionalista i unitarista koji stoje zajedno na opozicionoj platformi suprotnoj Savezu komunista i kojima je krajnji cilj vlast, on je (kako navodi »Borba«) između ostalog rekao: »Dakle, eto platforme za višepartijski sistem, čije embrije već i onako neki pokušavaju stvarati, recimo u Matici hrvatskoj, odnosno u 'Prosvjeti'«.

Ne bi bilo na odmet ovom prilikom podsjetiti da su među utjecajnim članovima uprave »Prosvjete« i neki istaknuti partijski i politički rukovodioci SR Hrvatske (dr. Dušan Dragosavac, Milan Zjalić, Rade Bulat, Dušan Štrbac, Vojin Jelić), dok ih u Upravnom odboru Matice hrvatske nema.

I odljev svijesti?

Na početku ove, upravo protekle turističke sezone u brojnim su se hotelima diljem hrvatske obale pojavila »obavještenja« o tome kako »cenjeni gosti treba da se pridržavaju kućnog reda«.

Ovi su oglasi tiskani u ustanovi JUGOBIRO, Beograd, Dobračina 38, a razaslani su svim radnim organizacijama koje posluju u okviru udruženja »Jugohoteli«.

Uz tekst na srpskom jeziku tiskani su i prijevodi tog »kućnog reda« na njemačkom, francuskom i engleskom. Izgleda da je dosadašnje prelijevanje deviza u beogradski centar dovelo i do odljeva svijesti o nacionalnoj pripadnosti rukovodilaca spomenutih hotela. Ili su čestom uporabom stranih jezika zaboravili koji im je materinski jezik!

'Magnovenja' »Ekonomske politike«

U broju od 25. X. 1971. beogradska je »Ekonomska politika« osobito zadovoljna jednim aktualnim »ekonomskim« problemom — izjavama zagrebačkog suca Vjekoslava Tadića, pa pod naslovom »Sudijsko uverenje« piše:

»Vjekoslav Tadić, zagrebački sudija KOJI JE IZREKAO ZABRANU 'Hrvatskog tjednika' (istakao HT), potvrđenu kasnije od strane Vrhovnog suda Hrvatske, za okruglim stolom 'Omladinskog tjednika' pravda se ovako: 'Konkretno, kada sam ja donosio odluku o zabrani »Hrvatskog tjednika« to je bilo baš u jeku turističke sezone, kad su studenti bili vani, bio sam sam na krivičnom odjelu i kada je došao prijedlog javnog tužioca morao sam odlučivati o tome na brzinu, jer zakon nalaže rok od tri dana, ali htio bih nešto reći o političkim i društvenim uvjetima koji su bili vođeni u vrijeme ove, da tako kažem, kampanje.

Dobio sam dojam da je u sedmom i osmom mjesecu, pa čak možda dok Tito nije došao u Zagreb, bila na djelu eksplozija maksimalnog unitarizma, kakvu dugo nismo doživjeli, i u takvim prilikama došla je ova zabrana HT.«

Što se EP snilo, a što je stvarno bilo, može se vidjeti iz rješenja broj Kr-36/71 od 3. VIII. 1971. koje je potpisao sudac V. Tadić, a rješenje je donio Okružni sud iz Zagreba, i to u vijeću u čijem su sastavu pored predsjednika Tadića bili i suci porotnici Mustafa Ljubijankić i Franjo Cvitovac.

Rješenje glasi:

»PONIŠTAVA SE rješenje Okružnog javnog tužilaštva Zagreb broj KTR-767/71. od 29. srpnja 1971. godine o privremenoj zabrani i ODBIJA SE prijedlog za izricanje zabrane raspačavanja 'Hrvatskog tjednika' broj 16 od 30. srpnja 1971. godine, u nakladi Matice hrvatske u Zagrebu, kojeg je tiskao NIP 'Vjesnik' u Zagrebu.«

»Vaznesenje« iz Stenjevca

U Katalog izložbe UMJETNOST NA TLU JUGOSLAVIJE OD PRAHISTORIJE DO DANAS, Sarajevo, Skenderija 1971., unesen je rad hrvatskog majstora iz druge polovice XV. stoljeća:

420 BOGORODICA SA HRISTOM Župna crkva Vaznesenja Marijinog, Stenjevac (Hrvatska). Kad smo to pročitali, odmah je bilo jasno da se crkva u Stenjevcu ne može zvati Vaznesenje Marijino i da je ime crkve pogrešno navedeno. Da li slučajno ili namjerno?

Ispravno ime crkve jest Uznesenje Marijino.

U hrvatskom jeziku ne postoji imenica vaznesenje, a ni glagol iz kojega bi se ta imenica mogla izvesti (Iveković-Broz).

Ako se nešto izlaže, onda pristojnost zahtijeva da se bar ime objekta kojem eksponat pripada točno navede.

Valjani razlozi

U nekoliko je brojeva »Hrvatski tjednik« pisao o našem iseljeništvu i diplomaciji u Australiji. »Večernji list« od 30. listopada ove godine piše: »Konzul Mišo Raičević zamolio nas je usput da objavimo kako je Savezni sekretarijat za vanjske poslove zabranio našim konzularnim predstavnicima u svijetu da za domaću javnost daju bilo kakve izjave na taka i slična pitanja novinara!«

Očevidno nemamo razloga sumnjati u to da se savezni sekretarijat za vanjske poslove, kod donošenja ove zabrane rukovodio valjanim razlozima, no što su ti razlozi valjaniji to je naša zabrinutost za naše iseljeništvo — nažalost — veća i opravdanija!